

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická

Demografický vývoj farnosti Zdechovice v letech 1790-1899

Bc. Šárka Jirásková

Diplomová práce

2010

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Šárka JIRÁSKOVÁ**
Studijní program: **N7105 Historické vědy**
Studijní obor: **Kulturní dějiny**
Název tématu: **Demografický vývoj farnosti Zdechovice v letech 1790-1899**
Zadávací katedra: **Katedra historických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Na základě studia matrik zpracovaných agregativní metodou sledovat základní tendence vývoje natality, mortality a sňatečnosti a jejich sezónní pohyb. Studium sňatečnosti rozšířit o otázku výběru partnerů z hlediska geografického, sociálního a náboženského a otázky sňatkového věku. Dále věnovat pozornost četnosti druhých a dalších sňatků. Studium matrik zemřelých využít pro studium migrací a studium příčin úmrtí.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Dějiny obyvatelstva českých zemí. 2.vydání. Praha, 1998. ISBN 80-204-0720-0. KÁRNÍKOVÁ, Ludmila. Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754-1914. Praha, 1965. NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. Narození a smrt v české lidové kultuře. Praha, 2004. ISBN 80-7021-397-3. NESLÁDKOVÁ, Ludmila. Reprodukce kulturně odlišných skupin obyvatelstva jižní Moravy v novověku na příkladu křesťanů a židů. Praha, 2003. ISBN 80-901674-7-0. STŘÍTESKÝ, Jan K. Zdravotní a populační vývoj československého obyvatelstva. Praha, 1971. Vybrané stati ze sborníku Historická demografie

Vedoucí diplomové práce:

prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.
Katedra historických věd

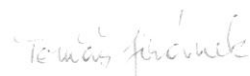
Datum zadání diplomové práce: **30. dubna 2009**

Termín odevzdání diplomové práce: **31. března 2010**

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2009

Prohlašuji:

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 31. 3. 2010

Šárka Jirásková

Souhrn

Práce se zabývá demografickým vývoje farnosti Zdechovice v letech 1790-1899. Na základě zpracování farních matrik a nekatolických matrik sborů ve Chvaleticích a v Trnávce sleduje vývoj sňatečnosti, natality, mortality a geografické mobility s přihlédnutím na uvedenou víru obyvatel.

Klíčová slova

historická demografie, sňatečnost, porodnost, úmrtnost, migrace

Title

Demographic development of the parish Zdechovice in years 1790-1899

Abstract

The diploma thesis is concerned to demographic development of the Zdechovice parish in years 1790-1899. According to the processing of registers of the parish and noncatholic registers in Chvaletice a Trnávka monitors the progress of marriages, natality, mortality and geographical mobility with the influence of the religion of the population.

Keywords

historical demography, nuptiality, natality, mortality, migration

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu mé diplomové práce prof. Eduardu Maurovi za trpělivost a vysvětlení mnohých mých dotazů ohledně zpracování dat. Můj velký dík patří také pracovníkům Státního oblastního archivu v Zámrsku, kteří mi vždy ochotně připravili všechny potřebné materiály. V neposlední řadě bych chtěla poděkovat všem svým blízkým za všestrannou pomoc v průběhu mého studia, bez které by tato práce nevznikla.

Obsah

1. Úvod	1
1.1. Obecný úvod	1
1.2. Prameny a literatura	3
2. Historie farnosti a panství Zdechovice	9
2.1. Náboženské poměry ve farnosti Zdechovice pobitvě na Bílé hoře	13
2.2. Augsburský sbor v Trnávce	16
2.3. Helvétský sbor ve Chvaleticích	21
3. Sňatečnost	23
3.1. Počet sňatků	27
3.2. Sňatkový věk	32
3.3. Rodinný stav	39
3.4. Sociální původ	40
3.5. Definitivní celibát	44
4. Porodnost	46
4.1. Počet narozených	51
4.2. Nemanželské děti	56
4.3. Mrtvorozenost	58
5. Úmrtnost	60
5.1. Počet zemřelých	62
5.2. Průměrný věk	65
5.3. Věková skladba	67
5.4. Příčiny úmrtí	71
6. Migrace	82
6.1. Migrace na základě matrik oddaných	83
6.2. Migrace na základě matrik zemřelých	89
7. Sezónnost a přirozený přírůstek	93
7.1. Sezónní rozložení počtu sňatků	93
7.2. Sezónní rozložení počtu porodů	95
7.3. Sezónní rozložení počtu úmrtí	97
7.4. Přirozený přírůstek	99
8. Závěr	101
9. Seznam pramenů a literatury	105

9.1. Literatura	105
9.2. Prameny a edice	108
9.3. Internetové zdroje	110
10. Seznam tabulek, grafů a obrázků	111
10.1 Tabulky	111
10.2. Grafy	112
10.3. Obrázky	112
11. Seznam příloh	113
12. Přílohy	114

1. Úvod

1.1. Obecný úvod

Pro svou diplomovou práci jsem si zvolila téma z oboru historická demografie, jejímž obsahem je studium počtu, složení, rozmístění a pohybu obyvatelstva a jeho zákonitostí. Ke zpracování na základě metod historické demografie je nutné přistupovat s ohledem na dochované prameny a také za jakým účelem byly tyto materiály zpracovány. Rozlišují se dva typy demografických pramenů. Prvním z nich jsou soupisy a sčítání, které poskytují obraz dané společnosti v určitém okamžiku; druhým matriky, které plynule registrují změny, ke kterým ve sledované populaci docházelo.¹

Zvolený časový rozsah let 1790-1899 byl vybrán s ohledem na dochované prameny a na konci 19. století na přístupnost matrik. Pro studium demografického vývoje farnosti Zdechovice jsem vycházela z katolických matrik farního úřadu ve Zdechovicích, matrik evangelického sboru augsburského vyznání v Trnávce a matrik evangelického sboru helvetské konfese ve Chvaleticích. Všechny tyto materiály byly zpracovány metodou anonymní excerpce dat, která umožňuje nejzákladnější zjištění primárních údajů.

Farnost Zdechovice jsem si vybrala hned z několika důvodů. Prvním z nich byl zájem o danou lokalitu ve století osmnáctém v rámci bakalářské práce², čímž se mi naskytla možnost sledovat přirozenou měnu obyvatel farnosti v poněkud širším kontextu.

Důvodem výběru této oblasti bylo také vícekonfesijní prostředí, již na konci 18. století se v okruhu do pěti kilometrů nacházely kostely tří církví. Této ojedinělosti jsem chtěla využít při studiu sňatečnosti a následně porodnosti, poukázat na sňatkovou politiku osob různého vyznání, případy smíšených manželství či vývoj počtu narozených na základě uvedeného vyznání. Ve sledované farnosti žili také Židé, avšak vzhledem k malé četnosti případů a záznamům pouze v matrice narozených a oddaných jsem tuto skupinu obyvatel nesledovala.

Období let 1790-1899 bylo přechodem od starého demografického režimu k novému. Díky tomu bylo možné postihnout zajímavé změny v demografickém vývoji, jako bylo postupné vymizení mortalitních krizí, které ještě o sto let dříve výrazným způsobem měnily vývoj počtu obyvatel. Konec devatenáctého století byl také spojen s počátkem úmyslného omezování plodnosti a tím samozřejmě se změnou reprodukčního

---

¹ MAUR, Eduard. *Základy historické demografie*. 2. vydání. Praha, 1983. s. 6-7.

² JIRÁSKOVÁ, Šárka. *Demografický vývoj farnosti Zdechovice v 18. století*. Bakalářská práce (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2008.

cyklu obyvatel. Další důležitou změnou ve sledovaném období je přechod od zemědělské k industriální společnosti, což mělo za následek mnohem větší rozdíly ve vývoji jednotlivých lokalit v rámci českých zemí než kdy předtím.

Cílem této práce by tedy měl být popis přirozené měny obyvatelstva farnosti Zdechovice v letech 1790-1899, charakteristika základních demografických ukazatelů včetně postihnutí geografické mobility obyvatel. Samozřejmostí by mělo být porovnání zjištěných skutečností s celozemskými údaji i s lokálními sondami, které jsou svým zpracováním, rozsahem a lokalitou vhodné ke komparaci s danou farností.

1.2. Prameny a literatura

Při studiu demografického vývoje farnosti jsou nejdůležitějším pramenem farní matriky. Nejstarší evidence obyvatel na základě matrik pochází z 13. až 15. století, a to především ze západní a jižní Evropy (Belgie, Francie, Španělsko, Itálie). V průběhu 16. století byly tyto knihy postupně zaváděny také v Německu, kde k této formě evidence obyvatel přispěla reformace. Katolické oblasti zavedly matriky až po roce 1563, kdy výnos Tridentského koncilu nařizoval farářům evidovat počet křtěných a oddaných.³ Vývoj v německém prostředí, především v Sasku, ovlivnil území českých zemí. První matriky u nás byly vedeny v jižních, západních a severních Čechách, daleko později na území středních a východních Čech; nejstarší matrika pochází z Jáchymova (1531) a evidovala oddané snoubence.⁴

Oficiální vedení matrik bylo v Čechách nařízeno pražskou synodou v roce 1605. Realizace tohoto nařízení, a tedy systematické vedení farních matrik, však trvalo až do šedesátých let 17. století. Velkou zásluhu na jejich prosazení měl arcibiskup Arnošt Vojtěch z Harrachu, který se pokoušel o konsolidaci farní správy.⁵ Forma větného zápisu byla stanovena římským rituálem v roce 1614, uvedení do praxe však trvalo desetiletí. Podle tohoto výnosu měl farář v matrikách křtěných zaznamenávat datum narození a křtu, jméno kněze, jméno dítěte, u rodičů a kmotrů jméno a farnost, ke které náleželi. Matriky oddaných měly evidovat datum ohlášek, možné překážky, datum sňatku, jméno oddávajícího, jméno, bydliště a farnost snoubenců a svědků. V případě, že nevěsta byla vdova, mělo být uvedeno jméno předchozího manžela. Matrika zemřelých měla zaznamenávat den úmrtí, jméno zemřelého, jméno otce zemřelého, bydliště, věk, den a místo pohřbu, jméno kněze, datum zpovědi, přijetí nejsvětější svátosti a poslední pomazání.⁶ Praxe však vypadala poněkud jinak.

Problémem byl jazyk, který byl až do poloviny 18. století nejednotný a střídala se čeština, latina a němčina. Ačkoliv evidence křtěných, oddaných a zemřelých byla vždy striktně rozdělena na jednotlivé oddíly či samostatné knihy, z počátku byly vedeny všechny obce farnosti dohromady. Zlepšení evidence přineslo nařízení pražské konzistoře

---

³ MAUR, Eduard. Vývoj matričního zápisu v Čechách. In *Historická demografie* 6. 1972. s. 40-55. Zde s. 41-42.

⁴ *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. 2. vydání. Praha, 1998. s. 79. ISBN 80-204-0720-0.

⁵ Hrabě Arnošt Vojtěch kardinál z Harrachu se stal pražským arcibiskupem v roce 1623 a po celou dobu svého působení se potýkal s narušenou farní správou a nedostatkem farářů. Pro lepší fungování arcidiecéze rozdělil oblast na vikariáty, které nahradily arcijáhensství a spravovaly jednotlivé oblasti. Zemřel v roce 1667. O této významné osobnosti nejnověji: CATALANO, Alessandro. *Zápas o svědomí. Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598–1667) a protireformace v Čechách*. Praha, 2008. ISBN 978-80-7106-942-3.

⁶ MAUR, Eduard. Vývoj matričního zápisu v Čechách. In *Historická demografie* 6. 1972. s. 40-55. Zde s. 42-43.

z roku 1760, kdy byla zavedena jednotná latinská formule, která sice vycházela z římského rituálu, ale byla doplněna o poddanskou příslušnost rodičů. Tento typ vedení matrik však vydržel pouze do osvícenských reforem, díky kterým se matriky staly státní evidencí obyvatel.⁷

Dvorský dekret z října roku 1770 nařizoval zaznamenávání obyvatel do matričních formulářů (stále v latinském jazyce), které si faráři vyhotovovali nejprve sami, od roku 1771 pak bylo možné používat předem vytištěné formuláře. Matriky křtěných měly evidovat den narození a křtu, kněze, jméno dítěte, rodičů a kmotrů, náboženství, číslo a místo domu. Matriky oddaných měly zaznamenávat den, jméno oddávajícího, jméno snoubenců a svědků, náboženství, číslo a místo domu. V matrice zemřelých měl být zapsán den úmrtí a pohřbu, jméno pohřbívajícího, zaopatření, jméno zemřelého, náboženství, místo pohřbení, číslo a místo domu a samozřejmě věk.⁸

V únoru roku 1784 vydal Josef II. patent upravující formulář zápisu, který s určitými úpravami sloužil až do roku 1949. Latina byla nahrazena češtinou nebo němčinou. Podle tohoto nařízení mělo být v matrice oddaných uvedeno datum, číslo domu, celé jméno ženicha, vyznání, stáří, rodinný stav; totéž u nevěsty, a dále jméno, příjmení a rodinný stav svědků. V matrice narozených mělo být uvedeno datum narození, číslo domu, křestní jméno dítěte, vyznání, pohlaví, původ a celé jméno rodičů a kmotrů. Úmrtní matriky měly evidovat datum úmrtí, číslo domu, jméno, vyznání, stáří zemřelého a příčinu smrti.⁹

Další podstatnou změnu znamenal dvorský dekret z července roku 1784, který zaváděl zvláštní oddíl pro každé místo ve farnosti zvlášť, popř. zvláštní knihy pro každou ves. V posledním desetiletí 18. století byly navíc zavedeny abecední indexy, které usnadňovaly práci s knihou, a také foliování jednotlivých listů, které mělo zabránit zneužití těchto záznamů.¹⁰

Ačkoliv josefínská doba znamenala významný posun v evidenci obyvatel, stále nebyly zápisy zcela přehledné. Na počátku 19. století faráři doplňovali stávající povinné údaje například informaci o prarodičích, porodní bábě nebo číslování jednotlivých případů. Výstupem těchto změn byl matriční formulář z roku 1850, kdy navíc došlo ke zrušení patrimoniální správy. V případě matrik křtěných měl být evidován rok měsíc a den narození a křtu, jméno křtícího a pokřtěnce, náboženství, pohlaví, původ,

---

⁷ Tamtéž. s. 46-47.

⁸ Tamtéž.

⁹ MAUR, Eduard. *Základy historické demografie*. 2. vydání. Praha, 1983. s. 53-55.

¹⁰ Tamtéž.

mrtvorozenost, číslo a místo domu, bývalé panství, okresní soud, podkrajský úřad kraj; informace o porodní bábě, otci, matce a kmotrech. Matriky oddaných zaznamenávaly rok, měsíc a den sňatku, místo, jméno oddávajícího, ženicha a nevěsty, dále pak jméno, příjmení a stav rodičů, náboženství, věk, rodinný stav, informace o svědcích a případné poznámky. Evidence zemřelých pak obsahovala den úmrtí a pohřbu, číslo a místo bydliště, informace o zemřelém, manželský stav, náboženství, pohlaví, věk místo pohřbu, příčinu smrti s číslem ohledacího lístku, jméno pohřbívajícího a zaopatření svátostmi. K definitivnímu ustálení pravidel pro evidenci narozených, zemřelých a oddaných došlo až v roce 1890 na konferenci zástupců pražské, litoměřické a královéhradecké konzistoře.¹¹

Studium demografického vývoje farnosti Zdechovice si vyžádalo zpracování 42 matrik, 25 katolických a 17 nekatolických.¹² Vývoj matričního zápisu a kvalita informací v 18. století byla rozebrána v rámci bakalářské práce¹³. Matriky vedené katolickým farářem, se nijak nevymykaly výše zmíněným oficiálním nařízením a na kvalitě záznamů se velmi odrážela pečlivost faráře. Katolické matriky zaznamenávaly léta 1784-1911 (v případě matrik křtěných pouze do roku 1901).

Vzhledem ke konfesijně smíšené oblasti pro mě byly samozřejmě důležité i nekatolické helvetské a augsburské matriky, jejichž opětovné vedení povolil Josef II. Stále však měl katolický farář povinnost evidovat do svých knih i tyto případy. Roku 1829 získaly nekatolické matriky (augsburského a helvetského sboru) charakter veřejné listiny, až do konce 40. let však farář zaznamenával i nekatolíky, ačkoliv od roku 1830 se počet zápisů snižoval. Nejstarší dochované nekatolické matriky pocházejí z Chvaletic a začínají rokem 1791, od kterého byly vedeny všechny tři knihy samostatně. Matriky augsburské sboru v Trnávce začínají rokem 1801, narození a zemřelí jsou evidováni v jedné knize. Problémem však je, že tyto knihy byly označeny jako v pořadí druhé (což znamená, že mohly být vedeny stejně dlouho jako ve Chvaleticích), ale nedochovaly se.

Zpracování nekatolických matrik bylo velmi náročné, protože na rozdíl od katolického faráře, který musel evidovat případy podle jednotlivých obcí, nekatolické matriky byly vedeny jako chronologické zápisy jednotlivých událostí bez ohledu na to, o jakou lokalitu se jednalo. Ačkoliv po obsahové stránce byly tyto zápisy kvalitní a mnohdy poskytovaly více informací, studium těchto knih bylo problematické. Jak již

---

¹¹MAUR, Eduard. Vývoj matričního zápisu v Čechách. In *Historická demografie* 6. 1972. s. 40-55. Zde s. 51-52.

¹² Matriky uloženy v SOA Zámorsk ve Sbírci matrik východočeského kraje, více viz soupis pramenů a literatury.

¹³ JIRÁSKOVÁ, Šárka. *Demografický vývoj farnosti Zdechovice v 18. století*. Bakalářská práce (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2008. s. 2-4.

bylo řečeno, nekatolické matriky byly za veřejné knihy prohlášeny až v roce 1829, což ale rozhodně neznamenalo striktní rozdělení na tři linie. Katolický farář až do konce 40. let 19. století uváděl ve svých matrikách i některé případy nekatolíků, jednalo se převážně o narozené a zemřelé, sňatky se vyskytovaly již méně. Což v praxi znamenalo porovnání katolických, augsburských a helvetských matrik křtěných, oddaných a zemřelých přibližně za období šedesáti let, aby nedošlo k evidenci zdvojených zápisů a aby některé případy neunikly. Od roku 1850 si každý farář vedl své matriční knihy, na což mělo pravděpodobně vliv i zrušení patrimoniální správy a následně podrobnější evidence místa bydliště a územního zařazení lokality. Ačkoliv Zdechovský farář tato nařízení respektoval, v případě obou nekatolických matrik se v podstatě nic nezměnilo, k rozdělení jednotlivých knih dle vsí a vyšších správních celků nedošlo.

Základní příručkou k zásadám zpracování demografické studie pro mě byla skripta E. Maura *Základy historické demografie*, dále pak články *Církevní matriky jako historický pramen* a *Vývoj matričního zápisu v Čechách* od téhož autora.¹⁴

Důležitou a dosud nepřekonanou publikací je monografie Ludmily Kárníkové *Vývoj obyvatelstva v českých zemích v letech 1754-1914*, která poskytuje celkový obraz vývoje populace v českých zemích s ohledem na typ lokality a pro mne se stala stěžejní příručkou pro celé sledované období.¹⁵ Další prací, která shrnuje poznatky o obyvatelstvu nejen z demografického, ale i antropologického a sociologického hlediska, je kniha kolektivu autorů *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Z dalších prací bych ještě ráda uvedla publikaci od Vladimíra Srba *1000 let obyvatelstva českých zemí*.¹⁶

Metodické poučení a možnosti srovnání jsem získala díky studiím uvedeným v Historické demografii, které publikovala především Sabina Dušková, Ludmila Fialová, Václav Hofman či Alice Velková. Velice podnětné pro mě byly i diplomové práce vzniklé na Katedře historických věd Univerzity Pardubice.¹⁷

---

¹⁴ MAUR, Eduard. *Základy historické demografie*. 2. vydání. Praha, 1983.

MAUR, Eduard. Církevní matriky jako historický pramen (se zvláštním zřetelem k historické demografii). In *Sborník archivních prací* 20, 1970, č. 2, s. 425-457.

MAUR, Eduard. Vývoj matričního zápisu v Čechách. In *Historická demografie* 6. 1972. s. 40-55.

¹⁵ KÁRNÍKOVÁ, Ludmila. *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754-1914*. Praha, 1965.

¹⁶ *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. 2. vydání. Praha, 1998. ISBN 80-204-0720-0

SRB, Vladimír. *1000 let obyvatelstva českých zemí*. Praha, 2004. ISBN 80-246-0712-3

¹⁷ DUŠKOVÁ, Sabina. Demografický vývoj Ústí nad Labem v 19. století. In *Historická demografie* 24, 2000, s. 109-162. ISBN 80-85950-87-1. ISSN 0323-0937.

FIALOVÁ, Ludmila. Poznámky k možnostem studia úmrtnosti obyvatelstva českých zemí v 18. století. In *Historická demografie* 24. 2000. s. 163-188. ISBN 80-85950-87-1. ISSN 0323-0937.

Pro studium sňatečnosti pro mě byly podstatné práce od Jiřího Klaboucha a to především v části zabývající se manželským právem, sborník příspěvku *Oznamuje se láskám našim... aneb svatby a svatební zvyky v českých zemích v průběhu staletí*.¹⁸

V případě porodnosti to byly práce od Alexandry Navrátilové, která ve své knize poskytuje spíše etnografické pohled na věc, Ludmily Nesládkové a Mileny Lenderové, která se společně s Karlem Rýdlem zaměřila na dětství v 19. století. Základní příručkou pro studium úmrtnosti se pro mě stala studie o zdravotním a populačním vývoji obyvatel od Jana Strítěského, který ve své práci poskytuje ucelený pohled na vývoj nemocí, informovanosti obyvatel a opatřením proti šíření chorob.¹⁹

Pro dějiny panství a farnosti Zdechovice byla jako základní použita publikace od Jaroslava Skokana, kronikáře z Trnávky, který se ve své práci zaměřil na dějiny vesnic Zdechovicka a vycházel nejen z kronik jednotlivých vsí, ale také z archivu velkostatku a farních pamětních knih.²⁰

Při studiu dějin sborů ve Chvaleticích a v Trnávce jsem narážela na nedostatek materiálu. V případě Trnávky jsem díky Ferdinandu Hrejsovi, který zpracoval dějiny sboru na základě pamětní knihy, mohla zaznamenat příchod prvních duchovních a počátky fungování sboru. Ačkoliv mnohé zápisky jsou již Hrejsovým překladem z latiny, v některých případech se jedná o autentické poznámky v češtině. Další dějiny sboru sepsal duchovní Gustav Molnár, který v Trnávce působil úctyhodných 50 let, a pokusil se navázat na Hrejsu.²¹ Z nejnovějších prací, které se zabývají evangelickými církvemi

---

FIALOVÁ, Ludmila. Vývoj sňatečnosti a plodnosti obyvatelstva českých zemí v 19. století. In *Historická demografie* 12, 1986, s. 207-224. ISSN 0323-0937.

FIALOVÁ, Ludmila. Změny ve vývoji plodnosti v českých zemích za demografické revoluce. In *Historická demografie* 15, 1991, s. 143-189. ISBN 80-85950-96-0. ISSN 0323-0937.

HOFMAN, Václav. Sezónní průběh sňatečnosti v Čechách během 17. a 18. století. In *Historická demografie* 26, 2002, s. 81-100. ISBN 80-7330-019-2. ISSN 0323-0937.

VELKOVÁ, Alice. Výzkum sociální mobility na příkladu osob narozených v letech 1791-1800 na panství Štáhlavy. In *Historická demografie* 27, 2003, s. 173-224. ISBN 80-7330-037-0. ISSN 0323-0937.

KALOUSKOVÁ, Věra. *Demografický vývoj farnosti Lochenice v letech 1784-1900*. Diplomová práce. (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2006.

ŠIKULOVÁ, Alexandra. *Demografický vývoj farnosti Libčany v „dlouhém“ 19. století (1785-1914)*. Diplomová práce (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2009.

¹⁸ KLABOUC, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha, 1962.

MACKOVÁ, Marie. Sňatek ve světle rakouského Všeobecného občanského zákoníku. In „*Oznamuje se láskám našim...“ aneb svatby a svatební zvyky v českých zemích v průběhu staletí. Sborník z konference konané 13.-14. září 2007 ve Východočeském muzeu v Pardubicích*. Pardubice, 2007, s. 67-73. ISBN 978-80-86046-97-6.

¹⁹ LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel. *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*. Praha, 2006. ISBN 80-7185-647-9.

NESLÁDKOVÁ, Ludmila. *Reprodukce kulturně odlišných skupin obyvatelstva jižní Moravy v novověku na příkladu křesťanů a židů*. Praha, 2003. ISBN 80-901674-7-0.

STRÍTESKÝ, Jan. *Zdravotní a populační vývoj československého obyvatelstva*. Praha, 1971.

²⁰ SKOKAN, Jaroslav. *Kronika vesnic Zdechovicka*. Trnávka, 1963.

²¹ HREJSA, Ferdinand. *Evanj. církev v Trnávce*. Chotěboř, 1900.

a jejich příslušníky, bych uvedla práci od kolektivu autorů, která se zabývá dějinami luteránství v českých zemích.²²

Dějiny obou výše jmenovaných sborů jsou pak uvedeny v díle Františka Bednáře z roku 1924, který se pokusil komplexně postihnout stručnou historii všech evangelických sborů. Nejnověji se podobné problematice věnuje *Encyklopedie moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy s českého Slezska* od Zdeňka Nešpora.²³

MOLNÁŘ, Gustav Adolf. *Stručné dějiny Českobratrského evang. sboru v Trnávce*. Valašské Meziříčí, 1924. Pamětní kniha, ze které autoři čerpali, je bohužel považována za ztracenou, nenachází se ani v archivu Českobratrské církve evangelické v Praze, ani ve farním archivu sboru v Trnávce.

²² JUST, Jiří – NEŠPOR, Zdeněk R. – MATĚJKA, Ondřej. *Luteráni v českých zemích v proměnách staletí*. Praha, 2009. ISBN 978-80-903632-8-1.

²³ BEDNÁŘ, František. *Památník Českobratrské církve evangelické. Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a prahu přítomnosti*. Praha, 1924.

NEŠPOR, Zdeněk R. *Encyklopedie moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy s českého Slezska*. Praha, 2009. ISBN 978-80-7017-129-5.

2. Historie farnosti a panství Zdechovice²⁴

Farnost Zdechovice, která byla tvořena vesnicemi Horušice, Chvaletice, Labětín, Morašice, Řečany, Spytovice, Telčice, Trnávka, Zdechovice a osadou Zbraněves, se nacházela několik kilometrů východně od města Přelouč. S touto farností byly spojeny dějiny panství Zdechovice, které v průběhu staletí měnilo velikost podle majitelů. Středem této farnosti a zároveň panství byla stejnojmenná ves.

Území Zdechovic a okolních polabských vesnic bylo velice nehostinné. První kultura, která se tu objevila, byla až lužická kultura popelnicových polí v mladší době bronzové. Od 10. století se díky obchodním stezkám rozšiřovalo osídlení i do méně hostinných částí. Díky tomu byl brzy zmiňován směrem na západ Týnec nad Labem, kde za časů Slavníkovců stávala osada, a směrem na východ Přelouč. Z toho se dá předpokládat, že území mezi oběma osadami, bylo již v 10. až 11. století obydleno.

Od 2. poloviny 12. století zasahoval do existence osad cisterciácký řád z kláštera v Sedlci. Mniši tohoto řádu byli již roku 1165 patrony kostela v Řečanech, a snažili se rozšířit svůj vliv až k Labi, protože opat Heidrich (1280-1320) si uvědomoval důležitost řeky pro plavbu a rybolov. Z tohoto důvodu klášter usiloval o Labětín, Řečany a Trnávku, později získal všechny vsi zdechovického panství až na samotné Zdechovice, které vždy šly svou vlastní cestou.

K nejstarším vsím, resp. osadám, patřily Telčice, které byly vhodně umístěny u Labe při cestě k Řečanům a Přelouči. Staly se i východiskem k pozdějšímu pronikání podél úpatí Železných hor směrem k Chvaleticím, Zdechovicím a Morašicím. Zmínka o této osadě pochází již z roku 1143, kdy toto území dostal do majetku sedlecký klášter.

Další vsí, která patřila k nestarším tohoto panství, jsou Řečany, které se rozkládají na levém břehu Labe přibližně tři kilometry od Zdechovic. Název, který osada získala díky své poloze u Labe v území s tůněmi a zbytky starých labských ramen, se několikrát změnil. Z roku 1333 pochází zmínka o vsi s názvem Reczechynau, z roku 1368 Rzecengau, 1405 Rzeczenyav a roku 1436 Wriečeněny. Prvotní jméno bylo podle Antonína Profouse postupem doby změněno na Řečeňany, Řecejany, Řečjany až konečně na Řečany.²⁵ Důkazem, o brzkém osídlení této oblasti, je i románský kostelík sv. Máří

---

²⁴ Historie farnosti a panství Zdechovice do roku 1800 byla jí zpracována v rámci bakalářské práce: JIRÁSKOVÁ, Šárka. *Demografický vývoj farnosti Zdechovice v 18. století*. Bakalářská práce (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2008.

²⁵ SKOKAN, Jaroslav. *Kronika vesnic Zdechovička*. Trnávka, 1963. s. 24.

Magdaleny. Řečanský kostel náleží k nejstarším, které se z této doby zachovaly. Vysvěcení proběhlo 14. listopadu 1165 pražským biskupem Danielem za přítomnosti českého krále Vladislava II. a jeho manželky Judity Durynské.²⁶

Poté se další zprávy o lokalitě objevily až roku 1289, a to o Jaroslavu z Řečan, který alespoň část této osady držel. Ve 14. století patřily Řečany dvěma pánům, část Sedleckému klášteru a část světskému držiteli. V roce 1364 měla osada jen světského držitele, ale na počátku 15. století klášter část vesnice opět koupil. Roku 1436 byly Řečany zapsány císařem Zikmundem Kuneši Voděradovi ze Sekýřic, čímž se dostaly do zdechovického statku.²⁷

Další osadou je pak Labětín, který za svůj vznik vděčil rybářům, kteří sem byli přilákáni množstvím ryb v labské zátocce a tůních. Zdejší rybáři čas od času měnili svoji vrchnost, a tak například v roce 1463 zastavil Jiří z Poděbrad jednoho rybáře v Labětíně Purkartu Kamrétu ze Žirovnice, druhý byl zapsán Pardubicím.

Poslední vsí, kterou bych v krátkosti chtěla zmínit, je Trnávka. Původní jméno této vsi, které se používalo až do poloviny 16. století, bylo Trnová nebo také Tyrnov. Název byl odvozen podle množství trnových keřů, rostoucích v okolí vsi.

Roku 1333 Martin z Bohuňovic uváděl, že ke klášteru sedleckému náležela rychta v Trnávce a dvě sousední vsi – Řečany a Labětín. Trnávka před dobou husitskou patřila právě k farnosti řečanské. Roku 1436 nechal král Zikmund zapsat Telčice, Trnovou, Vřečeněň, Chvaletice a Labětín Kuneši Voděradovi ze Sekýřic, čímž pominul vliv sedleckého kláštera v této oblasti a vsi byly spojeny se Zdechovicemi v jeden celek.

První písemná zmínka o Zdechovicích pochází z roku 1352²⁸. Roku 1373 byl v zemských deskách zaznamenán Ježek ze Zdechovic, který se zde připomíná jako dobrodinec okolních kostelů.

---

²⁶ Kostelík se nachází uprostřed bývalého hřbitova, který je obehnan kamennou zdí. Je postaven an nepříliš vysokém pahorku, který osamoceně vystupuje z terénu. Jedná se o původně románskou jednolodní stavbu, ke které přiléhá nižší odsazená apsida, která je zaklenuta konchou; výška lodi se pravděpodobně podobala dnešní výšce. Přízemní klenutá sakristie je k jižní lodi připojena tak, že mírně předstupuje před její jihovýchodní nároží. Loď s apsidou pojí triumfální oblouk. Hlavní a také jediný vstup do kostelíka je v západním průčelí. Do apsidy je přístup možný pouze přes loď. Kostelík má dvoupatrovou dřevěnou kruchtu, která je přístupná pouze po vnitřním dřevěném schodišti. Západní průčelí zdobí dřevěná věž se zakončením ve tvaru cibule. Při barokní přestavbě byla zbořena západní stěna románské lodi a byla stržena tribuna. Stavba byla prodloužena o pět metrů na západ a došlo k zazdění třech románských oken v jižním průčelí; nahrazena byla jedním větším – barokním. Zazděna byla také okna v apsidě a byla nahrazena nynějšími okny. V západním průčelí byl upraven nový vstup, původní románský v severní straně kostela byl zazděn. Na tomto místě byla postavena kostnice čtvercového půdorysu a kostel byl v této době pravděpodobně poprvé omítnut.

²⁷ SKOKAN, Jaroslav. *Kronika vesnic Zdechovicka*. Trnávka, 1963. s. 25-26.

²⁸ Ves je uvedena pod názvem Sdechowicz.

Husitské války, které poznamenaly celé Čechy, měly velký vliv i na vývoj Zdechovic a okolních vesnic. Během těchto válek, a i dlouho po nich, se ve zdechovském a řečanském kostele přijímalo pod obojí.

Vznik panství je spojen s rodem Voděradů ze Sekýřic. Kuneš Voděrad získal roku 1436 Chvaletice, Labětín, Řečany, Telčice a Trnávku, kdežto Jan Zdechovický držel Spytovice a Zdechovice. Po smrti Kuneše se Jan stal prvním majitelem všech vsí panství. Z této doby také pochází první písemná zmínka o zdejší tvrzi.

Roku 1507 byl majetek z důvodu velkých dluhů postoupen Vladislavu Jagellonskému, čímž se Zdechovice staly statkem královským. Po Vladislavově smrti držel panství Zdeněk Lev z Rožmitálu, od roku 1520 pak Václav Lorecký z Elkouše, který však po rozepři s Vilémem z Pernštejna panství ztratil.²⁹

V letech 1525 – 1558 drželi statky Sudové z Řenec³⁰, kteří zdechovské zboží prodali Karlu Staršímu ze Žerotína. Po jeho smrti nechal král Ferdinand tento majetek zapsat Karlovým synům za vlastní. Tím Zdechovice přestaly být královským statkem a staly se plnoprávným majetkem Žerotínů. V této době ke Zdechovicím patřily Chvaletice, Kojice, Labětín, Řečany, Spytovice, Telčice, Trnávka, Vinařice a Žehušice.

Roku 1585 koupil zdechovské statky rod Vrabských z Vrabí, staročeská šlechtická rodina, jejíž erb zdobily dva stříbrné meče se zlatou rukojetí na červeném podkladu.³¹

Od roku 1642 patřil statek Zdechovice rodu Věžníků z Věžník, který psal své jméno podle tvrze Věžníky na Vlašimsku. Do poloviny 17. století patřili k nižší šlechtě, po třicetileté válce získali panský stav. Erb byl tvořen „*bílým věžníkem (chrtem) s dlouhými ušima se zlatým obojkem s kruhem k levé straně obrácenému v poli modrém a nad helmem jako klenot též hlava věžníka.*“³²

Věžníkové se plně přikláněli ke katolicismu, s čímž šla ruku v ruce oddanost Habsburkům a silné pokusy o rekatolizaci. Obyvatelé sice přijali katolickou víru za svou, ale potají se lidé stále scházeli s nekatolickými duchovními.³³

---

²⁹ Lorečtí byli vladycká rodina, která své příjmení získala podle tvrze Lorec u Kutné Hory, kterou však nepostavila, pouze koupila. Druhá část jména Elkouš je pravděpodobně jméno neskutečné. Kolem roku 1600 se však již nikdo z této rodiny nepřipomíná. Spor s Vilémem z Pernštejna se týkal zdechovského uhlíře, jemuž Lorecký zabraňoval v práci a činil tak pánovi z Pernštejna újmu na majetku.

³⁰ Sudové z Řenec byla staročeská vladycká rodina, která byla rozdělena na větev Řeneckých a Lukařských z Řenec.

³¹ Posledním držitelem zdechovského statku byl Václav Vrabský Tluksa, který se stal radou purkrabského soudu a v letech 1636-1639 byl hejtmanem Chrudimského kraje.

³² SKOKAN, Jaroslav. *Kronika vesnic Zdechovicka*. Trnávka, 1963. s. 42.

³³ LEDR, Josef. *Dějiny města Přelouče nad Labem*. Přelouč, 1926. s. 226.

Prvního září roku 1722 koupil panství Zdechovice Karel Josef hrabě z Paaru. Podle smlouvy získal zámek, celé příslušenství dvorů ve Zdechovicích a v Telčicích, patronátní kostel ve Zdechovicích, ves Zdechovice, Spytovice, Labětín, Řečany, Trnávku, Chvaletice a tři sedláky a 6 chalupníků ze Semína (zbytek vesnice patřil k panství Žehušice). Paarové pocházeli z Lombardie a své jméno získali podle města Paare. Ve svém erbů měli císařského orla, na jehož prsou byl štít složený z několika polí, obohacující rodové erbovní znamení.³⁴

Po zakoupení zdechovských statků, byla postavena nová farní budova, která se dochovala do dnešních dob a dnes je tato stavba majetkem obce.

Dědictví pro Karlu Josefu z Paaru převzal jeho syn Jan Leopold, který sňatkem s Marií Terezií ze Šternberka rozšířil svůj majetek o panství Bechyně, Smiřice a statek Vysoké Veselí na Bydžovsku. Jeho potomci navíc získali Kardašovu Řečici a statek Oujezd, vzhledem k obratné sňatkové politice drželi Paarové nejen výše zmíněná území, ale také další lokality např. v jižních Čechách. Kontakty obyvatel Zdechovicka s uvedenými oblastmi jsou zřetelné při studiu migrací, svou roli v geografické mobilitě obyvatel hrála i železnice. První vlak po trati vedoucí přes území farnosti projel v srpnu roku 1845.³⁵

V červenci roku 1889 koupil zdejší statky pro svoji dceru pražský podnikatel Jan Schebek za částku 399 000 zlatých. Amalie Schebková byla v té době již 11 let vdaná za Ottu Mettala, českého politika a velkostatkáře, se kterým měla čtyři dcery. Noví majitelé postupně obnovovali budovy patřící k zámku, které byly ve velmi špatném stavu, a také se podíleli na obnově fary a kostela. Stranou neopustili ani kostelík v Řečanech, který byl nově opraven.

Zdechovicko zůstalo v držení Mettalů až do konce druhé světové války, kdy byla dcera Otty Mettala Helena, vzhledem k sympatiím k Německu, nucena odejít.³⁶ Majetek byl po roce 1990 předmětem zdlouhavého restitučního řízení, které rozdělilo nemovitosti na polovinu mezi restituenty a obec. V roce 2009 odkoupil druhou polovinu zámku obecní úřad Zdechovice a je nyní jeho vlastnictvím.

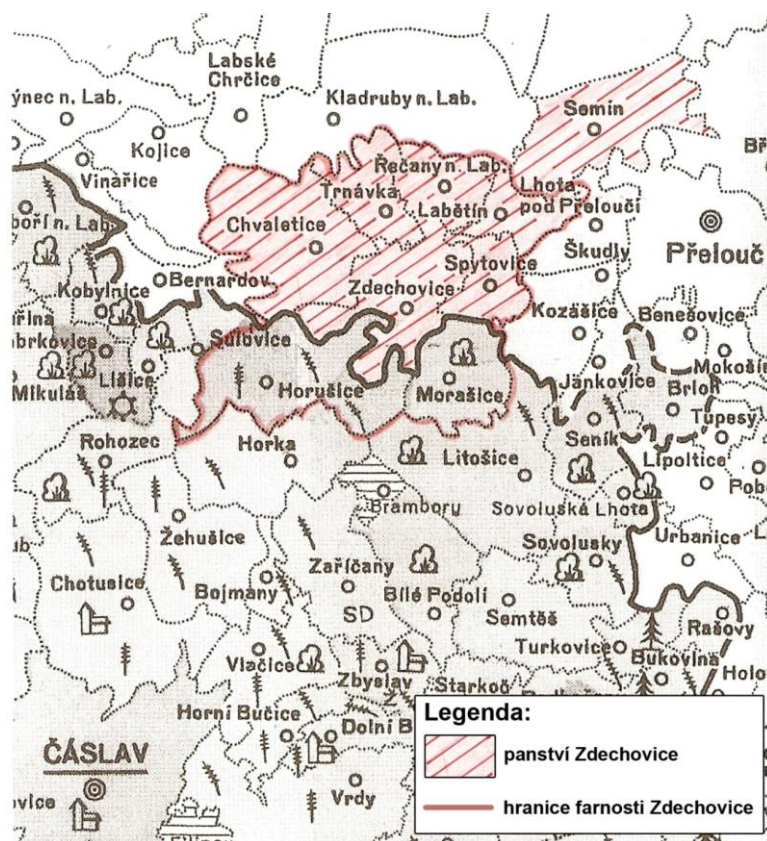
---

³⁴ Karel Josef Paar (*1654) byl c.k. radou a rytířem zlatého rouna, jeho rod využíval dědičný titul „nejvyšší říšský dvorský a generální dědičných zemí poštmistr“. Více: *Ottův slovník naučný*. 19. díl. Praha, 1902. s. 2.

³⁵ SKOKAN, Jaroslav. *Kronika vesnic Zdechovicka*. Trnávka, 1963. s. 290.

³⁶ Tamtéž.

Obrázek 1 Hranice farnosti a panství Zdechovice v roce 1722³⁷

2.1. Náboženské poměry ve farnosti Zdechovice po bitvě na Bílé hoře

Po bitvě na Bílé hoře byli zdejší nekatoličtí kněží vyhnáni a zdechovická fara zůstala opuštěna až do druhé poloviny 80. let 17. století. Ještě ve druhé polovině dvacátých let působil v nedaleké Přelouči utrakvistický kněz Karel Rubecula. Neobsazení fary katolíkem bylo pravděpodobně způsobeno velkým nedostatkem katolického kněžstva v Čechách; navíc přeloučský farář byl starokališník, který sice přijímal podobojí, ale v církevních záležitostech byl nucen dodržovat nařízení pražského arcibiskupství. Z tohoto důvodu zde také farář Rubecula vykonával svůj úřad až do poslední fáze výměny farní správy.³⁸

Na jeho místo nastoupil farář Mazurkovič³⁹, který měl kromě samotné Přelouče na starosti Bohdaneč, Bělou, Ždánice a Zdechovice; k tomu ještě příslušné filiální kostely

³⁷ Zdroj mapového podkladu: BENEŠ, František. *Berní rula. Sv. 10. Kraj Čáslavský*. 1. díl. Praha, 1953.

Pozn.: * Na uvedené mapě nejsou zobrazeny Telčice, které se roku 1720 staly osadou Chvalatic.

* Ze Semína patřili k panství jen tři sedláci a 6 chalupníků, zbytek vsi náležel k panství Žehušice.

* Morašice patřily Novým Dvorem, Horušice k panství Žehušice.

³⁸ VOREL, Petr. *Dějiny města Přelouče 1618-1848*. 2. díl. Přelouč, 2002. s. 16. ISBN 80-238-8800-5.

³⁹ ThDr. Martin Silvestr Mazurek byl minoritský řeholník polského původu, který od počátku roku 1627 stál v čele rekatolizační komise, která kontrolovala rekatolizační snahy v Přelouči.

v Živanicích, Lipolticích, Lepějovicích a v Řečanech.⁴⁰ Obyvatelé Přelouče byli postupně donuceni k přestupu ke katolictví, avšak Zdechovicko stále vzdorovalo.

Soupis poddaných podle víry byl prováděn v době, kdy majitelem zdechovických statků byl Václav Rudolf Věžník z Věžníků, horlivý katolík.⁴¹ Impulsem k vyhotovení tohoto soupisu byl patent českých místodržících ze 4. února 1651. Ten nařizoval všem vrchnostem pořízení soupisu obyvatel na základě příslušnosti ke katolické či nekatolické víře. Zárukou jednotného vypracování v celých Čechách měl být přiložený formulář, podle kterého by byly kromě poddaných evidovány také vrchnosti a patrimoniální úřednictvo, měšťané královských a svobodných měst a svobodníci.⁴² Do rubrik mělo být zapisováno jméno osoby, stav a povolání, věk, údaje o náboženství; u nekatolíků spolu s poznámkou, zda je či není naděje na obrácení k víře katolické. U členů rodiny se uváděl rodinný stav; spolu s rodinou byla evidována čeleď a podruzi. Na konci soupisu byla uvedena zpráva o stavu far, kostelů a kaplí, zádušního majetku, dávek, obročí a duchovní správy.⁴³

Soupis měly za úkol vyhotovit vrchnostenské kanceláře, v královských městech kanceláře městské, v poddanských městech pak sama města, popř. vrchnost. V červnu téhož roku však došlo ke změně nařízení, podle kterého se upouštělo od takto podrobných údajů a nařizovalo se vypracovat sumární výkaz nekatolických osob. V případě Chrudimského kraje byly veškeré soupisy vyhotoveny během dubna a května podle původního znění patentu.⁴⁴

Dle Soupisu poddaných podle víry z roku 1651 patřilo na zdejších statcích mezi zjevné katolíky pouze 35,6 % obyvatel. Naděje na obrácení ve víře byla u 57,8 % evidovaných a zbylých 6,6 % obyvatel bylo považováno za beznadějně.

Nekatolická shromáždění v okolí Zdechovic nebyla ojedinělou záležitostí. Dochované zprávy vypovídají o setkáních poblíž telčického dvora ve skalním sklepě, které se konaly až do roku 1695, kdy bylo podle dobových zpráv prozrazeno několik set

---

⁴⁰ LEDR, Josef. *Dějiny města Přelouče nad Labem*. Přelouč, 1926. s. 307.

⁴¹ Václav Rudolf Věžník z Věžníků byl hejtmánem čáslavského kraje. Roku 1658 byl povýšen do panského stavu a jeho erb byl polepšen. Původně měli ve znaku v modrém poli bílou hlavu psa věžníka se zlatým obojkem. Polepšen byl trubkou jeho nové hodnosti, když se stal místolovčím království českého. Zemřel v roce 1666. Rodina Věžníků z věžník vymřela roku 1877.

⁴² Soupis se nevztahoval na duchovenstvo a vojsko.

⁴³ MATUŠÍKOVÁ, Lenka (ed.) – PAZDEROVÁ, Alena (ed.). *Soupis poddaných podle víry z roku 1651. Chrudimsko 1 – 3*. Praha, 2001. s. 3. ISBN 80-85475-74-X., Soupis obyvatel zdechovských statků provedl správce Petr Kořínek Jeníkovský. Jsou zde zaznamenány vsi Chvaletice, Labětín, Řečany, Seník, Spytovie, Telčice, Trnávka a Zdechovice. V Telčicích však nejsou uvedeni žádní obyvatelé. Správce rozdělil osoby do tří skupin – katolík, nekatolík s nadějí či bez naděje na konverzi ke katolictví.

⁴⁴ Tamtéž.

nekatolíků. Chrudimský hejtman tuto skutečnost oznámil místodržitelství, které nařídilo všechny zúčastněné pozatýkat. Průběh vyšetřování však není znám. Schůzky v Telčicích poté samozřejmě ustaly, ale lidé se stále scházeli v okolních lesích.⁴⁵

Možným důvodem pomalého obracení obyvatelstva na „pravou“ víru bylo dlouhé uprázdňení zdejší fary. V letech 1671-1674 byl zdechovický kostel filiální k Týnci nad Labem, 1675-1680 k Přelouči a v letech 1780-1791 pak opět k Týnci nad Labem. Fara byla trvale obsazena od roku 1689, o tři roky později byla ve Zdechovicích zřízena administratura a jako administrátor sem byl přidělen Martin Polák. Roku 1695 byl v úřadu vystřídán Danielem Urbanovským, o dva roky později pak nastoupil Adalbert Václav Perschl.⁴⁶

Po obnovení fary v roce 1703 se ujal 14. prosince svého úřadu farář Jan Schauer. Ke Zdechovicím byly přifařeny vsi Horušice, Chvaletice, Labětín, Morašice, Řečany, Spytovice, Telčice, Trnávka a Zbraněves. Farář zemřel po desetiletém působení a byl pochován ve zdechovickém kostele u oltáře. V září téhož roku nastoupil do úřadu Karel Skřivánek, který *„svěřené sobě ovečky pilně pásł svátostmi a duchovní službou po 6 let a 6 měsíců“*.

Jako třetí farář nastoupil v červnu roku 1720 Antonín Procházka, za kterého byla vystavěna budova dnešní fary. Osudnou se mu však stala již v roce 1741 epidemie. Do konce 18. století se na zdejší faře vystřídalo šest farářů, jejich působení však bývala krátká, protože často byli přeloženi na jinou farnost.

Zdechovické statky se přes všechna možná opatření nikdy nestaly zcela katolickými. Dokládá to i zpráva misionáře Jana Hanuše, který byl překvapen nemalým počtem osob podezřelých z kacířství. Vydání Tolerančního patentu v roce 1781 mělo ve zdejší farnosti nevídaný ohlas. Královéhradecký biskup Jan Leopold Hay⁴⁷ napočítal roku 1782 na zdejším panství 590 katolíků a 1850 nekatolíků obojí konfese, odklon od katolické víry byl tedy značný.⁴⁸ Tato situace byla podmíněna i podporou majitele velkostatku, jenž sem pozval uherského duchovního, který znal český jazyk. Již roku 1782 se započalo se stavbou kostela ve Chvaleticích, chrám byl vysvěcen 6. června 1783

---

⁴⁵ SKOKAN, Jaroslav. *Kronika vesnic Zdechovicka*. Trnávka, 1963. s. 176.

⁴⁶ Tamtéž. s. 226.

⁴⁷ Jan Leopold Hay se narodil 22. 4. 1735 ve Fulneku na Moravě, vystudoval filozofická a bohoslovecká studia v Olomouci. Roku 1758 se stal ceremoniářem olomouckého hraběte z Egku, poté biskupem hraběte Hamiltona. Roku 1775 se stal proboštem v Mikulově a byl povýšen do šlechtického stavu. O dva roky později se stal členem duchovní komise, která měla vyšetřit náboženské hnutí vzniklé ve Valašsku v roce 1747. Roku 1780 byl jmenován biskupem královéhradeckým. Zemřel 1. června 1794 v Chrasti u Chrudimi.

⁴⁸ ROSŮLEK, František Karel. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko*. 3. díl. Pardubice, 1907. str. 116-134.

za přítomnosti 14 duchovních.⁴⁹ K reformovanému chvaletickému sboru patřilo okolo sta vesnic v okruhu 25 kilometrů.

2.1. Augsburský sbor v Trnávce

Vydání Tolerančního patentu znamenalo pro sledovanou oblast odklon od katolictví prakticky celých vesnic. Problémem však byla nevědomost obyvatel a s tím spojené potíže při zakládání sborů. Lidé často nevěděli, k jakému vyznání se mají hlásit.

„Základní kámen“ augsburské modlitebny v Trnávce byl položen na začátku roku 1782, vystavěna byla jednoduchá dřevěná stavba bez velkých oken a věže, přesně tak, jak znělo císařské nařízení. Sloužit svému účelu začala 29. května téhož roku a stala se tak první modlitebnou v Čechách. Prvním duchovním evangelického sboru v Trnávce se stal Slovák Jan Csonka, který se ujal svého úřadu 13. listopadu roku 1782. Snoubenci jím byli oddáni již koncem měsíce listopadu, pohřeb byl poprvé uskutečněn v ledu roku 1783, nebožtík byl však pochován na hřbitově v Řečanech.⁵⁰ Duchovní si podle Ferdinanda Hrejsy zaznamenal situaci po vydání Tolerančního patentu následovně:⁵¹

„Když byla svoboda náboženská přelavným císařem Josefem II. Jako jiným tak i Čechům nejmilostivěji povolena, zdechovičtí se ponejvíce vesměs hned za evanjelíky prohlašovali. Zatím dříve než ještě se dostavili do panské kanceláře kvůli zaznamenání, jež se mělo státi dle nařízení císařského, povstal hned mezi nimi spor, jaké vyznání by si měli vyvoliti, zda augšburské či snad helvétské, poněvadž v patentu císařském, kterým svobodné konání náboženství se dovolovalo, o obojím výslovně byla zmínka.“

Věřoučný rozkol mezi sbory byl podle Csonky způsoben spory mezi obyvateli Chvaletic a obyvateli Trnávky a Řečan. Chvaletický rychtář se ihned po vydání Tolerančního patentu vydal na Moravu za svým známým, kde se chtěl „zajímati“ o nová vyznání.

„Ježto ten, jak u věci tenkrátě smýšlení z větší části bylo, se přidržel vyznání helvétského, pohnul i tyto své hosty, aby si totěž vyvolili, neboť prý augšburské má ještě

---

⁴⁹ LEDR, Josef. *Dějiny města Přelouče nad Labem*. Přelouč, 1926. s. 263.

⁵⁰ SKOKAN, Jaroslav. *Kronika vesnic Zdechovicka*. Trnávka, 1963. s. 236-237.

⁵¹ Ferdinand Hrejsa se odkazuje na pamětní knihu sboru, kde Csonka psal latinsky. Hrejsa uvádí ve své publikaci české překlady. HREJSA, Ferdinand. *Evanj. církev v Trnávce*. Chotěboř, 1900. s. 17.

mnoho kvasu papežského. Ti pak nemajíce učení vyznání augšburského, dali se k onomu snadno pohnouti. A vrátivše se domů, pohnuli k němu hned všechny své Chvaletické ... „⁵²

Csonka dále uváděl, že chvaletičtí se snažili získávat další své příznivce a proti augsburkům se stavěli jako k papežské víře. Častým posměškem pak bylo tvrzení, že „*papeže za ocas držejí*“. Dalo by se říci, že podle duchovního věřící v Trnávce poněkud „zaspali“ v hledání svého kazatele. Obyvatelé Trnávky se ho pokusili až ve chvíli, kdy se první duchovní správce augsburské konfese usadil v Krucemburku. Zdechovští se pro svého pastýře vydali do Prešpurku, kde požádali o správcování právě Jana Csonku. Vzhledem ke své nerozhodnosti získali obyvatelé Trnávky svého duchovního o pět týdnů později než Chvaletičtí, kteří mezi tím velmi upevnili svůj vliv, a přikláněl se k nim stále větší počet obyvatel.⁵³ Ačkoliv se na první pohled může zdát, že mezi sbory panovala velká nevraživost, po několika letech nebylo výjimkou, že se duchovní v případě nutnosti zastupovali.

Jan Csonka zde působil pouze dva roky. V prosinci roku 1784 se ujal svého úřadu Štěpán Kalmár. I přesto, že modlitebna v Trnávce byla postavena velice rychle, farní budova na svůj vznik čekala do roku 1785 a duchovní byl do té doby ubytován v panské hospodě. Součástí nové farní budovy byla i škola.⁵⁴ Podstatným problémem bylo pohřbívání zemřelých, které navíc od roku 1784 mělo být provedeno bez truhly, pouze se sypaným vápnem. Ohrazený hřbitov určený pro pohřbívání zemřelých augsburského vyznání byl zřízen až v srpnu roku 1798, do té doby byli nebožtíci pohřbíváni na hřbitově v Řečanech nebo v okolí modlitebny.⁵⁵

Evangeličtí faráři působící v Trnávce

Jan Csonka	1782-1784
Štěpán Kalmár	1784-1790
Jan Petyján	1790-1791
Jan Pavel Tomašík	1791-1793
Jan Csonka	1793-1794
Jan Kovář	1795-1852
Václav Mareček	1853-1893

---

⁵² Tamtéž. s. 20.

⁵³ Tamtéž. s. 21-24.

⁵⁴ Tamtéž. s. 12.

⁵⁵ Tamtéž. s. 45-47.

Ferdinand Hrejsa	1894-1902
František Hrejsa	1902-1909
Gustav Molnár	1910-1960

Konec 18. století se nesl ve znamení ustálení a zlepšení vztahů s chvaletickým sborem. Palčivým problémem však zůstávala otázka financí, duchovní nedostávali slíbené výslužné a často se rozhodli jít „za lepším“. Po Štěpánu Kalmárovi nastoupil do úřadu Jan Petyján, který sám napsal: ⁵⁶

Ač mi v ní [povolací listině] málo bylo slibováno, totiž 150 rýn. zl. a ostatní případné příjmy, užívání pole a louky, přece jsem ji přijal, dojat bídou Čechů.“

Tento duchovní, který sem přišel ze studií ve Wittenberku, zde vydržel pouze několik měsíců, protože byl žádán rodiči, aby se navrátil domů a staral se o ně ve stáří. Krátký čas zde zastával svůj úřad také Jan Pavel Tomašík, který „*chudobou nucen*“, přijal místo v Trnávce. Ačkoliv se jednalo o velmi mladého kazatele, nastoupil ve věku 21 let, dokázal během svého působení opravit faru, ohradit ji plotem a přistavět hospodářské budovy, ačkoliv finanční situace sboru byla velmi špatná. Sám na konci svého působení uvedl: ⁵⁷

„Pobyt dva roky a dva měsíce v církvi této trnávce a nemoha déle toho svatého úřadu pro trvalou nemoc a nezdravý vzduch dle přání zastávati, pomýšlel jsem jehého na mé místo dosaditi, než abych zde trávil život se zkrácením, aneb s větší nemocí... pečoval jsem o to, aby d. p. Jan Czonka z církve černilovské jménem této církve byl povolán...“

V roce 1793 se tedy vrátil do Trnávky Jan Czonka, byl však kritizován za svá kázání a dostal se do sporu s evangelickým učitelem Janotou, který vyvrcholil sesazením učitele. Czonka po ani ne ročním působení odešel z Trnávky. V roce 1795 nastoupil do svého úřadu Jan Kovář, který se vzhledem ke své dlouhé působnosti, zasloužil o ustálení poměrů ve sboru a celkové upevnění církve. O pět let později se stal seniorem. ⁵⁸

---

⁵⁶ Tamtéž. s. 48-49.

⁵⁷ Tamtéž. s. 50-51.

⁵⁸ Tamtéž. s. 56-57.

Podle Ferdinanda Hrejsy nezanechal Jan Kovář mnoho osobních poznámek o životě ve sboru, jedním z mála popisů je oznámení o stavbě nového kostela a seznam údů církve na panství Zdechovickém z let 1801-1805.

„Církev evanjelická augsburského vyznání v Trnávce vystavěla sobě hned po vyjití tolerance modlitební dům svůj ode dřeva, kterýž to v krátkosti času takovou pokazu vzal, že se pomyslit muselo na to, aby znovu a to sice z kamene vystavěn byl. Na tuto nevyhnutelnost stala se úmluva mezi pastýřem duchovním a mezi staršími církve této, aby se ku práci ruce přiložili. I stalo se, že jednomyslně přistoupili k tomu a počali pořádkem všickni kamení z takzvaného lesa Strážník voziti. Začátek stavení modlitebního domu učiněn jest dne 5. Dubna r. 1797, a dokonání této tak slavné a veliké práce stalo se dne 24. května r. 1797, kdežto na vstoupení Páně d. 25. května r. 1797 posvěcený byl...“⁵⁹

V Trnávce se dle soupisu údů z let 1801-1805 nacházelo 51 čísel stavení a pouze ve čtyřech nežili evangelíci augsburské konfese; celkem se tedy zde nacházelo 281 duší a.v. V Řečanech z 54 čísel popisných bydleli evangelíci augsburské konfese ve 38, tedy celkově 219 duší, v Labětíně se nacházelo 57 duší, ve Spytovicích 103, ve Zdechovicích 132, ve Chvaleticích 51, v Telčicích 67, což bylo dohromady 970 duší.⁶⁰ Jednotlivé případy se samozřejmě nacházely v dalších obcích. Ačkoliv přesné počty věřících po vydání Tolerančního patentu nejsou známe, předpokládalo se, že počet členů sboru se pohyboval kolem 1000.

Jan Kovář se po dlouhá léta stal symbolem evangelického víry v Trnávce a jeho vliv si uvědomovali i katoličtí faráři ve Zdechovicích. Proto smrt Kováře vnímali jako možnost navrácení trnavských evangelíků do katolické církve.⁶¹ Pokračovatelé tohoto dlouholetého duchovního augsburského sboru však byli opět výraznými osobnostmi a o masovém „navrátnu“ ke katolickému vyznání tedy nemohla být řeč.

V říjnu roku 1853 nastoupil Josef Mareček, jehož působení se vyznačovalo zesílením sboru a četnými stavebními úpravami. Došlo k přestavbě farní budovy, k rozšíření školy a k výstavbě farní hospodářské budovy. Od počátku 80. let 19. století se objevovala myšlenka na postavení nového chrámu. Náročná stavba započala v červnu

---

⁵⁹ Tamtéž s. 57-58.

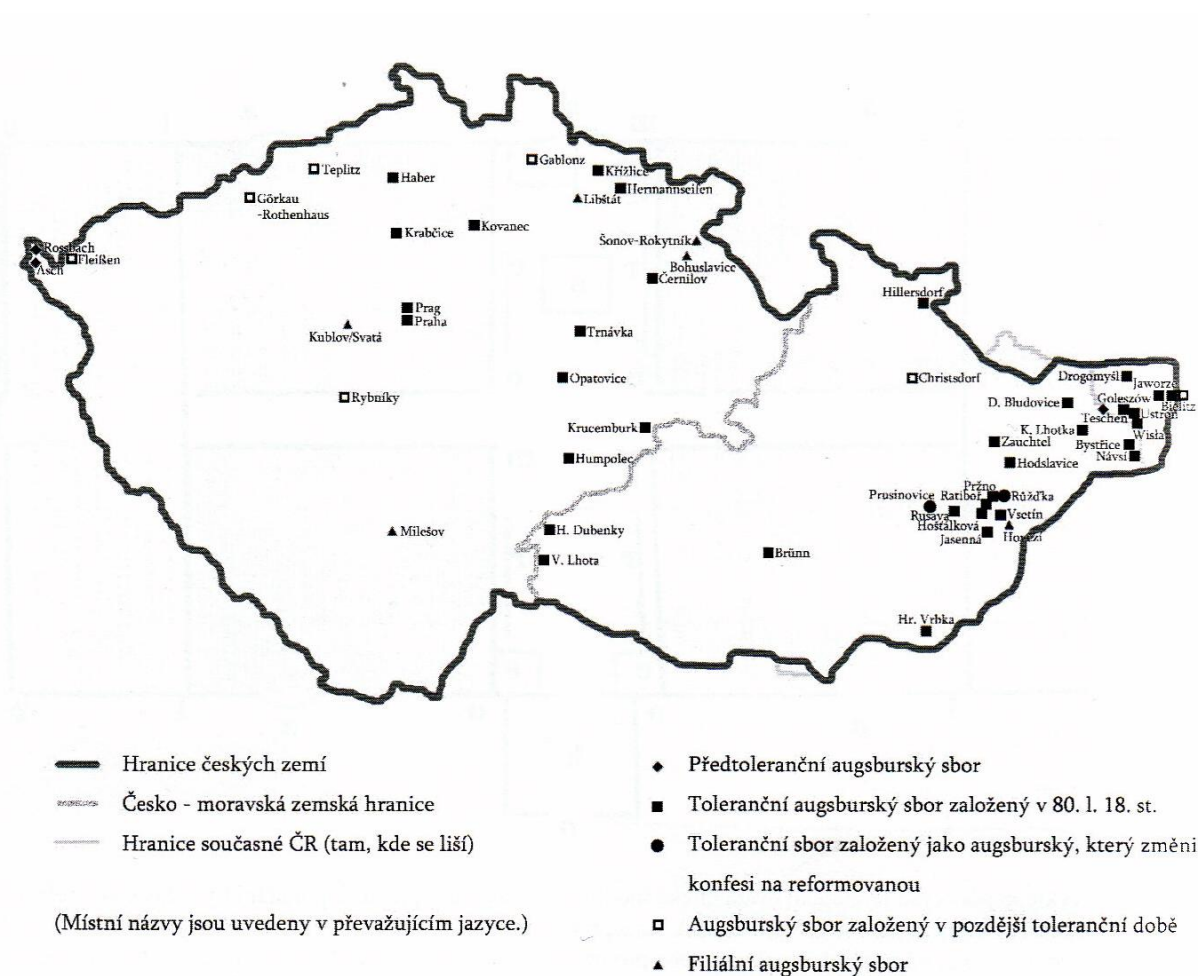
⁶⁰ Tamtéž. s. 61.

⁶¹ SKOKAN, Jaroslav. *Kronika vesnic Zdechovicka*. Trnávka, 1963. s. 238.

roku 1882 a trvala až do května 1884, kdy byl kostel vysvěcen. Josef Mareček odešel na odpočinek po 40 letém působení a odstěhoval se za svým synem do Jičína.

V červnu roku 1894 nastoupil do svého úřadu Ferdinand Hrejsa⁶², v tomto roce bylo také napočítáno 934 členů sboru, koncem roku 1899 pak 1076. Za cíl svého působení si duchovní vybral probuzení duchovního života, zavedl náboženské vyučování ve školách a také ve sborové diaspoře. Pro podporu církevního života byl zřízen spolek Evangelické Matice.⁶³

Obrázek 2 Evangelické augsburské sbory v letech 1781-1861⁶⁴

⁶² Feridnand Hrejsa (1867-1953) se stal prvním profesorem církevních dějin na pražské Husově evangelické teologické fakultě. Mezi jeho nejvýznamnější díla patří *Česká konfese, její vznik, podstat a dějiny* (1912), *Česká reformace* (1914), *Sborové Jednoty bratrské* (1939), ve spolupráci s Františkem Bednářem pak dílo *Toleranční patent. Jeho vznik a význam* (1931).

⁶³ MOLNÁR, Gustav Adolf. *Stručné dějiny Českobratrského evang. sboru v Trnávce*. Valašské Meziříčí, 1924. s. 22-23.

⁶⁴ Mapa evangelických augsburských sborů použita z: JUST, Jiří – NEŠPOR, Zdeněk R. – MATĚJKA, Ondřej. *Luteráni v českých zemích v proměnách staletí*. Praha, 2009. ISBN 978-80-903632-8-1. s. 214.

Hrejsa viděl rozvoj sboru ne v počtu údů, ale v duchovním a materiálním upevnění církve. Počet členů augsburského vyznání se od toleranční doby nezvýšil, ačkoliv s ohledem na matriční záznamy a záznamy o přestupech by podle autora měl sbor čítat nejméně o 1000 osob více. Problém viděl ve vystěhovalectví, které neprobíhalo pouze do okolních obcí, ale také do Prahy, Vídně či Chorvatska. Zrychlení stěhování přikládal zavedení železnice, která urychlila stěhování venkovanů do měst. Došlo k postupnému přesunu „jádra“ sboru, které se po vydání Tolerančního patentu nacházelo v Trnávce a Řečanech, do okolních obcí. Na počátku historie sboru Trnávce, se více než 90 % členů nacházelo na území panství Zdechovice, na konci století to bylo již pouze 60 %.⁶⁵

2.2. Helvetský sbor ve Chvaleticích

První kazatel helvetského vyznání, který po vydání Tolerančního patentu přišel na území Zdechovicka, byl Josef Jessenius. Ačkoliv pocházel z Uher, uměl poměrně dobře česky a do svého úřadu nastoupil v listopadu roku 1782. Ještě téhož roku v zimě započala stavba první modlitebny, která však byla kvůli nepříznivému zimnímu počasí přerušena a dokončena až v červnu následujícího roku. Výstavbu podporoval i hrabě z Paaru, který přispěl finanční částkou 300 zlatých, což činilo více než polovinu potřebných finančních prostředků. Jednalo se o nízkou budovu s malými okny, která neměla věž ani zvony. Přestože duchovní neměl své oficiální působišťe, bohoslužby se přesto konaly, většinou u některého z věřících. Po dostavbě modlitebny následovala stavba fary a školy. Ačkoliv by se mohlo zdát, že Josef Jessenius byl významnou osobností v obci a díky němu se sbor ve Chvaleticích zkonsolidoval, pro trvalé neshody s obyvateli po dvou a půlletém působení odešel.⁶⁶

Problémem chvaletického sboru, a zajisté nejen jeho, byl nedostatek financí, který „neudržel“ kazatele v úřadu. Špatná finanční situace byla často podnětem k odchodu pastora, situace se v podstatě nezlepšila až do konce 19. století. Následující přehled duchovních správců sboru a jejich působení dokládá více.

---

⁶⁵HREJSA, Ferdinand. *Evanj. církve v Trnávce*. Chotěboř, 1900. s. 66-76.

⁶⁶BEDNÁŘ, František. *Památník Českobratrské církve evangelické. Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a prahu přítomnosti*. Praha, 1924. s. 292-293.

Evangeličtí faráři působící ve Chvaleticích

František Jessenius	1782-1785
Samuel Galambossi	1785-1790
Karel Molnár	1791-1800
Ladislav Lenkey	1801-1815
Antonín Fleischer	1816-1820
Jan Nešpor	1821-1825
Aron Stettinius	1826-1830
Karel Fleischer	1831-1861
Julius Fleischer	1861-1904

Nejdéle působící duchovní, Julius Fleischer, se zasloužil o výstavbu nové fary, a i když finanční otázka byla stále problematická, chvaletickému sboru nebránila v úvahách o nové modlitebně. Vysvěcení nového kostela proběhlo 6. července roku 1882 a stavba byla považována za vzor evangelického chrámu. Sbor ve Chvaleticích však zůstal zadlužen ještě na mnoho let a hrozilo i zastavení majetku.⁶⁷

Obrázek 3 Evangelický kostel ve Chvaleticích⁶⁸

⁶⁷ SKOKAN, Jaroslav. *Kronika vesnic Zdechovicka*. Trnávka, 1963. s. 240.

⁶⁸ Fotografie, jejímž autorem je Josef Chmelík, ve své publikace uvedl František Rosůlek: ROSŮLEK, František Karel. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko*. 3. díl. Pardubice, 1907. s. 121.

3. Sňatečnost

Ve sledovaném období, tedy v době, kdy většina dětí přicházela na svět v manželství, je vývoj sňatečnosti základem pro zkoumání porodnosti. Také studium sňatkového věku a doby strávené v manželství otevírá otázku manželské plodnosti. Tento jev lze detailně zkoumat pouze pomocí metody rekonstrukce rodin, která však není záměrem této práce.

Sledovaná farnost byla konfesijně smíšená, velmi zajímavou, ale dosud minimálně zkoumanou otázkou, jsou smíšená manželství mezi katolíky a nekatolíky. Pokusím se zde tedy nastínit základní vývoj manželského práva v dané době a zároveň se budu snažit poukázat na určitá specifika, která nabízí sledovaná farnost Zdechovice.

Vývoj sňatečnosti v 19. století byl také ovlivněn církevními i státními nařízeními, která v dané době velmi citelně zasahovala do života obyvatel. Až do 80. let 18. století byl samozřejmostí katolický, monogamní a nerozlučitelný sňatek dle kanonického práva, který musela (od roku 1680) povolit vrchnost nejen v případech „mimopanských“ sňatků, ale i poddaným ze stejného panství.⁶⁹

Populacionistická teorie, jejímž hlavním představitelem v Rakousku byl J.H.G. Justi, uvádí, že měřítkem síly státu je kvalita a počet obyvatel. Tato vize ovlivňovala již od poloviny 18. století habsburské země. Již v 60. letech bylo vydáno několik dvorních dekretů, které nařizovaly snížení poplatků za udělení konsensu, což mělo vést k větší dostupnosti sňatku, v praxi se však mnoho nezměnilo. Ačkoliv se objevovaly první snahy o zmírnění vrchnostenských konsensů vůči poddaným, v tereziánské době se o jejich úplném zrušení neuvažovalo (zrušeno 1868).⁷⁰

Doba vlády Josefa II. byla obdobím, kdy se těžiště otázek týkajících se manželství a vůbec celé populační politiky, posunulo ze strany církve na stranu státu. Navíc církevní omezení při uzavírání sňatku byla viděna jako základní problém pro další rozvoj státu.⁷¹

První ze sérií významných změn přinesl patent o zrušení nevolnictví, který byl vydán první listopadový den roku 1781. Od této doby bylo nutné pouze před uzavřením manželství předložit ohlašovací lístek, který byl bezplatně vystaven žadateli

---

⁶⁹ JIRÁSKOVÁ, Šárka. *Demografický vývoj farnosti Zdechovice v 18. století*. Bakalářská práce (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2008. s. 15.

⁷⁰ KLABOUC, Jiří. *Politický konsens v manželství*. Praha, 1960. s. 8-9.

⁷¹ KLABOUC, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha, 1962. str. 117-119. O populačních teoriích více ŠUBRTOVÁ, Alena. *Dějiny populačního myšlení a populačních teorií*. Praha, 1989.

vrchnostenskou kanceláří. Vydání patentu ovlivnilo také migraci obyvatel, protože se obyvatelé mohli volně ženit i do měst.⁷²

Mnohem podstatnější, zvláště pro farnost Zdechovice, bylo vydání Tolerančního patentu v témže roce. Nejenže byly povoleny evangelické konfese, ale byly také povoleny katolickou církví nechtěné „smíšené“ sňatky mezi katolíky a nekatolíky. O rok později byly také zrušeny zásnuby, které do té doby byly čistě církevní záležitostí.⁷³

Vrcholem snah Josefa II. o „dohled“ nad uzavíráním sňatků bylo vydání manželského patentu dne 16. ledna 1783, který přenášel rozhodování o manželských sporech na státní soudy a po více než sedmi stoletích rušil církevní jurisdikci v manželských záležitostech a vyhlášoval výlučné právo panovníka upravovat manželské poměry ve státě. Patent také respektoval náboženskou povahu sňatků, a proto upravoval manželské právo pro snoubence různých vyznání. Pro příslušníky katolického vyznání, kteří tvořili v českých zemích většinu, byla úprava však poněkud nešťastná. Velkým problémem byla otázka překážek manželství, stát sice přejímal tento systém z kanonického práva, ale zároveň i některé překážky sám přidával, což často vedlo k rozporům v nařízení. Proto se mohlo stát, že kněz byl postaven před rozhodnutí, zda požehnat sňatku, který vyhověl kanonickému právu, ale nesplňuje státní požadavky a naopak.⁷⁴

Otázka rozvodu byla plně přijata z kanonického práva. Mezi katolíky byla tedy možná pouze rozluka od stolu a lože, v případě evangelíků byl rozvod povolen. Neplatilo to však v situaci, kdy evangelík byl oddán za katolíka, rozluka v tomto případě nebyla možná.⁷⁵ Je otázkou, do jaké míry byl rozvod mezi evangelíky uskutečňován. V případě sledované farnosti nebyl evidován ani jeden zápis, kdy by uzavírala sňatek rozvedená osoba.

Pro výchovu nemanželských dětí byl důležitý patent z roku 1787, který zrovnoprávnil nemanželské děti s manželskými především na poli dědického práva.

---

⁷² Tamtéž. Ludmila Fialová však uvádí, že faráři povolení vrchnosti požadovali až do poloviny 19. století, v letech 1849-1855 vydávala toto povolení obecní samospráva a po roce 1856 pak okresní úřad. Povinnost předkládat povolení k sňatku zaniklo v roce 1869. Použito z: *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. 2. vydání. Praha, 1998. s. 159-161. ISBN 80-204-0720-0.

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ Tamtéž. s. 120-121.

⁷⁵ Josefínské manželské právo bylo s krátkou přestávkou v období konkordátu platné v podstatě až do roku 1919. KLABOUC, Jiří, *Manželství a rodina v minulosti*. Praha, 1962. s. 120-121.

Všeobecný občanský zákoník, známý jako ABGB⁷⁶, který vešel v platnost v lednu roku 1812, upravoval samozřejmě i otázku manželství. Všichni obyvatelé získali právo vstoupit do manželství bez ohledu na stavovskou příslušnost, národnost a vyznání. Zákoník také dořešil otázku manželských sporů, ve kterých považoval za základ občanské právo (v případě manželských překážek uznával pouze ty, které sám zavedl). Manželské právo nadále uznávalo církevní sňatek, ale byla zde možnost uzavřít sňatek civilní. Nově byla také upravena dolní věková hranice pro vstup do manželství, u osob mladších 24 let se požadoval souhlas zákonného zástupce. Toto omezení se týkalo hlavně dívek, které se více než z poloviny vdávaly mladší.⁷⁷

Velkým problémem však byla smíšená manželství. V roce 1814 (doplněno v roce 1835) byl dvorní kancelář vydán dekret o překážce tzv. katolicismu, který se zabýval rozlukou smíšeného manželství, kterou nově občanský zákoník povoloval. Manžel (manželka) evangelického vyznání se směl po rozluce znovu oženit, neplatilo to však pro katolický protějšek. Katolík mohl uzavřít další sňatek až po úmrtí evangelického partnera. Ačkoliv byly sňatky mezi katolíky a nekatolíky katolickou církví zavrhovány, nemohla jim zabránit. Od roku 1841 však získalo katolické kněžstvo (i přes značné protesty evangelíků) povolení, aby přemlouvalo snoubence od uzavírání smíšeného manželství. Pokud však na takovémto sňatku snoubenci opravdu dál trvali, musela evangelická strana podepsat revers, že všechny děti z tohoto manželství budou vychovávány v katolické víře a manžel/manželka nebude naléhat na svůj protějšek, aby přestoupil k evangelické víře.⁷⁸

Příkladem smíšeného manželství, při kterém bylo nutné podepsat revers, byl sňatek z 10. ledna 1847. Jan Fíla, evangelík augsburské konfese z Řečan, si za svou milou vybral Annu, katoličku ze Zdechovic. Farář k sňatku poznamenal, že ženich byl nucen před uzavřením sňatku vydat písemné vyjádření a zavázat se k tomu, že své děti bude vychovávat v katolické víře. Případů by se ve zkoumaných materiálech, vzhledem k charakteru farnosti, našlo velmi mnoho.

---

⁷⁶ Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten Deutschen Erbländer der Österreichischen Monarchie.

⁷⁷ KLABOUCH, Jiří, *Manželství a rodina v minulosti*. Praha, 1962. s. 123-124., *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Praha, 1996. s. 160-161. ISBN 80-204-0283-7. Detailně se manželskému právu po vydání Všeobecného občanského zákoníku věnuje Marie Macková viz: MACKOVÁ, Marie. Sňatek ve světle rakouského Všeobecného občanského zákoníku. In „*Oznamuje se láskám našim...“ aneb svatby a svatební zvyky v českých zemích v průběhu staletí. Sborník z konference konané 13.-14. září 2007 ve Východočeském muzeu v Pardubicích*. Pardubice, 2007. s. 67-73. ISBN 978-80-86046-97-6.

⁷⁸ KLABOUCH, Jiří, *Manželství a rodina v minulosti*. Praha, 1962. s. 126.

Církev však byla s tímto stavem nadále nespokojena a požadovala, aby jurisdikce v manželských otázkách byla opět přesunuta na církev. V roce 1855 se podepsáním konkordátu mezi rakouskou vládou a Vatikánem domohla svých požadavků. Manželské záležitosti byly navraceny pod církevní jurisdikci a státu tedy zůstávala pouze kompetence v úpravě občanských stránek sňatku. V lednu roku 1857 vešel navíc v platnost císařský patent, který zrušil platnost manželského práva dle občanského zákoníku pro katolíky. O platnosti smíšených manželství nově rozhodoval pouze katolický církevní soud. V případě manželství, kdy alespoň jedna strana byla katolická, nebo obě strany evangelické přestoupily po uzavření sňatku ke katolictví, nebylo možné sňatek rozloučit.⁷⁹

Situace po vydání konkordátu nebyla v oblasti manželského práva právě optimální, což si uvědomovali sami politici, a i když v 60. letech docházelo k rozsáhlým debatám o manželském právu a politických překážkách k sňatku, jisté řešení nabídl až rok 1870, o kterém se zmiňuji dále.

Je také nutné připomenout vydání tzv. Protestantského patentu, který byl vyhlášen 8. dubna roku 1861⁸⁰ a přinesl zrovnoprávnění evangelických církví s církví katolickou. Mezi nejvýznamnější ustanovení samozřejmě patří § 1, který doslova říká: „*Evangelíci augsburského i helvetského vyznání mají právo, záležitosti své církevní samostatně pořádati, spravovati a řídití.*“. V tomto patentu, který obsahuje 25 ustanovení, je řešena hierarchie evangelických představitelů, nové možnosti v oblasti výstavby kostelů, zakládání škol, soudů atd. Manželské právo, je zde řešeno pouze v § 14, přičemž nejdůležitějším bodem je: „*U věcech manželských prozatím ustanovení obecného zákoníka občanského o překážkách a zákazech sňatku manželského zůstávají v platnosti.*“⁸¹

V květnu roku 1868 vešly v platnost tzv. „květnové zákony“, které mimo jiné obnovovaly platnost občanského zákoníku pro katolíky a upravovaly poměry ve smíšených manželstvích. Nově měli být chlapani vychovávaní dle víry otce, děvčata pak dle víry matky. Navíc se předchozím reversům odebírala zákonná moc. Novinkou také byl tzv. nouzový civilní sňatek, který se uzavíral na okresním hejtmanství. Formálně však stále měly platit poměry, které zavedl konkordát. Vzhledem k výše popsaným změnám není divu, že v roce 1870 konkordát vypověděl sám papež. V témže roce byl vydán zákon

⁷⁹ KLABOUC, Jiří, *Manželství a rodina v minulosti*. Praha, 1962. s. 131-133.

⁸⁰ Protestantský patent pro Uhry byl vydán již o dva roky dříve.

⁸¹ Originální znění patentu v Říšském zákoníku: Kaiserliches Patent vom 8. April 1861 [online]. [cit. 15. 11. 2009]. URL: < <http://alex.onb.ac.at/cgi-content/anno-plus?apm=0&aid=rgb&datum=18610004&seite=00000337&zoom=2>>., český překlad patentu: Císařský patent ze dne 8. dubna 1861, č. 41 ř. z. [online]. [cit. 15. 11. 2009]. URL: <<http://spcp.prf.cuni.cz/lex/41-1861.htm>>.

o manželství bezkonfesních osob, které byly postaveny na stejnou úroveň jako evangelíci a evidenci jejich sňatků měla vést okresní hejtmanství.⁸²

Ačkoliv se na konci 60. a v 70. letech objevilo několik snah o reformu manželského práva, k její realizaci nedošlo. Dalo by se říci, že společnost na změny takového rozsahu nebyla připravena.⁸³ A nutno říci, že do konce sledovaného období se situace výrazně nezměnila.

3.1. Počet sňatků

Ve sledované farnosti Zdechovice bylo v průběhu let 1790-1899 evidováno 3299⁸⁴ uzavřených sňatků, což představuje přibližně 30 sňatků za rok. Tento průměr však může být velmi zavádějící, a proto je pro větší přehlednost vhodné ukázat si vývoj počtu uzavřených sňatků na grafu č. 1.

Je důležité říci, že do počtu uzavřených sňatků jsou započítány pouze svatby, kdy alespoň jeden ze snoubenců pocházel s farnosti Zdechovice. Sňatky, ve kterých oba snoubenci pocházeli z jiné farnosti, nebyly započítány. Je sice pravděpodobné, že byly i případy, kdy snoubenci ze sledované farnosti uzavírali svůj sňatek jinde, a tudíž by bylo správné evidovat všechny uzavřené sňatky ve farnosti, avšak domnívám se, že vzhledem k vedení nekatolických matrik, které oficiálně sloužily pro evidenci nekatolických sňatků z několika desítek vesnic, je výše uvedený postup zcela relevantní.

Pro porovnání zkoumaných jevů ve farnosti Zdechovice, byly použity výsledky studia Věry Kalouskové a Alexandry Šikulové⁸⁵, které se obě zabývaly studiem farnosti ve východních Čechách, a ve kterých převažoval zemědělský způsob obživy obyvatel, který je taktéž typický pro sledovanou farnost.

---

⁸² KLABOUC, Jiří, *Manželství a rodina v minulosti*. Praha, 1962. s. 134-144.

⁸³ Mezi možnými návrhy bylo mimo jiné i zavedení jednotného manželského práva pro všechny občany bez rozdílu vyznání, vypuštění překážek svěcení, řeholních slibů, katolicismu i rozdílného náboženství, povolení rozluky z důvodu nepřekonatelného odporu, cizoložství, zlomyslného opuštění, úkladů o život a odsouzení k pětiletému žaláři atd. Čerpáno: KLABOUC, Jiří, *Manželství a rodina v minulosti*. Praha, 1962. s. 140-141.

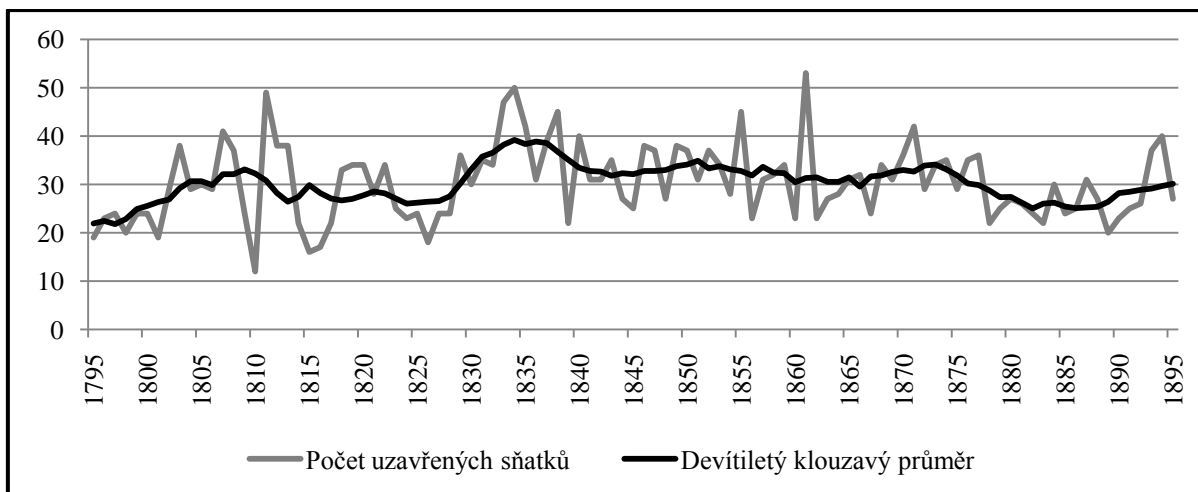
⁸⁴ V tomto celkovém počtu je započítáno i pět uzavřených sňatků v roce 1856, u kterých vzhledem k poškození matriky víme pouze datum a místo uzavření sňatku, proto s nimi pracuji pouze v celkovém počtu a poté v případě sezónnosti. Dále je zde započítán jeden sňatek, u kterého není uveden věk ženicha a není tedy na něj brán zřetel v otázkách sňatkového věku atd.

⁸⁵ KALOUSKOVÁ, Věra. *Demografický vývoj farnosti Lochenice v letech 1784-1900*. Diplomová práce. (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2006.

ŠIKULOVÁ, Alexandra. *Demografický vývoj farnosti Libčany v „dlouhém“ 19. století (1785-1914)*. Diplomová práce (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2009.

Graf 1 Vývoj počtu uzavřených sňatků ve farnosti Zdechovice letech 1795-1895

(a devítiletý klouzavý průměr)

Vývoj sňatečnosti je dán několika faktory, velmi důležitá je skladba obyvatel podle pohlaví a věku, které jsou podmíněny životními podmínkami obyvatel. Ty mohou být ovlivněny válkou, neúrodou, krizí a nemocemi; a samozřejmě, jak bylo řečeno, také různými nařízeními. V případě sledovaného období bylo výrazným činitelem nařízení o zvýšení sňatkového věku snoubenců, které mělo za následek odklad svateb.

Vzhledem k předchozímu studiu demografických jevů farnosti Zdechovice v 18. století⁸⁶ mohu říci, že již od 80. let 18. století až do roku 1809 je zaznamenán vzestup počtu sňatků, kdy byl evidován vůbec nejmenší počet (12) uzavřených manželství. Tento výkyv byl však vyrovnán hned následující rok, kdy počet nových sňatků dosáhl třetí nejvyšší hodnoty (43) ve sledovaném období. Možnou příčinou by mohly být napoleonské války, které se v tomto roce bezprostředně dotýkaly našeho území, a tedy odvod mužů do vojenské služby.

V následujícím období je zřejmý pokles a stagnace, který je pravděpodobně způsoben zvýšením sňatkového věku, odkladem sňatku a také zvýšením osob, které zůstaly trvale neprovdány.⁸⁷ Nárůst, který je zjevný ve 30. letech je důsledkem výše popsaného odkladu sňatků, nachází se zde i druhý „nejsilnější“ rok co se svateb týče; roku 1833 bylo ve farnosti Zdechovice uzavřeno rovných 50 sňatků. Od 40. let 19. století je zřejmý pokles a stagnace v počtu sňatků až do konce století, ačkoliv v roce 1860 byl oddán nejvyšší počet snoubenců, a to 53.

⁸⁶ JIRÁSKOVÁ, Šárka. *Demografický vývoj farnosti Zdechovice v 18. století*. Bakalářská práce (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2008. s. 15.

⁸⁷ *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. 2. vydání. Praha, 1998. s. 161-162. ISBN 80-204-0720-0.

Pokles ve sňatečnosti lépe nastíní hrubá míra sňatečnosti, tedy počet uzavřených manželství na 1000 obyvatel.

Tabulka 1 Hrubá míra sňatečnosti farnosti Zdechovice (hodnoty uvedeny v ‰)

Rok	Počet obyvatel ⁸⁸	Počet oddaných (pětiletý průměr)	Hrubá míra sňatečnosti farnosti Zdechovice	Hrubá míra sňatečnosti v českých zemích ⁸⁹
1837	3293	35,4	10,7	8,2
1842	3414	29,8	8,7	8,5
1850	3489	35,4	10,1	8,6
1855	3563	31,8	8,9	7,6
1869	3664	34,4	9,4	8,9
1880	3770	24,8	6,6	7,9
1890	3757	26,2	6,9	7,7

Obecně se dá říci, že farnost Zdechovice byla až do roku 1869 co do sňatečnosti nad celozemským průměrem, v osmdesátých letech se však její úroveň propadla pod celozemský průměr a již ho nepřekonala. Navíc tento propad nekorresponduje s vývojem počtu obyvatel, v roce 1880 měla farnost 3770 obyvatel, což je nejvíce, za sledované období.

Podobný propad zaznamenala ve své práci i Alexandra Šikulová, která zkoumala farnost Libčany nedaleko Hradce Králové.⁹⁰ Tato farnost byla také dlouhodobě nad celozemským průměrem, autorka tento stav vysvětluje příhodnými zemědělskými podmínkami, což pro farnost Zdechovice lze uplatnit pouze omezeně. Část farnosti sice ležela v nížině okolo Labe, ale druhá zasahovala svou polohou do Železných hor, tudíž půda v této oblasti nebyla tak vhodná pro zemědělství. Dle Tereziánského katastru

⁸⁸ Počet obyvatel pro rok 1837 je převzat: SOMMER, Johann Gottfried. Das Königreich Böhmen: statistisch-topographisch dargestellt. Eilfter Band, Časlauer Kreis. Prag, 1943. a SOMMER, Johann Gottfried. Das Königreich Böhmen: statistisch-topographisch dargestellt. Fünfter Band., Chrudimer Kreis. Prag, 1837. V případě dvou vesnic se jedná již o čáslavský kraj, ačkoliv uvedené údaje nejsou ke stejnému roku, domnívám se, že pro zobrazení situace ve farnosti Zdechovice, jsou tato data dostačující.

Léta 1842 a 1855 jsou převzata z díla: SKOKAN, Jaroslav. *Kronika vesnic Zdechovicka*. Trnávka, 1963. s. 191-192., ostatní údaje jsou získány z: *Retrospektivní lexikon obcí Československé socialistické republiky 1850-1970*. Díl 1. Sv. 1. Praha, 1978. s. 608-619.

⁸⁹ KÁRNÍKOVÁ, Ludmila. *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754-1914*. Praha, 1965. s. 336. Autorka zde uvádí pětileté průměry, které se přímo neshodují s vybranými daty, ale pro porovnání situace jsou postačující (např. pro rok 1855 byl vybrán interval 1855-59, pro rok 1869 interval 1865-69 a pod). Počet zemřelých ve farnosti Zdechovice byl pro rok 1837 získán z pětiletého průměru let 1835-39, rok 1842 z let 1840-45, rok 1850 z let 1848-52, rok 1855 z let 1853-57, rok 1869 z let 1867-71, rok 1880 z let 1878-1882 a rok 1890 z let 1888-1892.

⁹⁰ ŠIKULOVÁ, Alexandra. *Demografický vývoj farnosti Libčany v „dlouhém“ 19. století (1785-1914)*. Diplomová práce (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2009. s. 64-65.

dosahovala průměrná bonita půdy na území Zdechovského statku přibližně 5,7.⁹¹ Většímu rozvoji oblasti nenapomohlo ani dolování železných rud, které bylo v průběhu 19. století přerušované a i v časech provozu se jednalo spíše o udržovací a průzkumné práce.⁹²

Na rozvoj zdechovické farnosti měla velký vliv železniční trať, která byla uvedena do provozu v roce 1845 a spojovala trasu Praha - Olomouc. Trať vedla přímo přes čtyři vesnice, které náležely k farnosti Zdechovice a při její výstavbě a provozu bylo potřeba mnoho pracovních sil, jak bude nastíněno v části zabývající se sociálním původem snoubenců a také migrací obyvatel.

Jak bylo řečeno v úvodu této kapitoly, sledované území bylo konfesijně smíšené, a proto by bylo dobré podívat se, jak početné byly sňatky mezi katolíky, nekatolíky a také katolickou církví odmítané smíšené sňatky.

Tabulka 2 Počet sňatků s ohledem na vyznání snoubenců

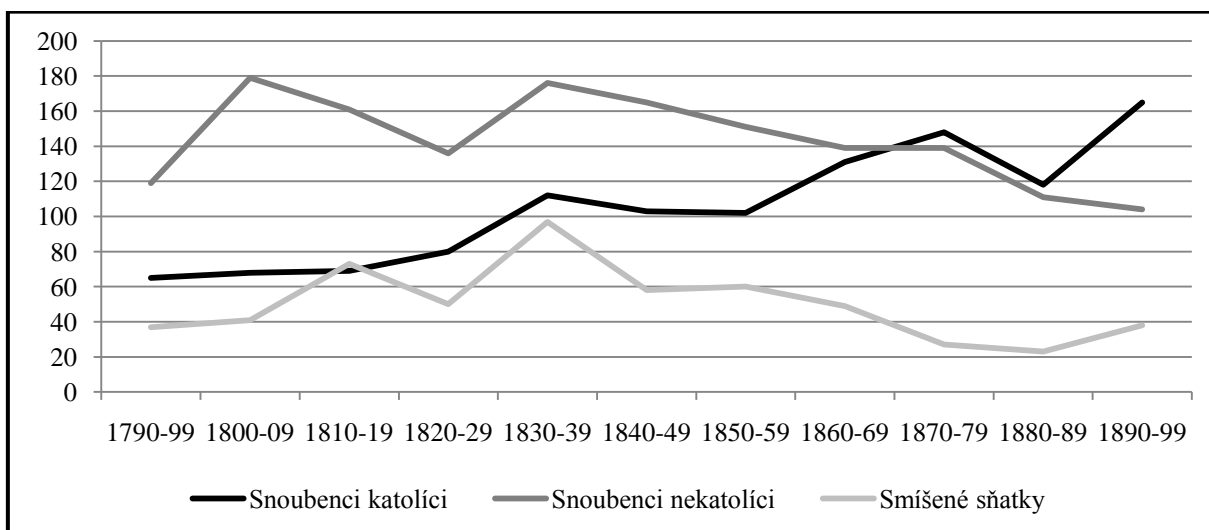
	Celkový počet sňatků	Snoubenci katolíci		Snoubenci nekatolíci		Smíšené sňatky					
		Počet	Podíl (%)	Počet	Podíl (%)	Katolík - nekatolička		Nekatolík - katolička		Celkem	
						Počet	Podíl (%)	Počet	Podíl (%)	Počet	Podíl (%)
1790-99	221	65	29,4	119	53,9	19	8,6	18	8,1	37	16,7
1800-09	288	68	23,6	179	62,2	29	10,1	12	4,1	41	14,2
1810-19	303	69	22,8	161	53,1	52	17,2	21	6,9	73	24,1
1820-29	266	80	30,1	136	51,1	29	10,9	21	7,9	50	18,8
1830-39	385	112	29,1	176	45,7	57	14,8	40	10,4	97	25,2
1840-49	326	103	31,6	165	50,6	33	10,1	25	7,7	58	17,8
1850-59	313*	102	32,6	151	48,2	39	12,5	21	6,7	60	19,2
1860-69	319	131	41,0	139	43,6	21	6,6	28	8,8	49	15,4
1870-79	314	148	47,1	139	44,3	12	3,8	15	4,8	27	8,6
1880-89	252	118	46,8	111	44,1	10	4,0	13	5,1	23	9,1
1890-99	307	165	53,7	104	33,9	29	9,5	9	2,9	38	12,4
Celkem	3294	1161	35,2	1580	48,0	330	10,0	223	6,8	553	16,8

* Do celkového počtu není započítáno pět sňatků, jejichž záznamy byly v matrice poškozeny a víme pouze datum a místo konání svatby.

⁹¹ CHALUPA, Aleš a kol. (edd.). *Tereziánský katastr český*. Sv.1, rustikál (kraje A-CH). Praha, 1964. s. 322-323.

⁹² SKOKAN, Jaroslav. *Kronika obce Zdechovice*. Trnávka, 1963. s. 242-252.

Graf 2 Vývoj počtu sňatků s ohledem na vyznání snoubenců

Uvedená tabulka a graf pro větší přehlednost nabízí pohled na vývoj počtu uzavřených manželství ve farnosti Zdechovice po zkoumaných desetiletích. Zaměřuji se zde na smíšené sňatky, jejichž otázka je nejproblematictější. Nařízení, která upravovala vztah mezi katolíkem a nekatolíkem, jsem již ve stručnosti na začátku této kapitoly zmínila.

Jak je z uvedené tabulky zřejmé, nejvyšší počet smíšených sňatků byl zaznamenán ve třicátých letech 19. století, pravděpodobně z důvodu odkladu manželství. Oficiálně měla výchova dětí vzešlých z těchto manželství probíhat pod katolickým dohledem, na druhou stranu se jedná o dobu, kdy hlavou rodiny byl otec, kterého bylo nutné (i ze zákona) respektovat. Nabízí se tedy otázka, pokud byl otec - respektovaná hlava rodiny - nekatolického vyznání, nechal své děti, minimálně syny, vychovávat v katolické víře?

Od čtyřicátých let je zřetelný pokles v počtu smíšených sňatků, ostatně jako pokles všech uzavřených manželství. Velmi výrazný propad je však v 70. letech, kdy odpovědí na tento jev může být vydání „květnových zákonů“ v roce 1868 a tedy upravení poměrů ve výchově dětí. Nově totiž byl vychováván chlapec dle víry otce a děvče dle víry matky. Také je to doba, kdy víra pro člověka již nemá takový význam jako na počátku století, věřící není tolik pevný ve svých zásadách. V této době se dá také nalézt velké množství přestupů, hlavně ke katolické víře, čímž by se vysvětlil i úbytek manželství mezi nekatolíky. Ačkoliv byl v této době již povolen civilní sňatek, této možnosti bylo využíváno minimálně, pro mnoho partnerů bylo jednodušší přestoupit na víru svého budoucího manžela/manželky, což dokazují mnohé zápisy ve sledovaných matrikách.

Otázka přestupů však nemůže být (alespoň prozatím) detailněji zkoumána, písemnosti k této problematice se sice na evangelických farách dochovaly, ale momentálně nejsou přístupné.

3.2. Sňatkový věk

Velice zajímavou oblastí studia sňatečnosti je sňatkový věk snoubenců a věkové rozdíly mezi manželi. V letech 1790-1899 bylo uzavřeno 3299 manželství, v šesti případech se jednalo o sňatky, jejichž evidence nebyla úplná, a proto s nimi nebudu v této dále pracovat.

Sňatkový věk byl ovlivněn několika faktory. Mimo zvýšení sňatkového věku a nutnosti povolení rodičů u snoubenců mladších 24 let, které bylo nařízeno Všeobecným občanským zákoníkem, byl věk snoubenců ovlivněn vojenskou službou a například u státních úředníků a učitelů také různými nařízeními ohledně služebního postavení.

Zaměřím se nejprve na vojenskou službu, která byla až do 60. let 19. století prakticky doživotní. Roku 1858 vešlo v platnost nařízení, které zakazovalo uzavření sňatku mužům, kteří ještě nebyli na vojně. Což v praxi znamenalo, že muži nejméně do 22 let nemohli uzavírat sňatek. Samozřejmě byla možnost výjimky, ale úřady ji povolovaly velice málo.

Další skupinou obyvatel, která byla v tomto směru omezována, byli státní úředníci, kteří mohli vstoupit do manželství až po dosažení určitého služebního postavení a platu. Učitelé mohli uzavírat sňatek až ve chvíli, kdy dostali vlastní školu.⁹³ Obdobně na tom byli i četníci, kteří se mohli oženit až po povýšení na velitele samostatné stanice.⁹⁴

Obecně lze tedy říci, že se vlivem výše uvedených nařízení sňatkový věk v průběhu 19. století zvýšil. Ludmila Fialová uvádí, že ve 20. - 50. letech se věk snoubenců při vstupu do manželství zvýšil o 2-3 roky.⁹⁵ Podívejme se tedy na následující graf věkové pyramidy snoubenců a tabulku s průměrným věkem osob vstupujících do manželství.

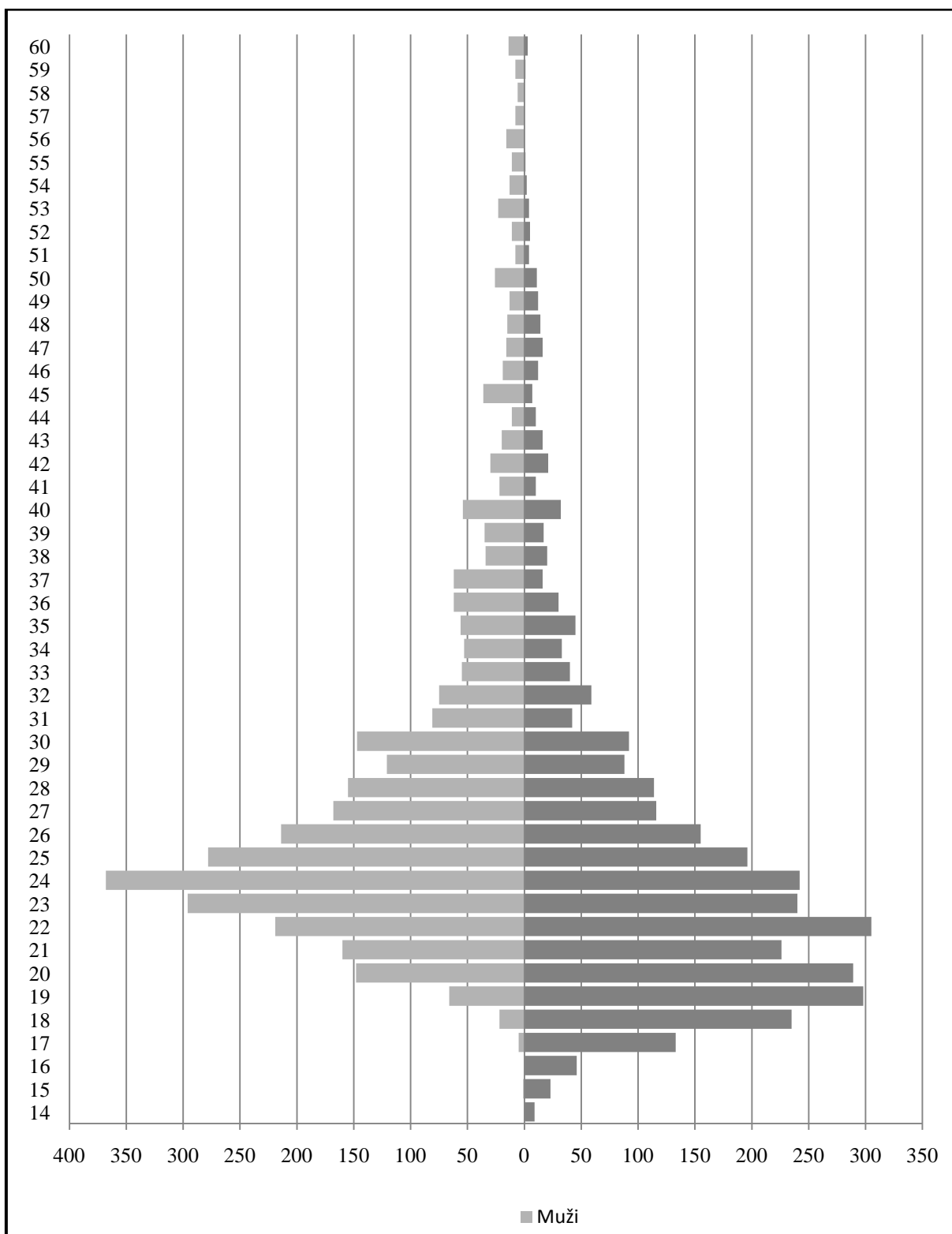
⁹³ To však neplatilo pro ženy-učitelky, které musely do roku 1919 dodržovat celibát.

⁹⁴ *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. 2. vydání. Praha, 1998. s. 161-162. ISBN 80-204-0720-0. KLABOUC, Jiří, *Manželství a rodina v minulosti*. Praha, 1962. s. 187-192.

⁹⁵ *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. 2. vydání. Praha, 1998. s. 161-162. ISBN 80-204-0720-0.

Graf 3 Věková pyramida snoubenců v letech 1790-1899 (14-60 let)

Z uvedené věkové pyramidy je zřejmý příklon k určitým hodnotám, zejména u mužů. Nejvíce ženichů uzavíralo sňatek ve věku 24 let, což je zároveň dolní hranice sňatku, při kterém ženich nemusel žádat otce o povolení. U žen se tato situace

neprojevuje, nejčastěji se vdávala dívka ve 22 letech, dále pak v 19, 20, 24 a 23 letech. Ačkoliv od poloviny 19. století bylo povinností předkládat křestní list, ve vyšším věku je zřejmé zaokrouhlování věku snoubenců. Nejvíce je to patrné u snoubenců ve věku 30-60 let, kdy je zřetelný příklon k hodnotám končícím na 0 a 5. Podobný trend (tedy pravděpodobné zaokrouhlování věku snoubenců ve vyšším věku) zaznamenala ve své práci i Věra Kalousková, která se zabývala farností Lochenice ve východních Čechách.⁹⁶

Tabulka 3 Průměrný sňatkový věk v letech 1790-1899 (přičteno 0,5)

Období	První sňatek		Druhý sňatek		Celkem	
	Muži	Ženy	Muži	Ženy	Muži	Ženy
1790-99	25,8	22,8	45,6	34,5	31,1	24,5
1800-09	26,5	23,5	43,7	35,1	31,4	24,7
1810-19	26,4	22,5	41,1	29,7	29,5	23,5
1820-29	26,4	22,8	43,4	36,4	28	23,8
1830-39	26,7	24	42,1	35,5	29,1	25,2
1840-49	27,4	25,3	37,3	36,3	30	26,6
1850-59	27,2	24,8	46,3	40,2	30,3	26,2
1860-69	27,9	25,3	47,6	38,2	30,5	26
1870-79	26,7	24,4	46,7	38,4	30,1	25,6
1880-89	26,4	24	42,3	39	28,1	24,8
1890-99	27,5	24,1	47,2	40,5	29,4	25,2

Průměrný sňatkový věk v českých zemích dosáhl svého vrcholu v roce 1857, kdy věk vstupu do manželství činil u mužů 32,4 a u žen 27,5 let. Od této chvíle však sňatkový věk klesal a na konci 19. století se pohyboval okolo 30 let u mužů a 26 let u žen.⁹⁷ Farnost Zdechovice však vykazuje mnohem nižší věk vstupu do manželství, než je tedy běžné v této době v českých zemích.

V případě obou svobodných snoubenců, kterých je samozřejmě většina, se na počátku zkoumaného období průměrný věk pohyboval mezi 25-26 lety u mužů a 22-23 lety u žen. Nárůst sňatkového věku je zřejmý až do šedesátých let (s mírným poklesem v letech padesátých), u mužů se vstup do manželství oddálil o 1-2 roky, u žen pak o 2-3. Konec sledovaného období pak přinesl mírný pokles ve věku snoubenců.

⁹⁶ KALOUSKOVÁ, Věra. *Demografický vývoj farnosti Lochenice v letech 1784-1900*. Diplomová práce. (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2006. s. 38.

⁹⁷ *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. 2. vydání. Praha, 1998. s. 162-164. ISBN 80-204-0720-0.

V porovnání s jinými farnostmi ve východních Čechách, které studovala Věra Kalousková (farnost Lochenice) a Alexandra Šikulové (farnost Libčany)⁹⁸, dosahují Zdechovice nejnižšího sňatkového věku snoubenců.

Tabulka 4 Věk při prvním sňatku podle věkových skupin

Věk	Muži								Ženy							
	1790-1809		1810-1839		1840-1869		1870-1899		1790-1809		1810-1839		1840-1869		1870-99	
	P*	%	P	%	P	%	P	%	P	%	P	%	P	%	P	%
14	-	-	-	-	-	-	-	-	1	0,2	2	0,2	5	0,6	1	0,1
15-19	23	6,3	42	5,3	27	3,4	1	0,1	142	31,8	286	33,5	171	20,1	131	16,5
20-24	177	48,1	383	48,7	306	38,2	304	40,2	190	42,5	330	38,5	350	41,1	392	49,3
25-29	108	29,4	193	24,5	239	29,8	347	45,9	69	15,4	144	16,9	188	22,1	213	26,8
30-34	28	7,6	87	11	158	19,7	77	10,2	22	4,9	55	6,4	85	10	40	5,1
35-39	20	5,4	44	5,6	45	5,6	15	2	9	2	22	2,6	19	2,2	12	1,5
40-44	5	1,4	26	3,3	16	2	6	0,8	9	2	8	0,9	21	2,5	4	0,5
45-50	3	0,8	4	0,5	5	0,6	3	0,4	3	0,7	6	0,8	11	1,3	1	0,1
50-54	-	-	2	0,3	5	0,6	3	0,4	2	0,5	1	0,1	1	0,1	1	0,1
55-60	2	0,5	2	0,3	1	0,1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
60+	2	0,5	4	0,5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Celkem	368	100	787	100	802	100	756	100	447	100	854	100	851	100	795	100

Nejmladším snoubencem, který byl ve zkoumaných matrikách zaznamenán, byl teprve patnáctiletý Václav Král, evangelík a syn po zemřelém půlsedlákovi z Labětina, který se v roce 1831 oženil s osmnáctiletou Annou, katoličkou z Řečan. Otázkou však zůstává, zda se nemůže jednat o chybu faráře, protože takto nízký věk již nebyl zaznamenán. V průběhu sledovaného období je druhý nejnižší věk sedmnáct let, a to u pěti mladíků. Je však možné, že vzhledem ke smrti otce nebyl nikdo jiný, kdo by hospodářství převzal.⁹⁹

Nejmladší nevěsty se vdávaly ve čtrnácti letech, těchto děvčat bylo zaznamenáno devět, s jistotou je možné určit narození prvního potomka u pěti žen. Jednou z nich byla i Kateřina Fílová, která v roce 1858 získala od svého otce, nekatolíka a půlsedláka z Chvaletic, souhlas k sňatku. Vdala se za Jana Vavřinu, nekatolíka z Chvaletic, který byl o pět let starší. Prvního potomka však porodila po více než dvou a půl letech

⁹⁸ KALOUSKOVÁ, Věra. *Demografický vývoj farnosti Lochenice v letech 1784-1900*. Diplomová práce. (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2006.

ŠIKULOVÁ, Alexandra. *Demografický vývoj farnosti Libčany v „dlouhém“ 19. století (1785-1914)*. Diplomová práce (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2009.

⁹⁹ SOA Zámorsk, Fond Sběrka matrik východočeského kraje – FÚ Zdechovice. *Matrika oddaných 1804-1831*. fol. 88.

manželství.¹⁰⁰ Pouze v jednom případě se dítě narodilo do roka po svatbě. Jednalo se o sňatek Václava Vozába a Anny Hniličkové, kteří vstoupili do svazku manželského počátkem ledna roku 1870, a již koncem října přišel na svět syn Matěj. Ve dvou případech rodiče očekávali narození potomka více jak čtyři roky; posledním případem bylo manželství Kateřiny Holubové a Josefa Slavíka, kteří se stali rodiči až po devíti letech manželství.

Naopak nejstarším ženichem se stal 93letý svobodný výměnkář ze Seníka, který se oženil s 45letou svobodnou ženou ze Zdechovic. K svatbě došlo na jaře roku 1807.¹⁰¹ Nejstarší ženou, která ve farnosti Zdechovice uzavřela manželství, byla 66letá evangelička, vdova po chalupníkovi z Labětína. Vdala se za o tři roky staršího řezníka z Labětína, který byl také vdovec.¹⁰²

Věk nevěsty byl samozřejmě důležitým hlediskem, protože ovlivňoval dobu strávenou v manželství a samozřejmě také dobu, po kterou mohla žena přivádět děti na svět, což přímo ovlivňovalo vývoj porodnosti.¹⁰³

Svou roli při vývoji sňatečnosti a manželské plodnosti samozřejmě hrál i věkový rozdíl mezi manželi. Situaci ve sledované farnosti zobrazují následující tabulky.

---

¹⁰⁰ SOA Zámorsk, Fond Sběrka matrik východočeského kraje – Farní úřad reformované sboru Chvaletice, inv.č. 10773, sign. R 11-9, fol. 40, Matrika oddaných 1849-1880.

¹⁰¹ SOA Zámorsk, Fond sbírka matrik východočeského kraje – FÚ Zdechovice, inv. č. 10446, sign. 1919, fol. 5, Matrika oddaných Zdechovice 1804-1831.

¹⁰² SOA Zámorsk, Fond Sběrka matrik východočeského kraje – FÚ Zdechovice, inv. č. 10445, sign. 1918, fol. 86, Matrika oddaných 1791-1803.

¹⁰³ Detailně se problematice plodnosti věnují studie Ludmily Fialové: FIALOVÁ, Ludmila. Vývoj sňatečnosti a plodnosti obyvatelstva českých zemí v 19. století. In *Historická demografie* 12, 1986, s. 207-224. ISSN 0323-0937.; FIALOVÁ, Ludmila. Změny ve vývoji plodnosti v českých zemích za demografické revoluce. In *Historická demografie* 15, 1991, s. 143-189. ISBN 80-85950-96-0. ISSN 0323-0937. Dále pak studie Mariky Poulové: POULOVÁ, Marika. Plodnost vdaných žen ve farnosti Rožmberk nad Vltavou v 19. století. In *Historická demografie* 31, 2007, s. 49-90. ISBN 80-85950-96-0. ISSN 0323-0937.

Tabulka 5 Věkové rozdíly při sňatku obou svobodných snoubenců

Věkový rozdíl	Období							
	1790-1809		1810-1839		1840-1869		1870-1899	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%	Počet	%
Muži starší	281	82,9	552	76,6	547	71,8	547	74,2
Nad 20 let	4	1,2	9	1,25	1	0,1	7	0,9
15-19	9	2,7	21	2,9	7	0,9	5	0,7
10-14	26	7,7	51	7	45	5,9	41	5,6
5-9	90	26,5	203	28,2	217	28,5	187	25,4
1-4	152	44,8	268	37,2	277	36,4	307	41,7
Stejný věk	32	9,4	70	9,7	64	8,4	68	9,2
1-4	22	6,5	73	10,1	120	15,7	99	13,4
5-9	3	0,9	22	3,1	24	3,2	20	2,7
10-14	1	0,3	2	0,3	4	0,5	2	0,3
15-19	-	-	2	0,3	1	0,1	1	0,1
Nad 20 let	-	-	-	-	2	0,3	-	-
Ženy starší	26	7,7	99	13,7	151	19,8	122	16,6
Celkem	339	100	721	100	762	100	737	100

Tabulka 6 Věkový rozdíl při druhém a dalším sňatku

Věkový rozdíl	Vdovec-svobodná		Svobodný-vdova		Vdovec-vdova	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%
Muž starší	388	92,2	47	29,2	119	82,6
Nad 25	47	11,2	1	0,6	16	11,1
20-24	53	12,6	2	1,2	15	10,4
15-19	78	18,5	1	0,6	18	12,5
10-14	101	24	8	5,1	23	15,9
5-9	71	16,8	13	8,1	23	15,9
1-4	38	9	22	13,7	24	16,7
Stejný věk	13	3	18	11,2	8	5,6
1-4	12	2,8	33	20,5	8	5,6
5-9	4	0,9	34	21,1	6	4,2
10-14	2	0,8	15	9,3	2	1,4
15-19	1	0,2	10	6,2	-	-
20-24	1	0,2	2	1,2	1	0,7
Nad 25	-	-	2	1,2	-	-
Žena starší	20	4,8	96	59,6	17	11,8
Celkem	421	100	161	100	144	100

Zaměřím se nejdříve na případy sňatků, kdy oba snoubenci byli svobodní. Ve více než třech čtvrtinách se jednalo o sňatky, ve kterých byl starším snoubencem muž. Nejvíce je to viditelné na počátku sledovaného období, více než 80 % snoubenců bylo starších než jejich nastávající. Nejnižších hodnot dosahuje tento jev v letech 1840-69, kdy je zde pokles o více než 10 %. Podobný trend byl zaznamenán i ve farnostech Lochenice a Libčany, avšak takto vysokého počtu sňatků, kdy manžel byl starší, ani jedna farnost nedosáhla.

Nejčastějším věkovým rozdílem mezi manželi byl 1-4 roky, následovaly sňatky, kdy manžel byl o 5-9 let starší než jeho žena. Avšak „věkového rekordu“ mezi svobodnými manželi bylo dosaženo v již zmiňovaném sňatku mezi 93letým ženichem a 45letou nevěstou v roce 1807. Věkový rozdíl činil neuvěřitelných 48 let.

Velice zajímavá problematika je vstup ovdovělých do dalšího manželství a hlavně otázka postavení vdov, která je však velmi málo prozkoumanou oblastí. Ve sledovaném období let 1790-1899 měli po ovdovění největší šanci na uzavření dalšího sňatku vdovci, sňatky vdovců se svobodnými dívkami tvořily více než 70 % zkoumaného vzorku, manželství vdovců s vdovami pak více než 20 %. Nejmenší naději na uzavření dalšího sňatku měla vdova, která se chtěla vdát za svobodného muže.

Jak je z tabulky č. 6 zřejmé, pokud si vdovec za svoji novou družku vybral svobodnou ženu, byla ve více než 90 % mladší, přičemž nejčastější věkový rozdíl činil 10-14 let. Příčin samozřejmě může být několik, hlavní však je podle mého názoru snaha o zajištění chodu domácnosti, která byla odchodem první ženy zajisté značně poznamenána. Dalšími úkoly také bylo postarat se o děti manžela či přivést na svět nové potomky.

Druhou skupinou sňatků jsou tedy sňatky mezi ovdovělými partnery. I zde je naprostá převaha manželství, ve kterých je starší muž. Nejčastějším věkovým rozdílem byl 1 roky až 4 léta, následuje rozdíl 5-9 a 10-14, který se udržel na stejných hodnotách. Sňatek s vdovou mohl přinášet určitou jistotu, že žena je zkušená a dokáže se postarat o domácnost, často měla z prvního manželství děti a byla tedy vhodná „náhradní“ matka pro děti ovdovělého hospodáře.

Posledním typem sňatku je uzavření manželského slibu mezi svobodným mládencem a vdovou. V těchto případech byla ve více než polovině manželství starší žena a věkový rozdíl mezi manželi byl 5-9 let. Pro svobodného mládence mohl být sňatek s vdovou vidinou lepšího sociálního postavení.

3.3. Rodinný stav

Již z předchozích stránek je patrné, že převážná většina sňatků byla uzavírána mezi svobodnými snoubenci. Následující tabulka nabízí pohled na celkový vývoj počtu snoubenců podle rodinného stavu.

Tabulka 7 Snoubenci podle rodinného stavu

Období	Svobodný - svobodná		Vdovec - svobodná		Svobodný - vdova		Vdovec - vdova		Celkem	
	Počet	%	Počet	%	Počet	%	Počet	%	Počet	%
1790-1809	339	66,6	108	21,2	29	5,7	33	6,5	509	100
1810-1839	721	75,6	133	13,9	66	6,9	34	3,6	954	100
1840-1869	771	80,5	104	10,8	39	4,1	44	4,6	958	100
1870-1899	737	84,4	76	8,7	27	3,1	33	3,8	873	100
Celkem	2568	78	421	12,8	161	4,9	144	4,3	3294	100

V letech 1790-1899 je velmi zřetelný vzestup počtu svobodných snoubenců. Poměrně vysokou šanci na uzavření dalšího sňatku měl ovdovělý muž. Prudký pokles v počtu těchto manželství může mít příčinu ve zlepšení úmrtnostních poměrů během 19. století. V případě, že ovdověla žena, měla přibližně stejnou šanci vdát se za svobodného muže nebo vdovce. Počet podruhé vdaných vdov však v průměru za celé století nedosáhl ani na hranici pěti procent.

Velice podobný vývoj zaznamenala při svém studiu Alexandra Šikulová, šance vdov na uzavření dalšího sňatku byla ve farnosti Libčany prakticky stejná jako ve zdechovické farnosti, Horší podmínky pro uzavření sňatku vdov byly zaznamenány ve farnosti Lochenice, kde vdova neměla ani čtyřprocentní šanci vdát se za svobodného mládence, a dokonce pouze necelou dvouprocentní šanci v případě vdovce.¹⁰⁴

¹⁰⁴ KALOUSKOVÁ, Věra. *Demografický vývoj farnosti Lochenice v letech 1784-1900*. Diplomová práce. (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2006. s. 444-45.

ŠIKULOVÁ, Alexandra. *Demografický vývoj farnosti Libčany v „dlouhém“ 19. století (1785-1914)*. Diplomová práce (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2009. s. 68-70.

3.4. Sociální původ

Mezi další oblasti, které studium sňatečnosti nabízí, patří sociální původ snoubenců, který umožňuje pohled do sociální stratifikace obyvatel farnosti Zdechovice, a můžeme také poodhalit sňatkovou politiku snoubenců.

Při výzkumu sociálního původu snoubenců jsem se zaměřila dvě období – 1790-1809 a 1880-1899. Zvolená dvacetiletí byla vybrána s úmyslem poukázat na rozdíly v sociální skladbě obyvatel zdechovické farnosti na začátku a na konci sledovaného období.

Do této sondy byly započítány pouze sňatky, ve kterých byl evidován sociální původ obou snoubenců, resp. v případě nevěst v drtivé většině sociální zařazení otců.¹⁰⁵ Pokud nastal případ, kdy nebyl uveden původ snoubence, přihlížela jsem na postavení otce.

Pro první období, tedy léta 1790-1809 bylo zařazeno 400 sňatků, pro léta 1880-1899 554 uzavřených manželství. Domnívám se, že více než 900 párů snoubenců je dostatečný vzorek pro výzkum sociální stratifikace farnosti Zdechovice.

Zásadním úskalím tohoto studia bylo rozdělení snoubenců do socio-profesních skupin, protože neexistuje jednotné sociální rozvrstvení. Ačkoliv je k dané problematice mnoho studií zabývajících se pouze sociální stratifikací obyvatel nebo celkovým demografickým vývojem¹⁰⁶, nepřipadalo mi rozdělení pro mnou sledovanou oblast zcela vhodné, proto jsem snoubence rozdělila do následujících kategorií.

První skupina je označena jako „Rolník“, do ní jsem zahrнула všechny sedláky, půlsedláky a osoby v matrikách vedené jako rolník (označení se objevuje až v rámci druhého zkoumaného období 1880-99). Druhou skupinou je „Chalupník“, zde jsem zaznamenala nejen chalupníky, ale také domkáře a baráčníky. Další kategorii tvoří „Nájemníci“, ke kterým jsem přiřadila i familianty, kteří byli původně dědiční nájemníci panské půdy, jejich přesný status však nelze bez hlubšího studia přesně určit, pravděpodobně se jednalo o sedláky či chalupníky, rozsah půdy však není znám. Mezi nájemníky mohli být zařazeni také podruzi, ale bez detailního studia to nelze tvrdit. Čtvrtou skupinou jsou „Řemeslníci a živnostníci“, následují „Podruzi“ a „Čeledíni

---

¹⁰⁵ V případě nemanželských dětí byl použit sociální původ matek.

¹⁰⁶ DUŠKOVÁ, Sabina. Demografický vývoj Ústí nad Labem v 19. století. In *Historická demografie* 24, 2000, s. 109-162. ISBN 80-85950-87-1. ISSN 0323-0937, JANČÁREK, Petr. Sňatky v Zubrnicih v 19. století. Zpráva o archivním průzkumu. In *Historická demografie* 18, 1994. s. 167-178. ISSN 0323-0937.

VELKOVÁ, Alice. Výzkum sociální mobility na příkladu osob narozených v letech 1791-1800 na panství Štáhlavy. In *Historická demografie* 27, 2003. s. s. 173-224. ISBN 80-7330-037-0. ISSN 0323-0937.

a služebníci“, tuto kategorii tvoří čeledíni, sluhové, knechti, panští vrátní a kočí. Sedmou skupinu tvoří „Ostatní“, do ní jsem zahrnula osoby s těžce zařaditelným původem jako je bytník, invalida, voják, výměnkář, ale také příslušníci inteligence (učitel, lékař apod.). Ve druhém sledovaném období navíc přibýly dvě kategorie – „Dělník“ a „Pracovník na dráze“.

Tabulka 8 Sociální původ snoubenců v letech 1790-1809 (zvýrazněny nejvyšší hodnoty)

Sociální původ ženichů	Sociální původ nevěst							Celkem
	Rolník	Chalupník a domkář	Nájemník	Řemeslník a živnostník	Podruh	Čeledín a služebník	Ostatní	
Rolník	30 (7,5%)	27 (6,75%)	-	4 (1,0%)	-	-	2 (0,5%)	63 (15,75%)
Chalupník a domkář	18 (4,5%)	115 (28,75)	2 (0,5%)	14 (3,5%)	23 (5,75%)	-	4 (1,0%)	176 (44,0%)
Nájemník	1 (0,25%)	7 (1,75%)	-	-	-	-	-	8 (2,0%)
Řemeslník a živnostník	10 (2,5%)	23 (5,75%)	1 (0,25%)	23 (5,75%)	10 (2,5%)	1 (0,25%)	6 (1,5%)	74 (18,5%)
Podruh	1 (0,25%)	22 (5,5%)	-	3 (0,75)	8 (2,0%)	-	1 (0,25%)	35 (8,75%)
Čeledín a služebník ¹⁰⁷	1 (0,25%)	10 (2,5%)	-	2 (0,5%)	3 (0,75%)	-	-	16 (4,0%)
Ostatní ¹⁰⁸	2 (0,5%)	15 (3,75%)	-	4 (1,0%)	2 (0,5%)	1 (0,25%)	4 (1,0%)	28 (7,0%)
Celkem	63 (15,75%)	219 (54,75)	3 (0,75%)	50 (12,5%)	46 (11,5%)	2 (0,5%)	17 (4,25%)	400 (100%)

V tabulce č. 8 zabývající se sociálním původem snoubenců je zcela jasně vidět, že převážná část obyvatel na přelomu 18. a 19. století se ve farnosti Zdechovice živila zemědělstvím.

Zaměřila jsem se na postavení snoubenců a sňatkovou strategii dané doby. Nejvíce sňatků bylo uzavřeno mezi domkáři, jednalo se o více než 28 % manželství. Na druhém místě jsou sňatky mezi rolníky, které však dosahují 7,5 %, o něco málo četnější byla manželství, kdy si nevěsta (dcera domkáře) „polepšila“ a vdala se za rolníka. Ačkoliv by se člověk mohl domnívat, že nejčastěji lidé uzavírali sňatek s partnerem ze stejné sociální skupiny, v případě nájemníků, podruhů a čeledínů je situace opačná. Snoubenci

¹⁰⁷ Mezi čeledíny a služebnictvo jsou dále započítáni kuchti, sluhové a panští vrátní.

¹⁰⁸ Do kategorie ostatní jsou řazeni vojáci, výměnkáři, invalidé, vojáci atd. Navíc jsou zde zařazeni tovaryši, snoubenci z této sociální skupiny byli ve sledované době zaznamenáni pouze třikrát.

z těchto vrstev častěji vstupovali do manželství s dívkou, která pocházela z vyšší sociální vrstvy. V případě řemeslníků a živnostníků není rozdíl mezi sňatky se stejnou sociální skupinou, popřípadě s chalupníky.

Tabulka 9 Sociální původ snoubenců v letech 1880-1899

(uveden počet, v závorce %, zvýrazněny nejvyšší hodnoty)

Sociální původ snoubenců	Sociální původ nevěst									Celkem
	Rolník	Chalupník a domkář	Nájemník	Řemeslník a živnostník	Podruh	Dělník	Pracovník na dráze	Čeledín a služebník	Ostatní	
Rolník	35 (6,32)	15 (2,71)	-	7 (1,26)	-	-	-	-	4 (0,72)	61 (11,01)
Chalupník a domkář	11 (1,99)	86 (15,52)	5 (0,9)	9 (1,62)	3 (0,54)	8 (1,44)	1 (0,18)	1 (0,18)	16 (2,89)	140 (25,27)
Nájemník	-	3 (0,54)	5 (0,9)	1 (0,18)	-	2 (0,36)	-	-	1 (0,18)	12 (2,17)
Řemeslník a živnostník	17 (3,07)	38 (6,86)	1 (0,18)	11 (1,99)	5 (0,9)	5 (0,9)	2 (0,36)	-	5 (0,9)	84 (15,16)
Podruh	-	14 (2,53)	-	1 (0,18)	11 (1,99)	1 (0,18)	1 (0,18)	1 (0,18)	4 (0,72)	33 (5,96)
Dělník	5 (0,9)	57 (10,29)	6 (1,08)	10 (1,81)	13 (2,35)	38 (6,86)	-	-	11 (1,99)	140 (25,27)
Pracovník na dráze	3 (0,54)	4 (0,72)	-	-	-	1 (0,18)	2 (0,36)	1 (0,18)	-	11 (1,99)
Čeledín a služebník	-	17 (3,07)	2 (0,36)	3 (0,54)	1 (0,18)	2 (0,36)	-	1 (0,18)	-	26 (4,69)
Ostatní	13 (2,35)	17 (3,07)	1 (0,18)	3 (0,54)	2 (0,36)	-	-	1 (0,18)	10 (1,81)	47 (8,48)
Celkem	84 (15,17)	251 (45,31)	20 (3,6)	45 (8,12)	35 (6,32)	57 (10,29)	6 (1,08)	5 (0,9)	51 (9,21)	554 (100)

Konec 19. století však přináší poněkud jiný obraz společnosti. Stále je zde vidět převažující zemědělský zdroj obživy obyvatel, ale svoji roli již hraje „nová“ vrstva tvořená dělníky. Nelze u nich určit, zda se jedná o dělníky v zemědělství nebo například dělníky na dráze, jisté ale je, že nejde o zanedbatelnou složku obyvatel. Navíc u velké části podruhů je uvedeno, že se také žijí jako dělníci.

Je zde viditelný posun ve způsobu obživy, zatímco na přelomu 18. a 19. století můžeme říci s jistotou, že více než 60 % obyvatel se živilo zemědělskou výrobou, na konci 19. století se jedná pouze o polovinu obyvatel. Problémem je samozřejmě evidence podruhů, nelze s jistotou říci, v jaké oblasti pracovali. Stejná otázka se týká

dělníků, v této době měli možnost pracovat nejen v zemědělství, ale také na železnici, v dolu nebo lihovaru.

U rolníků a chalupníků je vidět stejná sňatková strategie jako na přelomu století, nejčastěji uzavírali sňatek mezi sebou, nově jsou zde velmi časté sňatky mezi dělníky a dcerami chalupníků a domkářů, ty totiž tvoří více než 10 % evidovaných nových manželství. Zajímavý je mnohem nižší počet sňatků ve skupině řemeslníků a živnostníků a také to, že už zdaleka neuzavírali nová manželství nejčastěji mezi sebou, jejich svatby v této době netvoří ani celá dvě procenta z celkového počtu oddaných. Naopak většina řemeslníků a živnostníků nacházela svoji budoucnost po boku dcery chalupníka či domkáře.

Obecně lze říci, že sociální stratifikace snoubenců ve sledované farnosti Zdechovice se výrazněji nelišila od situace ve farnostech Libčany a Lochenice¹⁰⁹ ve východních Čechách, ve kterých také převažoval zemědělský způsob obživy obyvatel. I zde je viditelný nárůst „nezemědělského“ způsobu obživy, i když ne tak patrný jako zaznamenala Alexandra Šikulová pro farnost Libčany.

Význam pro život ve zkoumané oblasti mělo samozřejmě zavedení železniční dráhy, avšak výrazného rozvoje se toto území nedočkalo. Sociální původ snoubenců by se dal studovat mnohem rozsáhleji, ať už se jedná o výzkum se zaměřením na geografickou mobilitu snoubenců v závislosti na svém sociálním původu nebo o rozdílnou sňatkovou strategii v případě smíšených sňatků, k čemuž by však bylo zapotřebí mnohem rozsáhlejšího a časově náročnějšího studia, než umožňuje tato práce.

---

¹⁰⁹ KALOUSKOVÁ, Věra. *Demografický vývoj farnosti Lochenice v letech 1784-1900*. Diplomová práce. (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2006. s. 47-54.

ŠIKULOVÁ, Alexandra. *Demografický vývoj farnosti Libčany v „dlouhém“ 19. století (1785-1914)*. Diplomová práce (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2009. s. 81-91.

3.5. Definitivní celibát

Definitivní celibát udává počet osob ve věku 50+, které během svého života nevstoupily do manželství. Obecně se předpokládá, že po padesátém roce života lidé sňatek neuzavírali, avšak výše zmíněné výsledky studia sňatečnosti ve farnosti Zdechovice to nepodporují. Příkladem může být zmiňovaný svobodný výměnkář ze Seníka, který uzavřel svůj první sňatek v úctyhodném věku 93 let.

Studium tohoto jevu vychází z matrik zemřelých a nutno podotknout, že vzorek případů je velmi malý. Faráři začali rodinný stav zemřelých evidovat až od roku 1854 a to z větší části nejprve u žen. První záznam o svobodném muži, který zemřel starší padesáti let, je o pět let mladší. Nelze s jistotou říci, že počet osob žijících mimo manželství byl pouze několik málo procent, protože záznamy z některých let jsou velmi strohé a informace o rodinném stavu neuvádějí. Není tedy možné určit, kolik případů vzhledem ke stručnosti zápisů, nebylo podchyceno.

Ve farnosti Zdechovice zemřelo v letech 1854-1899 celkem 59 osob, které byly uvedeny jako svobodné. Jednalo se o 16 mužů (6 katolíků a 10 nekatolíků) a 42 žen (17 katoliček a 25 nekatoliček).

Tabulka 10 Definitivní celibát v letech 1854-1899

Pohlaví	Počet zemřelých ve věku 50 + celkem	Definitivní celibát	
		Počet	%
Muži	642	16	2,5
Ženy	686	42	6,1
Celkem	1328	58	4,4

Samozřejmě jednou z prvních otázek, které člověka napadnou, je příčina osamocení těchto lidí a nevstoupení do svazku manželského. Vedla je k tomu určitá odlišnost, například fyzická, či zařazení do marginální skupiny žebráků a tuláků? Ve sledovaném období se vyskytly dva případy žen, které neuzavřely manželství, ale žily v konkubinátu. Důvody, proč neuzavřely sňatek, se dnes již pravděpodobně nedozvíme.

V 29 případech svobodných žen bylo uvedeno sociální postavení nebo sociální postavení otce. Ve třetině případů se jednalo o dceru domkáře či chalupníka. Ve dvaceti procentech byla žena zapsána pouze jako žebračka. Ve dvou případech byla zaznamenána výměnkářka a v dalších dvou dcera sedláka. V ostatních případech se jednalo o učitelku, která se však nesměla provdat, dělnici, podruhyni apod. Celkově lze říci, že se jednalo převážně o ženy, které pocházely z nižšího sociálního postavení. U mužů bylo sociální

postavení zaznamenáno pouze v 10 případech a většina pocházela také z nižšího sociálního statutu.

Průměrný věk zemřelých mužů, kteří nikdy nevstoupili do manželství, byl o více než 1,5 roku vyšší než u ženatých mužů/vdovců. Na druhou stranu je zřejmé, že svobodné ženy měly mnohem horší životní podmínky než „svobodní mládenci“. Průměrný věk zemřelých „samotnic“ byl o více než dva roky nižší než u vdaných žen.

Věra Kalousková ve své práci uvádí, že svobodní lidé se průměrně dožívali nižšího věku než lidé, kteří vstoupili během svého života do svazku manželského.¹¹⁰ Pro farnost Zdechovice by toto tvrzení platilo pouze částečně. Vzhledem k velmi malému počtu případů však mohlo dojít ke zkreslení.

---

¹¹⁰ KALOUSKOVÁ, Věra. *Demografický vývoj farnosti Lochenice v letech 1784-1900*. Diplomová práce. (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2006. s. 46-47.

4. Porodnost

Demografický jev, který úzce souvisí se sňatečností, je porodnost. Ta v sobě zahrnuje živě i mrtvě narozené děti, a proto se častěji pracuje s pojmem živorodost, který zahrnuje pouze živě narozené děti. Společně s úmrtností ovlivňuje porodnost tempo růstu populace.

Při studiu porodnosti jsem se zaměřila na vývoj počtu narozených, otázku nemanželských dětí, průměrný počet dětí na sňatek a mrtvorozenost. Vzhledem ke zkoumané oblasti, která byla konfesijně velmi promísena, budu některé aspekty zkoumat s ohledem na uvedenou víru.

Tato problematika by byla nejpřesněji zpracována metodou rekonstrukce rodin, která je však velmi časově náročná a lze ji uplatňovat při studiu menší populace. Rekonstrukce rodin umožňuje studovat specifickou míru plodnosti, složení populace podle věku a pohlaví, schopnost plodit potomky, přesný počet dětí narozených v rodině, meziporodní intervaly, věk matky při prvním a posledním porodu a dále např. dobu od uzavření sňatku do narození prvního dítěte.

Příchod člověka na svět byl vždy spojen s mnoha pověrami, zvyky a obřady rodinného charakteru, které se dají rozdělit do tří etap: těhotenství, porod a šestinedělí. Žena, která otěhotněla, byla považována za člověka, který je v neustálém ohrožení a musí se řídit určitými pravidly chování. Věřilo se, že vše, co žena prožije během těhotenství, se projeví na dosud nenarozeném dítěti. Matka byla zcela zodpovědná za zdraví svého potomka a v případě narození postiženého, či dokonce mrtvého dítěte, nesla za tuto událost plnou zodpovědnost.

Když se přiblížil čas porodu, byla pro ženu připravena koutnice. Jednalo se o plachtu, která oddělovala matku v průběhu porodu a šestinedělí od okolního prostředí. Porod byl čistě ženskou záležitostí, uskutečňoval se za pomoci porodních bab.¹¹¹ Jednalo se o starší zkušené ženy, které musely mít děti. Vzhledem k obtížnosti porodů v dřívějších dobách a představách o nepokřtěných dětech, mohla i porodní babička v případě nouze, tedy kdy bylo pravděpodobné, že dítě po porodu brzy zemře, vykonat tzv. nouzový křest.

Nezodpovězenou otázkou zůstává prioritizace pomoci v případě, kdy během těžkého porodu byla ohrožena matka i dítě. V případě katolíků byla s největší pravděpodobností

---

¹¹¹ NESLÁDKOVÁ, Ludmila. *Reprodukce kulturně odlišných skupin obyvatelstva jižní Moravy v novověku na příkladu křesťanů a židů*. Praha, 2003. s. 132-145. ISBN 80-901674-7-0.

nejdůležitější záchrana dítěte. Otázkou však zůstává, jakou roli hrál v tomto případě nouzový křest. Naopak protestanti upřednostňovali život matky. Vzhledem k dobovým představám o léčbě a hygieně umíraly mnohé ženy a děti na následnou poporodní léčbu.¹¹²

Praxe porodních babiček byla velice zajímavou záležitostí. Vzhledem k tomu, že se tyto ženy často zabývaly léčitelstvím a magickými úkony, stály v podstatě na okraji společnosti. Změna v postavení porodních babiček nastala až za vlády Marie Terezie a Josefa II., kdy bylo porodnictví povýšeno z řemesla, které vykonávaly porodní báby, na vědecký obor na lékařské fakultě. Od poloviny 18. století se porodní babičky musely podrobovat zkouškám na fakultě nebo u krajského fyzika, zda jsou způsobilé vykonávat tuto činnost.

Generální zdravotní řád vydaný v roce 1753 upravoval mimo jiné požadavky na babcitví. Zajímavé je především doporučení, aby nekonzumovaly víno a jiné alkoholické nápoje, chovaly se slušně, při komplikovaném porodu okamžitě zavolaly lékaře a byla zde také uvedena hrozba vysokých trestů za napomáhání předčasného vypuzení plodu z těla matky. Josefské reformy si kladly za cíl, aby došlo ke zvýšení kvalifikace babiček, ke které měly přispět například vzdělávací kurzy apod.¹¹³

Na počátku 19. století přijala pražská lékařská fakulta nový studijní řád, který mimo jiné nařizoval vzdělávání venkovských porodních babiček v Praze. Do té doby totiž stačilo „vyzkoušení“ babičky krajským fyzikem. Na kurz dále navazovala dvouměsíční praxe v porodnici. Teprve po absolvování teoretické a praktické části mohla porodní babička přistoupit ke zkouškám. Roku 1852 proběhla reforma ve výuce porodních bab. Teoretická část kurzu byla zrušena a nahrazena čtyřměsíčním teoreticko-praktickým kurzem, který byl otevírán třikrát ročně. Tento stav vydržel až do roku 1920.¹¹⁴

Během šestinedělí byla žena považována za nečistou, byla izolována od ostatních částí domu a byl jí také omezen styk s lidmi. Toto omezení styku s okolím platilo pouze ve vztahu žena a okolí, ne okolí a žena. Již několik hodin po porodu navštěvovaly rodičku sousedky a příbuzné, které jí do kouta přinášely jídlo. Tento akt nebyl pouze pomocí rodiče v těžkých chvílích, ale i částečným ulehčením ekonomického stavu rodiny, zvláště, jednalo-li se o chudou rodinu; přinášené pokrmy také ukazovaly majetnost

---

¹¹² LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel. *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*. Praha, 2006. s. 51-52. ISBN 80-7185-647-9.

¹¹³ NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Praha, 2004. s. 61-66. ISBN 80-7021-397-3.

¹¹⁴ LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel. *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*. Praha, 2006. s. 59-62. ISBN 80-7185-647-9.

sousedů a sloužily tak v podstatě k reprezentaci. Do kouta se také přinášely dary jak matce, tak dítěti. Návštěvy zároveň zapojovaly ženu do společnosti, obzvláště, jednalo-li se o prvoroďičku, protože teprve porodem bylo naplněno manželství a žena se stala plnohodnotným členem společenství. Izolace končila zpravidla po šesti týdnech, když žena navštívila kostel a proběhl tzv. úvod.¹¹⁵

Narození dítěte bylo pro rodinu samozřejmě velkou událostí. Nejvíce se vítal prvorozený syn, který dál nesl rodinné jméno. Porod děvčátka sebou přinesl také ekonomickou otázku, protože každá dcera měla mít věno.

Přijetí dítěte do rodiny a společnosti jako takové bylo ovlivněno mnoha zvyky. Známý je obyčej pokládání dítěte na zem, pokud ho otec zvedl, uznal novorozence za svého, a přijal k němu i všechny právní povinnosti. Postupem času se dítě nepokládalo na zem, ale umyté a zabalené novorozeně dala bába matce a ta jej předala otci. Velmi důležitým prvkem byla také první koupel, která byla chápána jako očista a následná ochrana dítěte. Koupel prováděla porodní babička, která ponořila dítě do vody se slovy „*S pánbíčkem do vodičky*.“¹¹⁶

Křtem je člověk očištěn od prvotního hříchu i všech jiných hříchů a je znovuzrozen a posvěcen v Kristu jako nové stvoření k životu věčnému. Jde o první svátost, kterou nabídl Kristus všem, když přikázal apoštolům, aby vyšli ke všem národům, získávali tam učedníky a křtili je ve jménu Otce i Syna i Ducha Svatého.¹¹⁷ Vzhledem k univerzalitě tohoto aktu bylo v nouzových situacích možné, aby dítě pokřtil laik, nejčastěji porodní bába, která byla poučena o formě křtu od faráře.

Křest spočívá v polévání křestní vodou, při kterém křtící (farář) vyslovuje formuli „*Křtím tě ve jménu Otce i Syna i Ducha Svatého*“ a kmotrové odpovídají přísahou, kterou stvrzují podpisem do matriční knihy. Akt křtu se v našem prostředí samozřejmě měnil. Detaily obřadu byly stanoveny na základě Tridentského koncilu a následně Pražskou synodou¹¹⁸. Nařízení byla vydávána opakovaně, z čehož lze usuzovat, že stále měly vedle svátostných obřadů své místo i prvky magických rituálů.

---

¹¹⁵ MELKESOVÁ, Miroslava. ADHIBERI SOLENT, QUI COMPATRES VOCANTUR. Kmotrovství ve venkovském prostředí raného novověku na základě výzkumu chýnovské farnosti. In *Historická demografie* 27. 2003. s. 63-122. ISBN 80-7330-037-0. ISSN 0323-0937.

NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Praha, 2004. s. 124-126. ISBN 80-7021-397-3.

¹¹⁶ *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. Věcná část A-N*. Praha, 2007. s. 616. ISBN 978-80-204-1712-1.

¹¹⁷ JIRÁSKOVÁ, Šárka. *Demografický vývoj farnosti Zdechovice v 18. století*. Pardubice, 2008. 64s. Bakalářská práce. s. 27.

¹¹⁸ Tridentský koncil se konal v letech 1545-1563, Pražská synoda 1605.

Podle katolické církve měl křest probíhat ve farním kostele za přítomnosti kněze, prvního kmotra (levans), druhého kmotra (patrinus) a dalších svědků (testis). Počet osob, které se mohly zúčastňovat křtu, nebyl omezen, duchovní však směl uvést do matriky narozených pouze osoby, které vystupovaly jako levans a patrinus. Matka, která byla považována až do vykonání úvodu za nečistou, se nesměla účastnit křtu, otcova přítomnost nebyla vyžadována. Ke křtu nosila dítě kmotra nebo porodní bába, v kostele držel dítě hlavní kmotr. V případě chlapce to byl muž, v případě děvčátka žena. Další z kmotrů měl za úkol například rozžehnout svíce.¹¹⁹

Tridentský koncil a Pražská synoda ustanovila také požadavky na osobu kmotra. Kmotry se nemohly stát osoby nevěřící, exkomunikovaní a děti mladší 14 let, které dosud nebyly u svatého přijímání. Zajímavostí je, že kmotrovství bylo odepřeno také mnichům, jeptiškám, opatům a abatyším. Jak již bylo naznačeno, kmotry se nemohli stát ani rodiče dítěte. Předpokládalo se totiž, že právě kmotři se postarají o dítě v případě, že z nějakého důvodu přijde o rodiče. Kmotrovství tedy neznamenovalo pouze morální povinnost, ale také povinnost hmotnou.¹²⁰ V průběhu 19. století se zásady pro výběr kmotra měnily a na konci století bylo spíše pravidlem, že počet kmotrů se ustálil na počet jeden až dva a stával se jím příbuzný.¹²¹ V této době samozřejmě částečně ustupuje i představa o příbuzenském svazku a poručnickém závazku.

Povinností faráře, který měl vykonat obřad, bylo prověření dospělých, zda mají potřebné znalosti a jsou správnými adepty na pozici kmotra. Samozřejmostí měla být také morální bezúhonnost kmotra, který měl pomoci dítěti seznamovat se s morálními zásadami a se způsobem vedení každodenního života. Kmotři měli dohlížet na výchovu svého kmotřence, aby se z něho stal správný křesťan, který neinklinuje k hříchu a bludům. Kmotrovství znamenalo vznik příbuzenství mezi kmotrem, dítětem, matkou a křtící osobou.¹²²

Kmotry se původně stávaly pouze osoby mimo rodinný okruh, později se však tato zásada uvolňovala. Možnost stát se kmotrem zvyšovala nejen prestiž člověka, který se zavazoval v případě potřeby zajistit kmotřence i po hmotné stránce, ale utužovalo to i sousedské vztahy. Navíc panovala představa, že za každé „odnesené“ dítě je jeden

---

¹¹⁹ MELKESOVÁ, Miroslava. ADHIBERI SOLENT, QUI COMPATRES VOCANTUR. Kmotrovství ve venkovském prostředí raného novověku na základě výzkumu chýnovské farnosti. In *Historická demografie* 27, 2003, s. 63-122. ISBN 80-7330-037-0. ISSN 0323-0937.

¹²⁰ Tamtéž.

¹²¹ NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Praha, 2004. s. 90-91. ISBN 80-7021-397-3

¹²² KLABOUC, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha, 1962. s. 65-67.

„schodek do nebe“. Ve venkovském prostředí chodila jménem rodičů zvat na křtiny porodní bába, v městském prostředí a vyšší společnosti se tak konalo většinou písemně.¹²³

Výběr kmotra byl také doporučen Pražskou synodou. V roli levans a patrinus měl být jeden muž a jedna žena, nesměli však tvořit manželský pár. Podle nařízení nemělo docházet k preferování pohlaví, realita však závisela na společnosti a místních zvycích.

Křest se měl uskutečnit zpravidla do devíti dnů od narození dítěte. Obavy ze smrti nepokřtěného novorozence však byly tak silné, že křest se ve vesnickém prostředí často uskutečňoval v den narození nebo den po narození. Jiná situace byla v případě městského prostředí a vyšších vrstev, kde se předpokládala hojná účast hostů, a bylo zapotřebí dát o této události vědět a mít čas na přípravu okázalých křtin.

---

¹²³MELKESOVÁ, Miroslava. ADHIBERI SOLENT, QUI COMPATRES VOCANTUR. Kmotrovství ve venkovském prostředí raného novověku na základě výzkumu chýnovské farnosti. *In Historická demografie* 27, 2003, s. 63-122. ISBN 80-7330-037-0. ISSN 0323-0937.

4.1. Počet narozených

V letech 1790 – 1899 se ve sledované farnosti Zdechovice narodilo 13 417 dětí; v tomto počtu není brán zřetel na židovské děti, kterých se za sledovaný úsek narodilo přibližně padesát, a dále pak na děti mrtvě narozené, které jsou studovány samostatně.

Při studiu matrik jsem dosáhla poměru pohlaví 51,5 % chlapců ku 48,5 % dívek, což dokládá správnost evidence narozených. Ve zkoumaném období se narodilo 104 párů dvojčat, ve 33 porodech se jednalo o dva chlapce, v 38 o dvě děvčátka a v 33 případech o chlapce a děvčátko. Trojčata se narodila dvakrát, jednalo se o tři chlapce a tři děvčátka.

Jak již bylo řečeno, sledovaná oblast byla konfesijně velmi smíšená. Z tohoto důvodu uvádím ve sledovaných ukazatelích rozdělení katolík - nekatolík. Následné rozdělení nekatolíků na osoby vyznávající helvétskou a augsburskou konfesi využívám jen v několika případech, a to z toho důvodu, že do roku 1850 je obtížné zcela přesně určit konfesi a pro mé studium postačí pouze rozdělení na dvě skupiny.

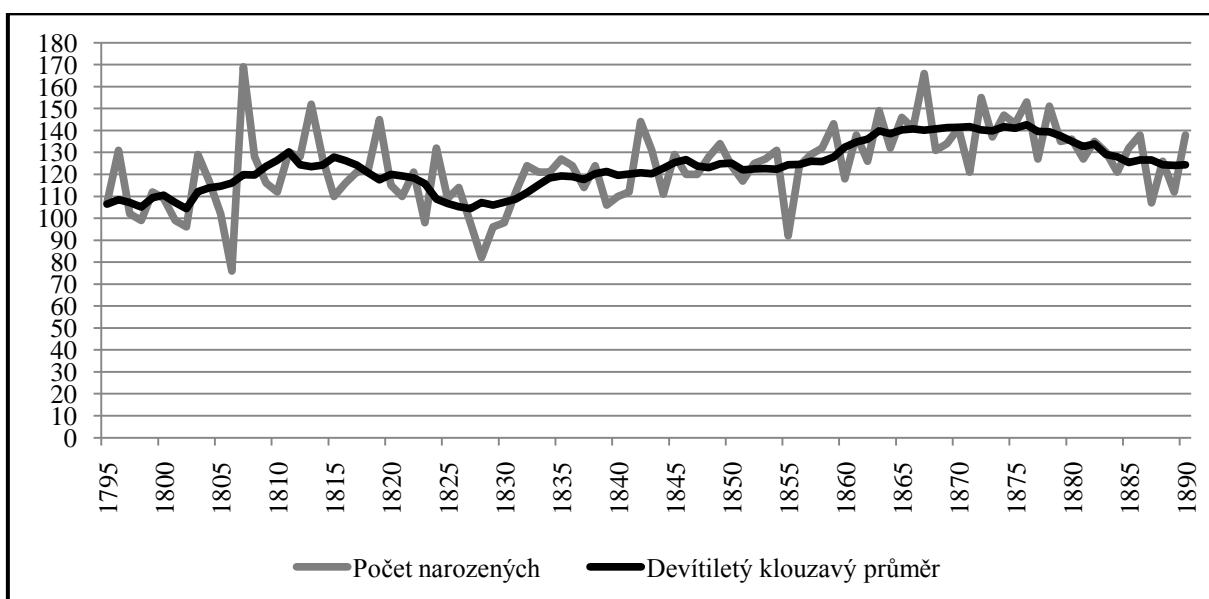
Pokud se zaměřím na počet narozených podle pohlaví, je zřetelné, že pouze v jednom desetiletí, a to v letech 1860-1869, se narodil větší počet děvčátek než chlapců. Tento stav dokládá následná tabulka narozených dětí podle pohlaví s ohledem na uvedenou víru.

Tabulka 11 Zastoupení narozených podle pohlaví

	Chlapci			Dívky			Celkem		
	katolík	nekatolík	celkem	katolík	nekatolík		katolík	nekatolík	všichni
1790-99	174	376	550 (51,3%)	184	339	523 (48,7%)	358	715	1073
1800-09	246	357	603 (55,2%)	224	314	538 (44,8%)	470	671	1141
1810-19	298	352	650 (51,3%)	297	319	616 (48,7%)	595	671	1266
1820-29	261	290	551 (51,4%)	270	251	521 (48,6%)	531	541	1072
1830-39	302	313	615 (52,5%)	304	252	556 (47,5%)	606	565	1171
1840-49	355	287	642 (51,8%)	345	252	597 (48,2%)	700	539	1239
1850-59	399	278	677 (54,4%)	331	236	567 (45,5%)	730	514	1244
1860-69	368	311	679 (49,2%)	415	287	702 (50,8%)	783	598	1381
1870-79	410	309	719 (50,1%)	390	301	691 (49,1%)	800	610	1410
1880-89	377	256	633 (50,1%)	382	249	631 (49,9%)	759	505	1264
1890-99	398	197	595 (51,5%)	368	193	561 (48,5%)	766	390	1156
Celkem	3588	3326	6914 (51,5%)	3510	2993	6503 (48,5%)	7098	6319	13417

Na jeden rok tedy připadalo přibližně 122 narozených dětí. Tento údaj je však velmi zkreslený, situaci ve vývoji počtu narozených mnohem lépe dokumentuje následující graf vývoje počtu narozených a devítiletý klouzavý průměr. Vývoj počtu narozených byl ovlivňován epidemiemi, neúrodou, válečnými operacemi a změnami ve sňatečnosti. Pokles a následná stagnace v počtu narozených však neměla dlouhého trvání a velmi brzy se počet vrátil na původní úroveň. Dlouhodobější stagnace se projevila pouze za napoleonských válek a na počátku 20. století.¹²⁴

Graf 4 Vývoj počtu narozených ve farnosti Zdechovice v letech 1795-1890¹²⁵

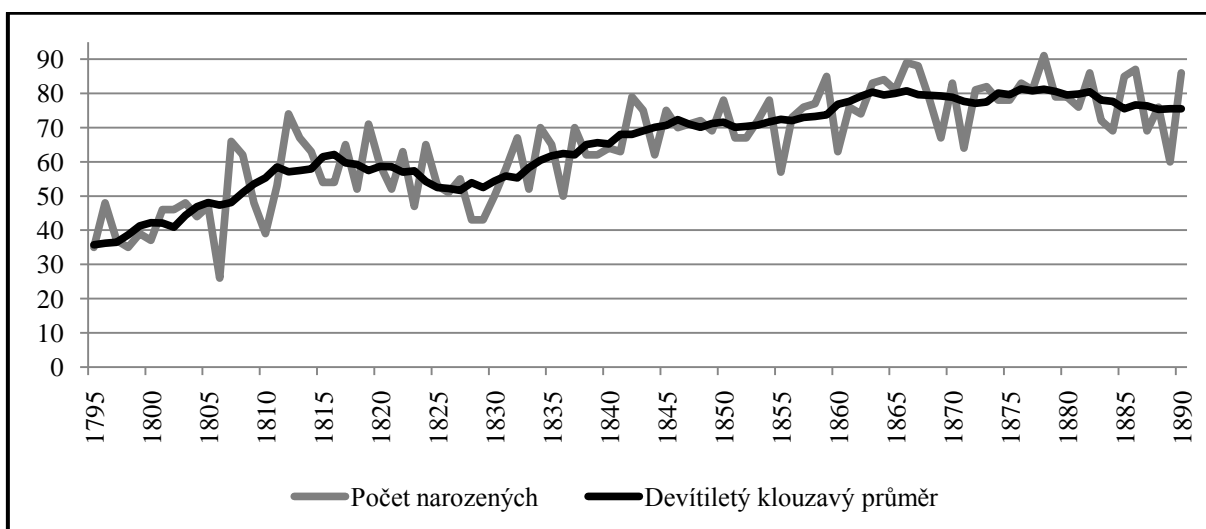
Jak je z grafu zřejmé, pomalý růst počtu narozených je od konce 18. století zastaven poklesem ve 20. letech 19. století, od třicátých let je pak viditelný nárůst, kdy se nejvíce dětí narodilo v roce 1869. Tento trend končí v sedmdesátých letech. Od tohoto období je v podstatě viditelný pouze pokles v počtu narozených. Nárůst ve 30. letech byl pravděpodobně způsoben zvýšením sňatkového věku snoubenců ve dvacátých letech 19. století. S odkladem sňatků samozřejmě souvisí „posun“ reprodukčního období. Pokles počtu narozených od sedmdesátých let by mohl být způsoben začínajícím omezováním plodnosti, bez detailního studia však tuto hypotézu nelze pro farnost Zdechovice potvrdit.

¹²⁴ *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. 2. vydání. Praha, 1998. s. 166-167. ISBN 80-204-0720-0.

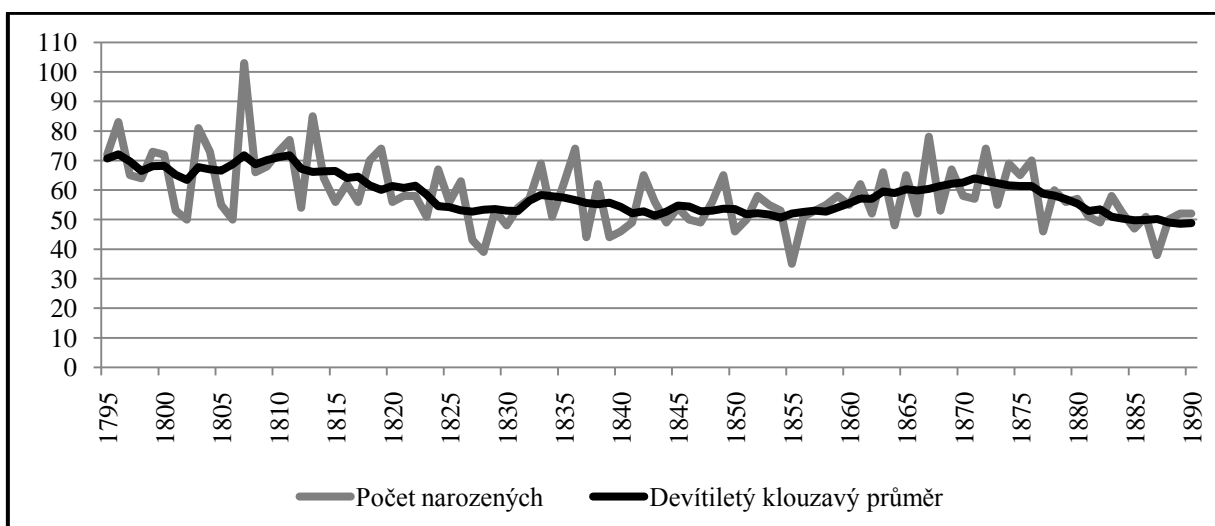
¹²⁵ Časový rozsah byl zvolen do 1890, aby nedocházelo ke zkreslení z důvodu ukončení augsburských matrik rokem 1895.

Vzhledem ke sledované oblasti, jsem se zaměřila na rozdíl ve vývoji počtu narozených mezi katolíky (1795-1890) a nekatolíky (1795-1890) a devítiletými klouzavými průměry. Následující grafy jsou v příloze doplněny grafy vývoje počtu narozených nekatolíků podle konfese v letech 1852-1892 s pětiletými klouzavými průměry.¹²⁶

**Graf 5 Počet narozených a devítiletý klouzavý průměr v letech 1795-1890
KATOLÍCI**

**Graf 6 Počet narozených a devítiletý klouzavý průměr v letech 1790-1899
NEKATOLÍCI**

¹²⁶ Příloha č. 2.

Jak popisuje Vladimír Srb ve své práci „1000 let obyvatelstva českých zemí“, od konce 18. století se hrubá míra porodnosti držela na úrovni 43-44 ‰. Tato hodnota však začala na počátku století klesat. Období lze proto rozdělit do čtyř odlišných etap. První etapa, která trvala přibližně od začátku 19. století do poloviny 20. let 19. století, se vyznačovala vysokou porodností a velkými meziročními výkyvy. Následující období, které by se dalo ohraničit polovinou 60. let, s sebou přineslo relativně značné snížení reprodukce, při které stále trvaly velké meziroční výkyvy. Třetí etapa, která byla charakteristická růstem průměrných hrubých ukazatelů porodnosti, trvala do konce 80. let. Závěrečné období bylo poznamenáno „demografickou revolucí“, kdy se počty narozených na 1000 obyvatel rychle snižovaly.¹²⁷

Pokud bych se držela tohoto rozdělení sledovaného období na etapy, byla by zde odchylka ve druhé fázi, je zde vidět relativní pokles na konci 20. let, ten je však brzy vyrovnán a dochází k pozvolnému nárůstu počtu narozených.

Zajímavé je také sledovat tento vývoj mezi katolíky a nekatolíky. Při pohledu na devítileté klouzavé průměry je zřejmé, že počet dětí, které byly zaznamenány jako nekatolické, se v podstatě po celé 19. století snižoval. Dalo by se říci, že vývoj počtu nekatolíků je v kontrastu s vývojem počtu katolíků, u kterých je zřetelný nárůst. Ačkoliv přesný vývoj počtu osob, které se hlásily k helvetské konfesi nelze postihnout, v případě augsburského sboru v Trnávce se dají, alespoň pro orientaci, použít záznamy od Ferdinanda Hrejsy. Evangelický sbor v Trnávce měl podle odhadů na začátku své historie přibližně tisíc členů a tento počet se v podstatě po celé 19. století neměnil. Možným vysvětlením by mohl být odchod příslušníků této konfese, přestože na konci 18. století se na území Zdechovicka nacházelo 90 % příslušníků sboru, o sto let později to bylo o třetinu méně. Hrejsa navíc sám uvádí, že pokud se lidé odstěhovali do vzdálenějších obcí, často se sborem neudržovali pravidelný kontakt.¹²⁸ Otázkou tedy je, do jaké míry tyto lidé dají považovat za členy sboru.

Vývoj hodnoty hrubé míry porodnosti, tedy počtu živě narozených na tisíc obyvatel, není zcela shodný s celozemským trendem. V dlouhodobých průměrech se ještě v první třetině 19. století rodilo více než 40 dětí, v letech 1830-1880 byl tento počet v průměru 38-39 dětí, pokles pak nastal v 90. letech.¹²⁹ Farnost Zdechovice však těchto

---

¹²⁷ SRB, Vladimír. *1000 let obyvatelstva českých zemí*. Praha, 2004. s. 174. ISBN 80-246-0712-3.

¹²⁸ HREJSA, Ferdinand. *Evanj. církev v Trnávce*. Chotěboř, 1900. s. 66-67.

¹²⁹ *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. 2. vydání. Praha, 1998. s. 166-167. ISBN 80-204-0720-0.

hodnot nikdy nedosahovala. Následující tabulka alespoň částečně ukazuje trend ve vývoji hrubých měr natality ve sledované farnosti a v celozemském měřítku.

Tabulka 12 Hrubá míra porodnosti farnosti Zdechovice

Rok	Počet obyvatel ¹³⁰	Počet narozených (pětiletý průměr)	Hrubá míra porodnosti farnosti Zdechovice	Hrubá míra porodnosti v českých zemích ¹³¹
1837	3293	119	36,1	39,7
1842	3414	121,6	35,6	39
1850	3489	125,6	36	40,8
1855	3563	120,6	33,9	37,8
1869	3664	138,6	37,8	38,4
1880	3770	136,8	36,3	37,7
1890	3757	124,2	33	35,9

Nejvyšších hodnot dosahovala sledovaná oblast v roce 1869 a 1880, kdy se také nejvíce přiblížila situaci v českých zemích. Stav v roce 1890 pak jen dokládá výrazný pokles v počtu narozených.

¹³⁰ Počet obyvatel pro rok 1837 je převzat: SOMMER, Johann Gottfried. Das Königreich Böhmen: statistisch-topographisch dargestellt. Eilfter Band, Časlauer Kreis. Prag, 1943. a SOMMER, Johann Gottfried. Das Königreich Böhmen: statistisch-topographisch dargestellt. Fünfter Band., Chrudimer Kreis. Prag, 1837. V případě dvou vesnic se jedná již o čáslavský kraj, ačkoliv uvedené údaje nejsou ke stejnému roku, domnívám se, že pro zobrazení situace ve farnosti Zdechovice, jsou tato data dostačující.

Léta 1842 a 1855 jsou převzata z díla: SKOKAN, Jaroslav. *Kronika vesnic Zdechovicka*. Trnávka, 1963. s. 191-192., ostatní údaje jsou získány z: *Retrospektivní lexikon obcí Československé socialistické republiky 1850-1970*. Díl 1. Sv. 1. Praha, 1978. s. 608-619.

¹³¹ KÁRNÍKOVÁ, Ludmila. *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754-1914*. Praha, 1965. s. 336. Autorka zde uvádí pětileté průměry, které se přímo neshodují s vybranými daty, ale pro porovnání situace jsou postačující (např. pro rok 1855 byl vybrán interval 1855-59, pro rok 1869 interval 1865-69 apod). Počet zemědělců ve farnosti Zdechovice byl pro rok 1837 získán z pětiletého průměru let 1835-39, rok 1842 z let 1840-45, rok 1850 z let 1848-52, rok 1855 z let 1853-57, rok 1869 z let 1867-71, rok 1880 z let 1878-1882 a rok 1890 z let 1888-1892.

4.2. Nemanželské děti

Další otázkou, kterou bych chtěla v této kapitole zodpovědět, jsou nemanželské a nelegitimní děti. Ráda bych se nejdříve pozastavila nad těmito pojmy.

Jak uvádí ve své studii o nemanželských dětech Alice Velková, nemusejí oba termíny znamenat totéž. Nemanželské se obecně označují děti, které se narodily mimo manželství. Dodatečný sňatek rodičů však mohl nemanželské dítě legitimizovat. Ilegitimní tedy mohly být děti jen po určitou dobu svého života. Nesmíme také opomíjet fakt, že pro matku byly děti plně legitimní a měly všechna dědická práva. Navíc nemanželské dítě nemuselo nutně být překážkou k sňatku, mnoho žen se po čase vdalo, ne vždy však za otce svého dítěte.¹³²

Nemanželská plodnost je ovlivňována několika faktory. Jedním z nich je zhoršená možnost uzavření sňatku například z ekonomického hlediska, dále pak vzestup sňatkového věku snoubenců, který měl ve druhé čtvrtině 19. století za následek zvýšení počtu narozených dětí mimo manželství. Velký vliv měl také sociální původ matky, svou roli hrála i přítomnost vojska v oblasti.

Ve sledovaném období bylo ve zdejší farnosti evidováno 1 508 dětí narozených mimo manželství. Při svém studiu matrik narozených jsem se zaměřila pouze na zařazení dítěte a ne na jeho pozdější eventuální legitimizaci. Z tohoto důvodu používám pojmy nemanželské a nelegitimní dítě v podstatě ve shodném významu.

Obecně lze říci, že počet dětí narozených mimo manželství se na konci 18. století pohyboval v rozmezí 1-2% , na počátku 19. století pak okolo 5% a počet těchto porodů dále rostl. Svého maxima dosahoval ve 40. letech; tehdy přišlo na svět mimo manželství až 14% dětí. Tento trend později nepatrně klesl, ale vždy počet přesahoval hranici 10%.¹³³

Následující tabulka počtu nemanželsky narozených dětí je pro přehlednost rozdělena do desetiletí s ohledem na uvedenou věru.

---

¹³² VELKOVÁ, Alice. Nemanželské děti ve venkovské společnosti na přelomu 18. a 19. století. In JIRÁNEK, Tomáš (ed.) - KUBEŠ, Jiří (ed.), *Sborník vědeckých prací Univerzity Pardubice. Dítě a dětství napříč staletím: 2. Pardubické bienále. 4.-5. dubna 2002.* Pardubice, 2002. s. 205-227. ISBN 80-7194-515-3.

¹³³ *Dějiny obyvatelstva českých zemí.* 2. vydání. Praha, 1998. s. 174. ISBN 80-204-0720-0.

Tabulka 13 Počet nelegitimních dětí v letech 1790-1899 s ohledem na uvedenou víru

	Celkový počet narozených	Celkový počet nelegitimních dětí	Katolíci		Nekatolíci	
			počet	nelegitimní	počet	nelegitimní
1790-99	1073	18 (1,7%)	358	14 (3,9%)	715	4 (0,6%)
1800-09	1141	77 (6,7%)	470	57 (12,1%)	671	20 (3%)
1810-19	1266	118 (9,3%)	595	89 (15%)	671	29 (4,3%)
1820-29	1072	140 (13%)	531	81 (15,3%)	541	59 (11%)
1830-39	1171	145 (12,4%)	606	101 (16,7%)	565	44 (7,8%)
1840-49	1239	228 (18,4%)	700	149 (21,3%)	539	79 (14,7%)
1850-59	1244	205 (16,5%)	730	135 (18,5%)	514	70 (13,6%)
1860-69	1381	183 (13,3%)	783	122 (15,6%)	598	61 (10,2%)
1870-79	1410	144 (10,2%)	800	104 (13%)	610	40 (6,6%)
1880-89	1264	126 (10%)	759	87 (11,5%)	505	39 (7,7%)
1890-99	1156	124 (10,7%)	766	84 (11%)	390	40 (10,3%)
Celkem	13417	1508 (11,2%)	7098	1023 (14,4%)	6319	485 (7,8%)

Studium farnosti Zdechovice však přineslo mnohem vyšší hodnoty, než jsou uváděny pro české země, zvláště pak po rozdělení narozených dětí podle uvedené víry. Od počátku 19. století je zřetelný rychlý nárůst počtu nemanželsky narozených dětí, s vrcholem ve 40. letech, kdy se mimo manželství narodilo více než 18 % dětí.

Vzhledem k náboženské promíšenosti oblasti mě zajímal rozdíl v počtu nemanželsky narozených dětí u katolíků a nekatolíků. Toto studium mě přivedlo k závěru, že mnohem více dětí mimo manželství se narodilo katolíkům. Největší rozdíl v počtu ilegitimních dětí podle uvedené víry nastal v prvních dvou desetiletích 19. století, kdy se tyto hodnoty lišily až o 10%. Vrchol u obou skupin však shodně zůstává ve 40. letech, katolických nemanželských dětí bylo však evidováno přes 21 %, což rozhodně není zanedbatelné číslo.

Otázkou zůstává, z jakého důvodu je tento jev u sledovaných skupin tak rozdílný. Možným vysvětlením může být přísnější postoj k otázce nemanželské plodnosti u nekatolíků a mravní závazek budoucího otce, který vedl k uzavření sňatku, a tedy narození dítěte v průběhu manželství. To vše jsou samozřejmě pouze úvahy,

které by se daly podložit pouze studiem předmanželského početí na základě rekonstrukce rodin. Tato problematika by si rozhodně zasloužila mnohem rozsáhlejší studium, než je možné v rámci této diplomové práce.

4.3. Mrtvorozenost

Matriky narozených neuváděly informace pouze o živě narozených dětech, ale evidovaly i případy mrtvorozenosti. Zároveň však byly tyto případy zaznamenávány i v matrikách zemřelých.

O nejednotnosti zařazení mrtvě narozených dětí svědčí fakt, že po celé sledované období faráři nenalezli systém evidence a jednotlivé případy bylo možné nalézt v obou matrikách, do roku 1875 navíc docházelo ke zdvojeným zápisům.

V letech 1790-1899 bylo zaznamenáno 207 mrtvě narozených dětí, v 75 případech bylo mrtvorozeně zapsáno pouze v matrice narozených, ve stovce případů v matrice zemřelých a 32 dětí bylo evidováno v obou knihách. Do dvacátých let 19. století je navíc možné uvažovat o podregistraci. Problémem je zároveň určení pohlaví těchto dětí, protože často se farář spokojil pouze se zápisem „*mrtvě narozené dítě*“. Zemřelí chlapci byli uvedeni ve 43 %, dívky ve 40,5 % a u více než 16 % nebylo pohlaví určeno.

Pro srovnání tohoto jevu jsem použila údaje od Ludmily Kárníkové, které se vztahují k celozemským poměrům, a práci Věry Kalouskové pro farnost Ločenice.

Tabulka 14 Podíl mrtvorozených mezi celkovým počtem narozených

Období	Celkový počet narozených	Počet živě narozených	Mrtvorozených		Mrtvorozenost farnost Lochenice ¹³⁴	Mrtvorozenost české země ¹³⁵
			Počet	Promile		
1790 - 1799	1076	1073	3	2,8	*	*
1800 - 1809	1142	1141	1	0,9	*	*
1810 - 1819	1270	1266	4	3,1	9,3	9,5
1820 - 1829	1087	1072	15	13,8	23,2	12,1
1830 - 1839	1185	1171	14	11,8	12,7	14,5
1840 - 1849	1275	1239	36	28,2	12,1	16,3
1850 - 1859	1269	1244	25	19,7	6,1	21,7
1860 - 1869	1413	1381	32	22,6	0,0	23,2
1870 - 1879	1438	1410	28	19,5	9,0	25,6
1880 - 1889	1289	1264	25	19,4	17,7	28,3
1890 - 1899	1180	1156	24	20,3	53,3	30,6
Celkem	13624	13417	207	15,2	12,8	20,2

* Autorka údaj neuvádí.

Jak již bylo řečeno, do 20. let 19. století je zřetelná podregistrace případů, proto nemá smysl se tímto obdobím hlouběji zabývat. V celozemském měřítku je zřetelný plynulý vzrůst počtu mrtvorozených dětí, což ovšem pro farnost Zdechovice neplatí. Nejvyšších hodnot dosahovala mrtvorozenost ve 40. letech 19. století, příčinu však nelze s jistotou vysvětlit, může se jednat pouze o zlepšení registrace těchto smutných porodů, ale také o zhoršené životní podmínky obyvatel, které zajisté měly negativní vliv na ženy v těhotenství. Dalšími obdobími s vysokým počtem mrtvě narozených dětí jsou šedesátá a devadesátá léta, která už se více přiblížila celozemským poměrům. Celkově však farnost Zdechovice měla mnohem menší míru mrtvě narozených dětí, než bylo charakteristické pro sledované období v českých zemích.

¹³⁴ KALOUSKOVÁ, Věra. *Demografický vývoj farnosti Lochenice v letech 1784-1900*. Diplomová práce. (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2006. s. 61.

¹³⁵ KÁRNÍKOVÁ, Ludmila. *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754-1914*. Praha, 1965. s. 338. Autorka zde uvádí pětiletá období, která byla pro vhodnější porovnání přepočítána na desetileté průměry.

5. Úmrtnost

Vývoj mortality v letech 1790 – 1899 byl ovlivňován hned několika aspekty; svou roli hrála nejen ekonomická situace, hygienické podmínky, ale také zlepšující se zdravotní péče a rozšíření znalostí o jednotlivých nemocích a jejich prevenci.

Zkoumané období je dobou přechodu od starého demografického režimu k novému. Tato „demografická revoluce“ se projevovala postupným zlepšením populačního vývoje a vymizením tzv. demografických krizí, které sužovaly obyvatelstvo předešlá staletí. Rovněž docházelo také k zvyšování věku zemřelých. Ačkoliv se stále objevovaly nové nemoci, přičemž se některé přímo řadily ke znakům 19. století (například tuberkulóza), obyvatelé již nebyli zasaženi epidemie v takovém rozsahu, jak tomu bylo dříve při epidemiích moru nebo rozsáhlých hladomorech, které často (stejně jako válečné události) byly spojeny s infekčními chorobami. Důležité byly také objevy původců nemocí, účinných léčebných látek a převážně, v případě dětských infekčních onemocnění, také očkovaní. To však plošně poskytovalo ochranu až od konce 19. století.

Životní podmínky byly ovlivňovány také kvalitou stravy. Již od konce 18. století se rozšiřovalo pěstování okopanin, vznikaly ovocné sady a zeleninové zahrady; to vše přispělo k zpestření jídelníčku. Zlepšení zásobování obyvatel potravinami, díky kterému se ve sledovaném období neopakoval hladomor z let 1771-72, který ve zdechovické farnosti zasáhl s velkou silou¹³⁶, mělo významný vliv na životní situaci zvláště při špatné úrodě a ve válečných letech. Rychlost zásobování byla samozřejmě také ovlivněna rozvojem dopravy.

Kojenecká úmrtnost však stále ukazuje, že lidé nebyli schopni plně nahradit stravu batolat po ukončení kojení a zlepšit čistotu obydlí. Vzhledem k špatně a nehygienicky připravovanému jídlu umíral velký počet kojenců jako v předchozích staletích. Mnohem závažnější situace byla ve městech, kde hygienické podmínky byly naprosto nevyhovující.

Umírání bylo věcí veřejnou a úkony s tím spojené měly pomoci člověku vyrovnat se s danou situací nejen v rovině duchovní, ale i světské. Rituály byly pevně stanoveny a tvořeny posledním pomazáním, požehnáním, loučením a posledním pořízením.¹³⁷ S ukončením života bylo spojeno mnoho zvyklostí a pověr o návratu nebožtíků a také o spojení duše s tělem. Smrt byla, na rozdíl od dnešních dob, brána jako nedílná součást

---

¹³⁶ JIRÁSKOVÁ, Šárka. *Demografický vývoj farnosti Zdechovice v 18. století*. Bakalářská práce (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2008. s. 39-42.

¹³⁷ Tamtéž. s. 31-32.

života. Lidé se samozřejmě snažili smrti zabránit a sledovali různá znamení, která by napovídala brzký příchod konce života, ale celkově byli mnohem více smířeni s představou smrti, než je dnešní člověk.

Doba mezi úmrtím a pohřbem byla určena k zvěstování o úmrtí a k přípravám k pochování zemřelého. Nebožtíkovu smrt oznamovalo vyzvánění kostelních zvonů, aby s touto nešťastnou zprávou byli seznámeni všichni obyvatelé obce. Délka zvonění pak ukazovala na sociální postavení zemřelého.

Vzhledem k vysoké mortalitě dětí však zůstává otázkou, jaký vliv měla smrt dítěte, obzvláště kojence, na rodiče a v podstatě na celé okolí. Dnes je tato situace, vzhledem k možnostem medicíny, brána za tragédii, při které s rodiči soucítí i široké okolí. Obecně se předpokládá, že smrt dítěte ve vyšším věku byla brána mnohem tragičtěji než smrt kojence.¹³⁸

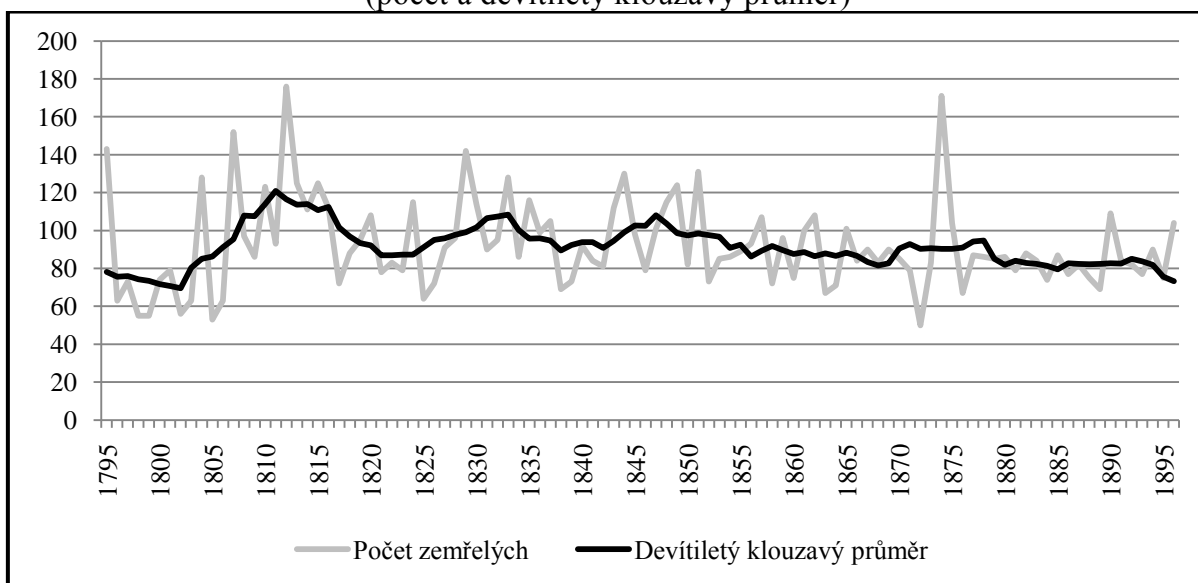
¹³⁸ Příklad uvádí Eduard Maur ve sborníku týkajícím se fenoménu smrti v české kultuře: MAUR, Eduard. Smrt ve světle demografické statistiky. In LORENZOVÁ, Helena (ed.) – PETRASOVÁ, Taťána (ed.), *Fenomén smrti v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 20. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň 9.-11. března 2000*. Praha, 2001. s. 245-254. ISBN 80-85917-79-3.

5.1. Počet zemřelých

V letech 1790-1899 zemřelo ve farnosti Zdechovice celkem 9927 osob, z tohoto počtu bylo 5027 (50,6%) mužů a 4900 (49,4%) žen. Pouze v šesti případech (u čtyř mužů a dvou žen) nebyl uveden věk zemřelého.

Graf 7 Vývoj počtu zemřelých farnosti Zdechovice v letech 1795-1895

(počet a devítiletý klouzavý průměr)

Ludmila Kárníková ve své knize o vývoji obyvatelstva v českých zemích uvádí, že na konci 18. století a v prvních patnácti letech století devatenáctého, došlo k poslednímu populačnímu otřesu starého typu. Svou roli zde hrály nejen válečné události, ale hlavně epidemie neštovic, které v českých zemích podlehly tisíce lidí.¹³⁹ Ačkoliv nejvýznamnější vlna této nemoci v našich zemích proběhla v letech 1799-1800, úmrtnostní situace ve farnosti Zdechovice byla poněkud jiná.

Vysoká úmrtnost byla zaznamenána v letech 1794 (143 zemřelých), 1803 (128 zemřelých), 1806 (152 zemřelých) a 1811 (176 zemřelých). Rok 1811 je rok s nejvyšším počtem zemřelých za sledované období. Ve všech těchto krizových letech hrály svou podstatnou roli neštovice, nejsilnější vlna přešla přes farnost v roce 1803, kdy této nemoci podlehl více než 40% zemřelých v daném roce. Naopak léta 1799-1800 se mohou z tohoto ohledu považovat za klidová, smrt následkem neštovic byla v roce 1799 konstatována u 16 %, v roce 1800 pouze u 7 % úmrtí. Od roku 1801 se začalo

¹³⁹ KÁRNÍKOVÁ, Ludmila. *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754-1914*. Praha, 1965. s. 71-72.

s očkováním proti této infekční chorobě, avšak vakcinace probíhala velmi pomalu. Svou roli hrála zřejmě i nedůvěra rodičů k novému typu ochrany proti nemoci.

Dvacátá léta se v celozemském měřítku dají označit za dobu poklesu počtu zemřelých. Současníci tento stav přikládali rozšíření očkování proti neštovicím.¹⁴⁰ Ačkoliv ve farnosti Zdechovice jsou viditelné výkyvy i ve 20. letech (1823,1828,1829), kdy počet zemřelých přesáhl 110 osob za rok, nejednalo se zřejmě o epidemii, farář do matriky zaznamenal pouze běžné příčiny smrti.

Nestálostí se vyznačují 30. - 70. léta 19. století, vše bylo způsobeno opakujícími se epidemiemi a hladovými léty. Již v roce 1832 plně zasáhla naše území cholera, epidemie se vracela v letech 1835-37, 1849-50, 1855 a 1866. Neúroda a hlad na konci 40. let byly vhodnými podmínkami pro šíření tyfu, jehož epidemie propukla v Čechách v roce 1847.¹⁴¹

V roce 1832 zaznamenali faráři do matrik vyšší počet zemřelých na střevní komplikace, cholera a úplavici (celkem 11% úmrtí). Problémem je však rozlišení těchto nemocí. Vzhledem k porovnání katolických a nekatolických matrik je zřejmé, že faráři nebyli schopni rozeznat příčinu úmrtí, proto například v tomto roce bylo u osob, které byly zaznamenány v obou matrikách zemřelých, zapsány rozdílné důvody úmrtí.¹⁴² Dalšími roky, kdy se zvýšil počet zemřelých na výše uvedená onemocnění, jsou léta 1836 (14%), 1850 (22%) a 1866 (6%). Naopak obyvatelé farnosti byli ušetřeni epidemie tyfu v roce 1847.

Další významnější výkyvy v počtu zemřelých nastaly pouze v letech 1873, 1889 a 1894. Zvýšený počet úmrtí byl způsoben dětskými infekčními chorobami, jako jsou neštovice, záškrť, spála a spalničky. Celkově lze však říci, že 80. a 90. léta jsou obdobím poklesu počtu zemřelých nejen ve farnosti Zdechovice, ale v celé zemi. Situaci znázorňuje následující tabulka uvádějící hrubou míru úmrtnosti pro Zdechovice a české země.

---

¹⁴⁰ Tamtéž. s. 73.

¹⁴¹ Tamtéž.

¹⁴² Více v podkapitole zabývající se příčinami úmrtí.

Tabulka 15 Hrubá míra úmrtnosti farnosti Zdechovice (hodnoty uvedeny v ‰)

Rok ¹⁴³	Počet obyvatel	Počet zemřelých (pětiletý průměr)	Hrubá míra úmrtnosti farnosti Zdechovice	Hrubá míra úmrtnosti českých zemí ¹⁴⁴
1837	3293	87,6	26,6	31,2
1842	3414	116,8	34,2	28,8
1850	3489	91,8	26,3	30,3
1855	3563	89,4	25,1	29,8
1869	3664	77,4	21,1	31,6
1880	3770	84,4	22,4	28,9
1890	3757	84,2	22,4	27,8

Obecně lze říci, že úmrtnost obyvatel ve farnosti Zdechovice byla nižší, než byl průměr pro české země. Výrazně vyšší úmrtnost byla zaznamenána k roku 1842, což může být spojeno se špatnou hospodářskou situací, která provázela „hladová léta“. Mnohem nižší úmrtnost byla zaznamenána pro rok 1869. Při porovnání s farností Lochenice a Libčany¹⁴⁵ je zřejmý rozdílný trend ve vývoji úmrtnosti ve 40. a 60. letech. Čtyřicátá léta byla z hlediska úmrtnostních poměrů pro farnost Zdechovice druhým desetiletím s nejvyšším počtem zemřelých (po letech 1810-19). Výrazná rozdílnost hrubých měr pro rok 1869 však byla způsobena válečnými událostmi v roce 1866, které se obou farností přímo dotýkaly. Konec mnou sledovaného období, tedy 80. a 90. léta, byla ve znamení stagnace v počtu zemřelých, hodnota úmrtnosti 22,4‰ byla nižší než u obou zmiňovaných farností a také pod celozemským průměrem.

¹⁴³ Počet obyvatel pro rok 1837 je převzat z: SOMMER, Johann Gottfried. Das Königreich Böhmen: statistisch-topographisch dargestellt. Fünfter Band, Časlauer Kreis. Prag, 1943. a SOMMER, Johann Gottfried. Das Königreich Böhmen: statistisch-topographisch dargestellt. Fünfter Band., Chrudimer Kreis. Prag, 1837. V případě dvou vesnic se jedná již o čáslavský kraj, ačkoliv uvedené údaje nejsou ke stejnému roku, domnívám se, že pro zobrazení situace ve farnosti Zdechovice, jsou tato data dostačující.

Léta 1842 a 1855 jsou převzata z díla: SKOKAN, Jaroslav. *Kronika vesnic Zdechovicka*. Trnávka, 1963. s.191-192., ostatní údaje jsou získány z: *Retrospektivní lexikon obcí Československé socialistické republiky 1850-1970*. Díl 1. Sv. 1. Praha, 1978. s. 608-619.

¹⁴⁴ KÁRNÍKOVÁ, Ludmila. *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754-1914*. Praha, 1965. s. 336. Autorka zde uvádí pětileté průměry, které se přímo neshodují s vybranými daty, ale pro porovnání situace jsou postačující (např. pro rok 1855 byl vybrán interval 1855-59, pro rok 1869 interval 1865-69 apod). Počet zemřelých ve farnosti Zdechovice byl pro rok 1837 získán z pětiletého průměru let 1835-39 (438 zemřelých), rok 1842 z let 1840-45 (584 zemřelých), rok 1850 z let 1848-52 (495 zemřelých), rok 1855 z let 1853-57 (447 zemřelých), rok 1869 z let 1867-71 (387 zemřelých), rok 1880 z let 1878-1882 (422 zemřelých) a rok 1890 z let 1888-1892 (421 zemřelých).

¹⁴⁵ KALOUSKOVÁ, Věra. *Demografický vývoj farnosti Lochenice v letech 1784-1900*. Diplomová práce. (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2006. s. 67-68.

ŠIKULOVÁ, Alexandra. *Demografický vývoj farnosti Libčany v „dlouhém“ 19. století (1785-1914)*. Diplomová práce (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2009. s. 130-131.

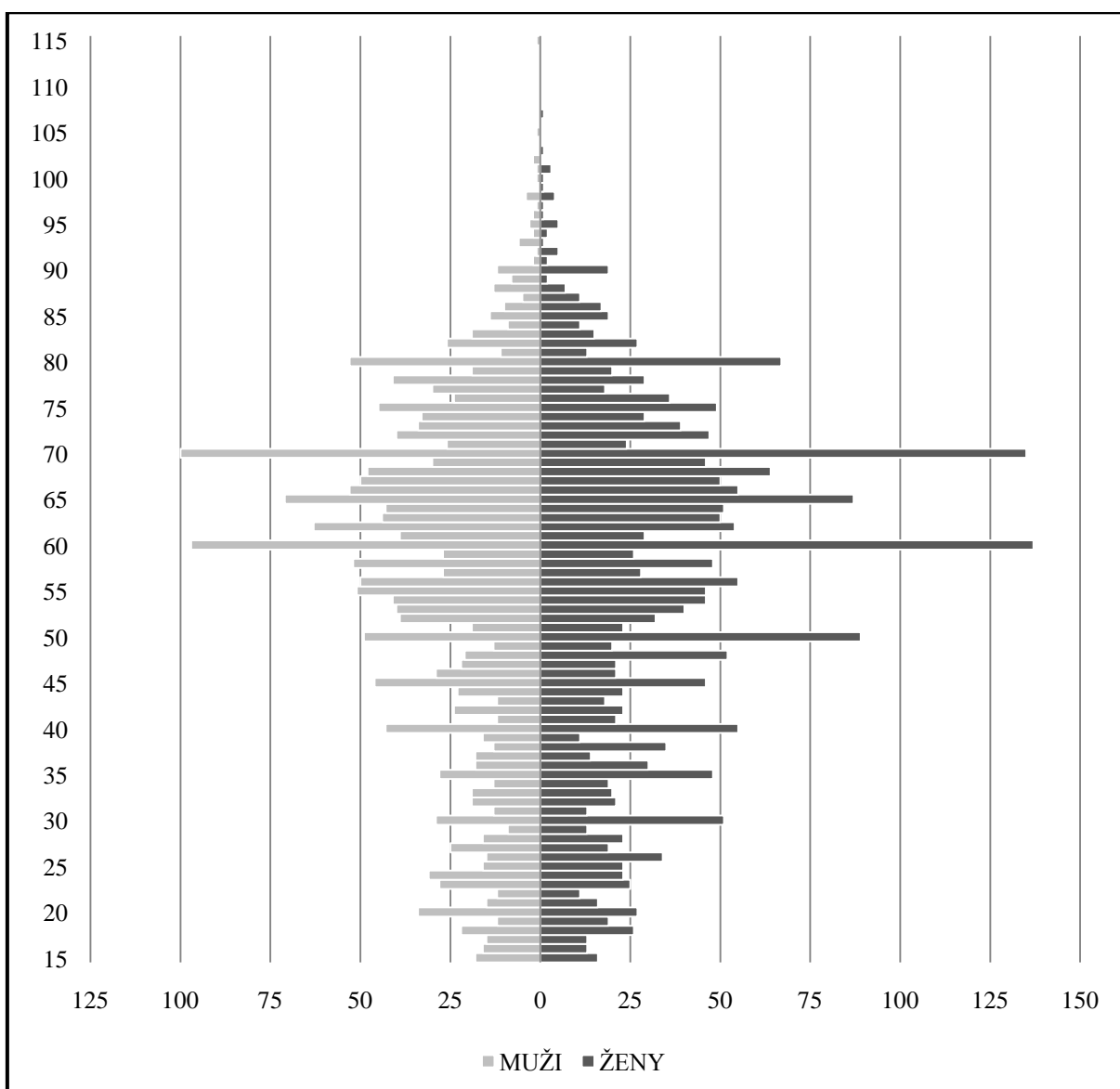

5.2. Průměrný věk zemřelých

Než se budu zabývat věkovou skladbou zemřelých v průběhu sledovaného období, zaměřím se na průměrný věk zemřelých osob. Stejně jako při studiu sňatkového věku, i zde je zřejmé zaokrouhlování věku zemřelých, což samozřejmě může ovlivnit celkový průměrný věk.

Zaokrouhlování postihuje obě pohlaví, ačkoliv v 19. století bylo možné doložit věk křestním listem. Nejmarkantnější zaokrouhlování věku zemřelého se týká žen ve věkové kategorii 50+. Následující věková pyramida rozložení úmrtí dle pohlaví jasně poukazuje na zaokrouhlování věku k celým hodnotám.

Graf 8 Věková pyramida rozložení úmrtí podle věku a pohlaví v letech 1790-1899 (15-115 let)

Ačkoliv vzhledem k výše uvedeným skutečnostem je vypovídající hodnota průměrného věku velmi omezena, následující tabulka nastíní alespoň trend ve vývoji tohoto jevu.¹⁴⁶ Sledované období bylo rozděleno do šesti časových úseků, průměrný věk pak byl vypočítáván celkově a pro věkovou kategorii 15+.

Tabulka 16 Průměrný věk zemřelých (připočteno 0,5)

Období	Celkový průměrný věk zemřelých			Ve věku 15+		
	Muži	Ženy	Celkový průměr	Muži	Ženy	Celkový průměr
1790-1799	21,3	28,3	24,7	56,4	54,2	55,1
1800-1819	24,2	28,2	26,2	56,8	55,9	56,3
1820-1839	27,7	31,9	29,8	55,2	54,5	54,8
1840-1859	26,8	32,7	29,7	54,4	55,6	55,1
1860-1879	27,3	28,6	27,9	55,0	56,3	56,2
1880-1889	29,5	32,9	31,2	60,7	59,7	60,2

Pokud se zaměřím na první kategorii, je zřejmý postupný nárůst průměrného věku zemřelých až do 60. let 19. století, kde se nachází mírný pokles, který je spojen se zhoršenou epidemiologickou situací, která měla velký vliv na dětskou populaci. Zajímavý je průměrný věk u mužů, který je po celé období nižší než u žen a poukazuje na vyšší úmrtnost chlapců v dětském věku.

Ve věkové kategorii „dospělých“ je postupné zvyšování průměrného věku od 90. let 18. století zastaveno ve 20. a 30. letech, kdy dochází k poklesu, ačkoliv úmrtnostní situace ve sledované farnosti byla mnohem lepší než předchozí léta. Příčinou mohou být onemocnění, která způsobují bakterie a která nemají takový vliv na dětskou složku populace. Od čtyřicátých let je pak zřejmý nárůst průměrného věku zemřelých a na konci 19. století lidé umírali průměrně v šedesáti letech.

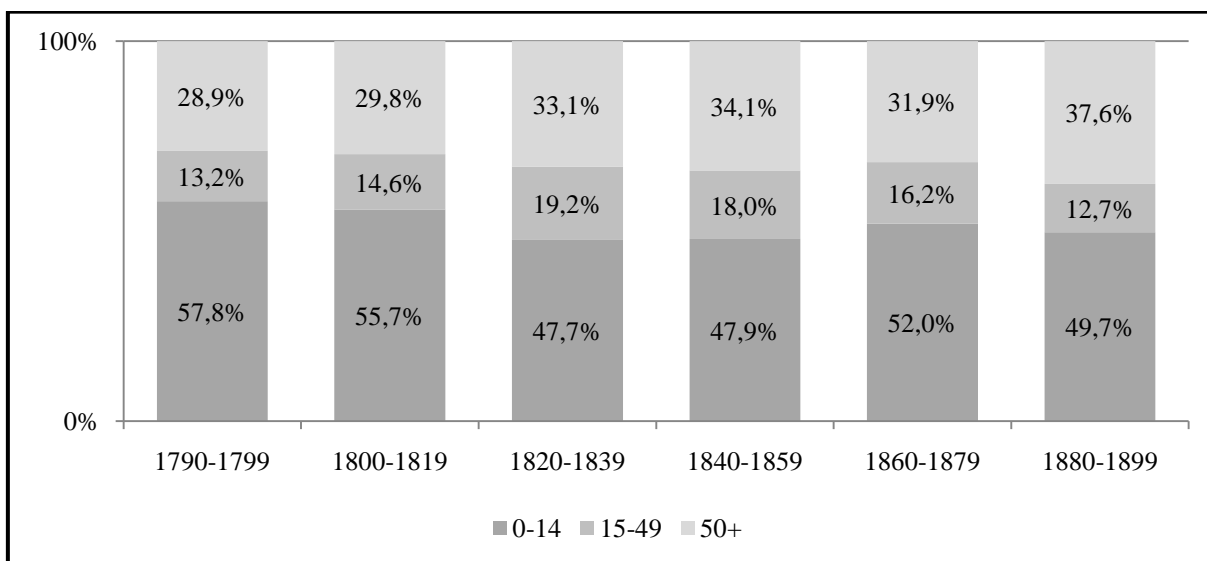
¹⁴⁶ U čtyř mužů a dvou žen nebyl uveden věk zemřelého.

5.3. Věková skladba

Ve zdechovické farnosti, stejně jako v českých zemích, hrála nejdůležitější roli v rámci celkové úmrtnosti úmrtnost dětská. Jakákoliv změna mortalitních poměrů v této kategorii se tedy ihned odrazila do celkové situace. Podíl zemřelých v rámci této věkové kategorie zaznamenal v 19. století výrazných změn.

Vysoký podíl dětské složky v rámci celkové úmrtnosti v prvních třiceti letech byl způsoben vysokou úmrtností dětí na neštovice a jiné nemoci. Dvacátá až padesátá léta jsou charakteristická zvýšeným počtem zemřelých v produktivním a postproduktivním věku. Nárůst dětské úmrtnosti v 60. až 70. letech je způsobeno novými vlnami infekčních chorob, které nejvíce zasahovaly děti. Konec 19. století se pak vyznačuje poklesem úmrtí v dětské i produktivní složce populace a nárůstem zemřelých ve vyšším věku, což zcela odpovídá prodlužování délky života v průběhu 19. století.

Graf 9 Vývoj skladby zemřelých ve věkových skupinách

Ve věkové kategorii 0-14 let je zřetelný vyšší počet zemřelých chlapců než dívek, který se nemění po celé sledované období. Skupina zemřelých ve věku 15-49, s výjimkou let 1860-1879, zaznamenala více úmrtí u žen, naprosto stejný trend je viditelný i u skupiny 50 let a více.

Tabulka 17 Skladba zemřelých podle pohlaví a věkových skupin

(počet a procentuální podíl)

Věk		0-14			15-49			50+			Celkem
Období		Muži	Ženy	Celkem	Muži	Ženy	Celkem	Muži	Ženy	Celkem	
1790-1799	Počet	260	190	450	42	61	103	97	128	225	778
	%	33,4	24,4	57,8	5,4	7,8	13,2	12,5	16,5	28,9	100,0
1800-1819	Počet	597	516	1113	123	169	292	281	314	595	2000
	%	29,9	25,8	55,7	6,2	8,5	14,6	14,1	15,7	29,8	100,0
1820-1839	Počet	501	398	899	162	201	363	301	323	624	1886
	%	26,6	21,1	47,7	8,6	10,7	19,2	16,0	17,1	33,1	100,0
1840-1859	Počet	507	410	917	164	180	344	288	364	652	1913
	%	26,5	21,4	47,9	8,6	9,4	18,0	15,1	19,0	34,1	100,0
1860-1879	Počet	487	437	924	146	141	287	285	281	566	1777
	%	27,4	24,6	52,0	8,2	7,9	16,2	16,0	15,8	31,9	100,0
1880-1899	Počet	414	365	779	88	111	199	280	309	589	1567
	%	26,4	23,3	49,7	5,6	7,1	12,7	17,9	19,7	37,6	100,0

Významný podíl na vývoji celkové mortality měla bezpochyby dětská úmrtnost. Věková kategorie 0-14 let tvořila v průměru více než polovinu všech zaznamenaných úmrtí. Jakýkoliv vliv na dětskou populaci se tedy odrazil v celkovém vývoji úmrtnosti.

Obecně lze říci, že se rodilo více chlapců než dívek a poměr pohlaví se později vyrovnal vzhledem k vyššímu počtu zemřelých chlapců v dětském věku. Tato převaha je zřejmá hlavně u úmrtí do jednoho roku života, v následujících věkových kategoriích jsem nezaznamenala mezi pohlavími výrazné rozdíly.

Tabulka 18 Jednotlivé věkové kategorie v rámci dětské úmrtnosti

Věk	0		1-4		5-9		10-14		Celkem
	Chlapci	Dívky	Chlapci	Dívky	Chlapci	Dívky	Chlapci	Dívky	
1790-99	131	89	86	72	33	22	10	7	450
1800-09	108	107	123	108	21	29	9	6	511
1810-19	179	116	118	120	28	24	11	6	602
1820-29	121	96	93	87	19	17	13	5	451
1830-39	166	103	59	63	19	18	11	9	448
1840-49	147	140	64	57	24	23	10	8	473
1850-59	151	102	78	54	23	16	10	10	444
1860-69	134	132	74	54	28	10	7	1	440
1870-79	158	137	65	72	17	23	4	8	484
1880-89	121	116	70	62	19	15	5	7	415
1890-99	130	86	54	61	9	12	6	6	364
Celkem	2770		1694		449		169		5082

Nejvyššího počtu v rámci dětské úmrtnosti dosahovala úmrtnost kojenecká, tedy úmrtnost dětí do jednoho roku života. V rámci rakouské monarchie, která při porovnání s evropskými zeměmi dosahovala nejvyšší kojenecké úmrtnosti, byly české země na jednom z prvních míst. Celorakouský průměr pro léta 1819 - 1899 činil 247 ‰ a po celé toto období se prakticky neměnil. Zajímavé je, že kojenecká úmrtnost ne vždy korespondovala s celkovým trendem, týká se to především období, kdy hlavní příčinou zvýšeného počtu úmrtí byli biologičtí činitelé.¹⁴⁷ Tento jev lze vysvětlit přirozenou imunitou dětí, které byly kojene. Zvýšená kojenecká úmrtnost je připisována nemocem zažívacího traktu a také onemocněním, která souvisí se špatnou hygienou a péčí.

Tabulka 19 Kojenecká úmrtnost

Období	Živě narození	Zemřelí do 1 roku	Kojenecká úmrtnost farnosti (v ‰)	Kojenecká úmrtnost v českých zemích (v ‰) ¹⁴⁸
1790-99	1073	220	205	-
1800-09	1141	215	188	-
1810-19	1266	295	233	280
1820-29	1072	217	202	252
1830-39	1171	269	230	261
1840-49	1239	287	232	256
1850-59	1244	253	203	253
1860-69	1381	266	193	263
1870-79	1410	295	209	261
1880-89	1264	237	188	263
1890-99	1156	216	187	252
Celkem	13417	2770	206,5	260

Tabulka 20 Kojenecká úmrtnost dle věku zemřelého v letech 1790-1899

Věk	0-2 dny		3-6 dní		7-27 dní		28 dní – 1 rok		Kojenecká úmrtnost celkem	
	Chlapci	Dívky	Chlapci	Dívky	Chlapci	Dívky	Chlapci	Dívky	Chlapci	Dívky
Pohlaví										
Počet	120	79	119	74	333	238	974	833	1546	1224
Celkem	199		193		571		1807		2770	

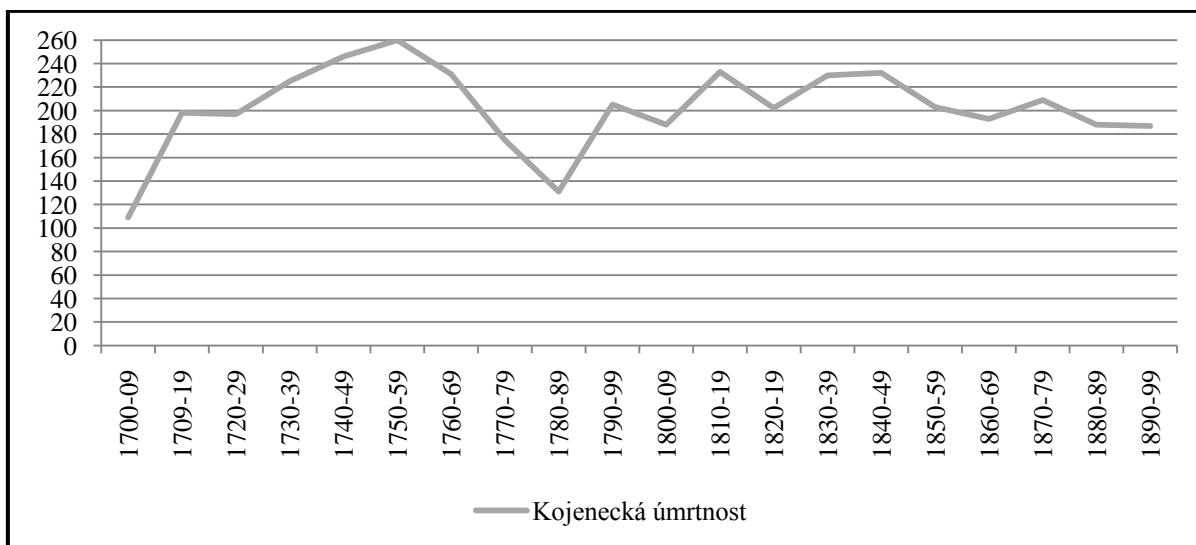
¹⁴⁷ SINKULOVÁ, Ludmila. *Dějiny československého lékařství od roku 1740-18484. Díl II.* Praha, 1965. s. 19-20. Autorka zde má na mysli především léta se zvýšeným výskytem cholery.

¹⁴⁸ KÁRNÍKOVÁ, Ludmila. *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754-1914.* Praha, 1965. s. 338. Ludmila Kárníková uvádí hodnoty pro pětiletí, pro vhodnější porovnání vypočítány desetileté průměry.

Kojenecká úmrtnost farnosti Zdechovice byla výrazně nižší, než jakých hodnot dosahovala v celozemském měřítku. Nejvyšší hodnoty, kterých kojenecká úmrtnost dosáhla v desátých a čtyřicátých letech 19. století, odpovídají celkovému trendu úmrtnosti. Do daných hodnot se promítly epidemie dětských infekčních nemocí a v případě let čtyřicátých zhoršená životní situace. Pokles v 80. a 90. letech pak zcela koresponduje s celkovým poklesem úmrtnosti. V porovnání s již zmiňovanými farnostmi Libčany a Lochenice, byla kojenecká úmrtnost ve sledované farnosti nižší.¹⁴⁹

Studium zdechovické farnosti v 18. století umožňuje podívat se na vývoj kojenecké úmrtnosti za 200 let.¹⁵⁰ Ačkoliv 19. století je stoletím lékařských objevů a zlepšení zdravotní péče, je to také doba rozsáhlých dětských epidemií a stále špatných hygienických podmínek. V průběhu 18. století dosahovala kojenecká úmrtnost v průměru 200‰, nejvyšší pak byla ve 40. - 60. letech, kdy zemřelo až 245 z 1000 dětí. Takovýchto hodnot kojenecká úmrtnost v 19. století sice nedosahuje, avšak celkově je vyšší o více než 6 ‰.

Graf 10 Kojenecká úmrtnost v letech 1700-1899

¹⁴⁹ KALOUSKOVÁ, Věra. *Demografický vývoj farnosti Lochenice v letech 1784-1900*. Diplomová práce. (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2006. s. 75.

ŠIKULOVÁ, Alexandra. *Demografický vývoj farnosti Libčany v „dlouhém“ 19. století (1785-1914)*. Diplomová práce (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2009. s. 138.

¹⁵⁰ JIRÁSKOVÁ, Šárka. *Demografický vývoj farnosti Zdechovice v 18. století*. Bakalářská práce (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2008. s. 37-38.

5.4. Příčiny úmrtí

Historická demografie, a samozřejmě také zdravotnická statistika, naráží při studiu příčin úmrtí na několik překážek. Problémem je samotné zaznamenávání chorob, které je velmi nepřesné a označení nemocí je nestálé. Neznalost farářů a poskytnuté nepřesné informace o nemoci zemřelého „z druhé ruky“, tedy ve chvíli, kdy se stav pacienta prudce zhoršil a zemřel před příchodem faráře, měla za následek pouze obecné pojmenování příčin úmrtí.

Ačkoliv lékařská péče se oproti osmnáctému století zlepšila, vesnické obyvatelstvo bylo stále odkázáno na pomoc ranhojičů (chirurgů), kteří se postupem času vyvinuli z členů lazebnického cechu. Jejich specializací bylo léčení drobných úrazů, kožních a pohlavních nemocí. Obecně se měli zabývat pouze léčbou „vnějších“ chorob, „vnitřní“ nemoci měl právo léčit pouze lékař. Vzhledem k nízkému počtu lékařů měli podstatnější význam pro venkovské obyvatelstvo ranhojiči, kterých byl mnohem vyšší počet, a byli rovnoměrněji zastoupeni v jednotlivých oblastech.¹⁵¹

Na základě císařského patentu byly od roku 1785 evidovány příčiny úmrtí; jednalo se však zpočátku o velmi jednoduché schéma. Nemoci byly rozděleny na skupinu obyčejných, místních a epidemických a dále pak na skupinu násilných úmrtí, kam se řadila sebevražda, vražda, ale také úraz. Již první skupina je velmi problematická, protože není jasné, jaké nemoci byly řazeny mezi místní a jaké mezi obyčejné.¹⁵² Postupně byly k těmto chorobám přidány samostatně neštovice a cholera.

Zákon o veřejné zdravotní službě z roku 1870 byl moderně pojatým dokumentem, který sloužil až do rozpadu monarchie a s mírnými úpravami byl používán i za první republiky. Zaváděl systém lékařských funkcí, jejichž nejzákladnější jednotkou byl obecní lékař, který ve vymezeném prostoru mohl lépe uplatnit hygienická a protiepidemiologická opatření. Problémem však byla politická situace a postoj českých lékařů, kteří tento návrh brali za velmi centralistický. Proto vyhlášení tohoto zákona proběhlo v lékařských kruzích bez většího ohlasu. Situace se změnila až po vydání zdravotních zákonů pro Moravu (1884) a Čechy (1888).¹⁵³

---

¹⁵¹ SINKULOVÁ, Ludmila. *Dějiny československého lékařství od roku 1740-18484. Díl II.* Praha, 1965. s. 77.

¹⁵² STRÍTESKÝ, Jan. *Zdravotní a populační vývoj československého obyvatelstva.* Praha, 1971. s. 42-43.

¹⁵³ Tamtéž. s. 61-62.

Výnos ministerstva, který byl platný od roku 1871, rozšířil schéma úmrtí na 16 rubrik, mezi nimiž již bylo specifikováno sedm infekčních akutních onemocnění, jejichž příčiny byly v té době dobře známy.¹⁵⁴

Problém nejednotnosti evidence příčin úmrtí nebyl aktuální pouze v monarchii, ale řešil se i na mezinárodním poli. V roce 1893 byla na schůzi Mezinárodního statistického ústavu v Chicagu přijata Bertillonova klasifikace nemocí, která dělila příčiny úmrtí do čtrnácti skupin. Většina států toto rozdělení přijala, avšak o dva roky později vzniklo rakouské klasifikační schéma, které rozdělilo nemoci do 25 skupin. Toto schéma byla závazné i pro české země.¹⁵⁵

Při evidenci příčin úmrtí jsem narážela na několik problémů, prvním z nich bylo 12 osob, u kterých nebyla příčina úmrtí evidována, a tyto záznamy byly tedy z celkového počtu vyškrtnuty. Dalším, a mnohem podstatnějším problémem, byla nejednotná evidence, při procházení katolických a nekatolických matrik (vzhledem k značnému počtu zdvojených zápisů), jsem narazila na rozdílné příčiny úmrtí u osob, které byly evidovány jak v katolických, tak nekatolických matrikách. Za platnou příčinu úmrtí jsem považovala záznam v katolické matrice, která měla v této době (tedy do poloviny 19. století) oficiální váhu. Problém však nastal v roce 1832, kdy do Čech pronikla cholera. Záznamy v katolické matrice uvádějí jak cholera, tak množství průjmových onemocnění, které by mohly být vzhledem k výskytu tohoto onemocnění ve farnosti brány za příznak cholery. V nekatolické matrice je však u těchto osob uvedena jako příčina úmrtí úplavice, která má pro laika shodné příznaky. Vzhledem k výskytu cholery ve vesnicích, ze kterých pocházeli zemřelí, a k oficiálním záznamům katolického faráře, jsem se přiklonila k úmrtí následkem cholery.

Nejednotná a velmi obecná charakteristika příčin úmrtí je velkým problémem při výběru klasifikace úmrtí. Z tohoto důvodu jsem zvolila schéma příčin úmrtí, které se vyskytuje v mnoha historicko-demografických pracích.¹⁵⁶

Sledované období jsem rozdělila do šesti částí, aby byly dobře viditelné změny ve způsobu evidence. Poslední desetiletí 18. století jsem ponechala samostatně, protože se jedná o dobu s nejobecnější charakteristikou příčin úmrtí. Devatenácté století jsem

---

¹⁵⁴ Tamtéž.

¹⁵⁵ Tamtéž. s. 68-69.

¹⁵⁶ Jedná se o schéma Lumíra Dokoupila, který evidoval příčiny úmrtí na Ostravsku: DOKOUPIL, Lumír. *Obyvatelstvo ostravské průmyslové oblasti do sčítání 1869*. Praha, 1986. s. 82. Toto rozdělení bylo použito např. v následujících pracích: KALOUSKOVÁ, Věra. *Demografický vývoj farnosti Lochenice v letech 1784-1900*. Diplomová práce. (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2006., DUŠKOVÁ, Sabina. *Demografický vývoj Ústí nad Labem v 19. století*. In *Historická demografie* 24, 2000, s. 109-162. ISBN 80-85950-87-1. ISSN 0323-0937.

rozdělila do pěti částí po dvaceti letech, aby bylo zřetelné postupné zlepšování v evidenci zemřelých a také v zaznamenávání nových nemocí. Detailní tabulka příčin úmrtí s ohledem na pohlaví je pak součástí přílohy č. 3.

Tabulka 21 Příčiny úmrtí

Období	1790-1799	1800-1819	1820-1839	1840-1859	1860-1879	1880-1899	Celkem
Skupina							
Infekční	123	239	41	84	237	172	896
TBC	11	21	100	214	162	162	670
Plicní	60	120	113	105	129	204	731
Střevní	1	3	23	11	10	32	80
Mozkové	1	6	18	22	28	56	131
Křečové stavy	314	782	862	788	561	366	3673
Gynekologické	-	-	-	-	1	1	2
Srdeční	-	2	1	-	6	14	23
Ostatní:							
Vodnatelnost	6	6	23	46	30	2	113
Sešlost věkem	47	220	188	213	318	317	1303
Úbytě	8	3	61	70	32	6	180
Předčasné narození a porod	2	24	4	19	8	8	65
Zimnice/horečka	53	272	196	177	30	6	734
Rakovina	-	-	-	2	6	32	40
Kožní	-	1	-	-	-	1	2
Ledviny a močové cesty	-	-	-	-	3	25	28
Jiné břišní	6	6	9	13	18	44	96
Krční	1	3	2	2	4	10	22
Zubní	1	-	-	-	-	-	1
Kosti	-	-	-	-	6	20	26
Kámen	7	4	4	3	2	2	22
Slabost	-	3	20	27	77	27	154
Blíže neurčené	131	277	208	92	70	26	804
Nehody a sebevraždy	5	8	12	21	39	34	119
Celkem	777	2000	1885	1909	1777	1567	9915

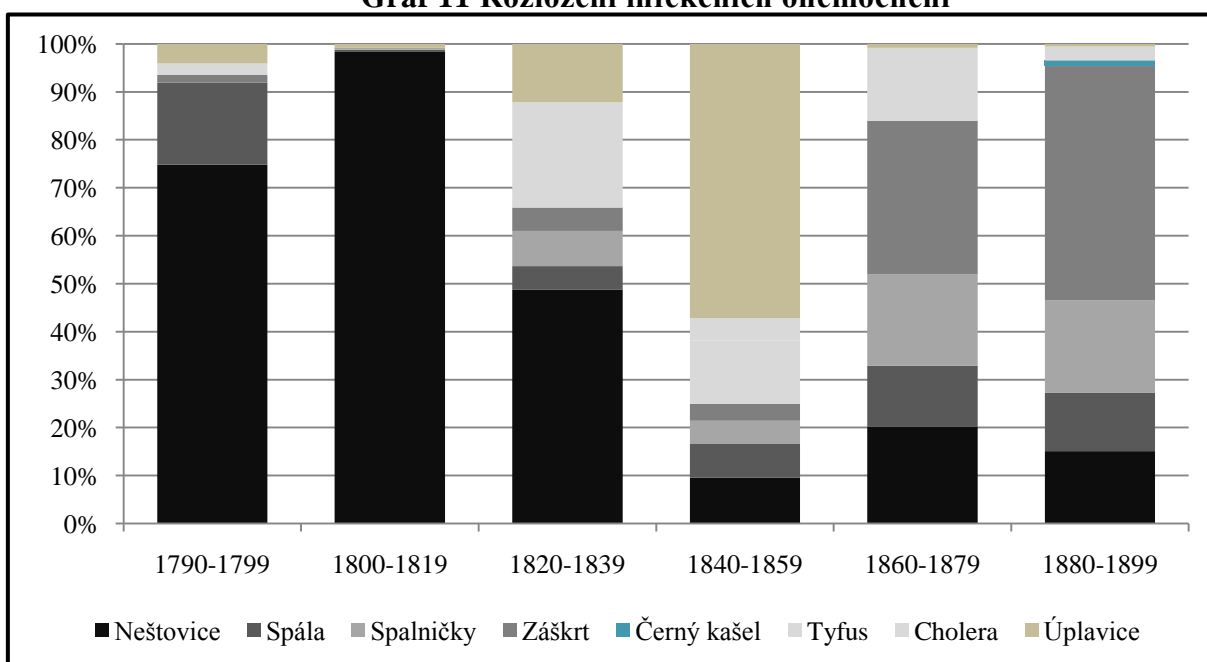
Jak je z uvedené tabulky zřejmé, nejčastější příčinou úmrtí po celé sledované období byly křečové stavy, ke kterým bylo celkově řazeno 37 % zemřelých. Jednalo se o úmrtí, u kterých byla příčina uvedena jako psotník, božec, nebo zkomolenina německého slova Fraisen. Smrt následkem tohoto onemocnění byla v převážné většině případů konstatována v případě dětí a často to bylo jediné možné východisko pro faráře, který nebyl schopen rozpoznat pravou příčinu úmrtí. Nejčastěji se farář k tomuto označení

příčiny úmrtí uchyloval ve 20. – 40. letech 19. století, kdy se jednalo o více než 45 % všech případů. Následující období již zaznamenala pokles tohoto typu úmrtí a svědčí o zlepšení znalostí o možných příčinách úmrtí v dětské populaci.

Na druhém místě jsou zemřelí následkem sešlosti věkem (Altersschwäche). Do této kategorie jsem zařadila také marasmus, který označuje celkové psychické a fyzické vysílení a zchátralost. Celkově této „chorobě“ podlelo 13 % všech evidovaných zemřelých, avšak v posledním sledovaném dvacetiletí tato příčina tvoří celou pětinu případů.

Třetí nejčastější příčinou úmrtí bylo infekční onemocnění, tvořilo 9 % všech případů. V jednotlivých obdobích jsou však značné rozdíly. Nejvyššího podílu v počtu zemřelých dosáhlo infekční onemocnění v prvním sledovaném období, následkem těchto onemocnění zemřelo více než 15 % obyvatel. V prvních dvaceti letech došlo k mírnému poklesu (12 %), ovšem 20. – 50. léta se dají z hlediska infekčních chorob označit za klidová, tato diagnóza byla ve dvacátých a třicátých letech uvedena u 2 % zemřelých, ve čtyřicátých a padesátých letech u 4 %. Situace byla způsobena snížením výskytu neštovic a celkovým zlepšením úmrtnostní situace v dětské složce populace. Šedesátá a sedmdesátá léta 19. století byla charakteristická opětovným zvýšením úmrtnosti na infekční choroby (13 %), které bylo způsobeno novou vlnou neštovic a dalších dětských infekčních chorob převážně v 70. letech. Závěr studovaného období se pak vyznačoval poklesem úmrtní na infekční nemoci (11 %). Rozložení infekčních onemocnění ukazuje následující graf.

Graf 11 Rozložení infekčních onemocnění

Na první pohled převažujícím infekčním onemocněním byly neštovice (označované také jako Pocken a Blatter Pocken), které po sledované období tvořily více než 47 % úmrtí v rámci infekčních onemocnění. Na uvedeném grafu jsou naprosto zřetelné hlavní vlny epidemie, které zasáhly farnost Zdechovice, pokles ve dvacátých letech byl způsoben nejen začátkem očkovaní proti této chorobě, ale také „promořením“ obyvatelstva, které získalo určitou ochranu. Nárůst počtu onemocnění v 60. – 70. letech, který ovšem nebyl již zdaleka tak razantní jako na začátku 19. století a je shodný s celozemským trendem, byl způsoben opětovným nárůstem onemocnění, který je přikládán nejen generační výměně, kdy lidé již nebyli chráněni přirozeně zvýšenou imunitou vůči tomuto onemocnění, ale také nedostatečným očkovaním. Proto také po této epidemii došlo k přehodnocení přístupu k očkovaní a plošně byli očkovány děti školou povinné.¹⁵⁷

Druhým nejčastějším infekčním onemocněním byl záškrť, označovaný také jako „mázdřivka“, „difterie“ nebo „Häutige Bräune“. Opakující se epidemie záškrťu jsou charakteristické pro druhou polovinu 19. století. Jedná se o infekční onemocnění, které způsobuje těžkou angínu se zúžením hrtanu a hltanu, což nakonec vede k dušení.¹⁵⁸

Dalším dětským infekčním onemocněním jsou spalničky, v matrice často zaznamenané jako „osejčky“ nebo také „morbilli“. Problémem evidence této nemoci je stručnost zápisů, které ve velkém množství případů konstatují pouze uvedené „osejčky“. Vyznačují se vysokou horečkou, zánětem horních cest dýchacích, zánětem spojivek a charakteristickou vyrážkou.¹⁵⁹ Vzhledem k podobným příznakům zarděnek („rubeola“, nemoc se vyznačuje zduřením mízních uzlin a vyrážkou¹⁶⁰) a spalniček však může dojít k splynutí těchto dvou nemocí. Samotné zarděnky nebyly zaznamenány ani v jednom případě. Spalničky jsou stejně jako záškrť nemocí především druhé poloviny 19. století.

V četnosti případů následuje spála (označována také jako „šarlach“ nebo „skarlatina“), jejíž epidemie byla nejsilnější na přelomu 60. a 70. let. Nemoc se projevuje vysokou horečkou, angínou a vyrážkou.¹⁶¹

V pořadí další infekční chorobou, která je již řazena k nemocem dospělých, je úplavice („dysenterie“), která v průměru způsobila 7 % úmrtí. Svého vrcholu dosáhla tato nemoc, vyznačující se horečkou a bolestivými průjmy, ve 40. a 50. letech.

---

¹⁵⁷ STŘÍTESKÝ, Jan. *Zdravotní a populační vývoj československého obyvatelstva*. Praha, 1971. s. 65-66.

¹⁵⁸ *Velký lékařský slovník*. 2. vydání. Praha, 2002. ISBN 80-85912-77-5. s. 177.

¹⁵⁹ Tamtéž. s. 530.

¹⁶⁰ Tamtéž. s. 736.

¹⁶¹ Tamtéž. s. 746.

Obyvatelstvo, jehož imunita byla oslabena nepříznivými vyživovacími podmínkami, které způsobil především hlad let čtyřicátých, podlehl této nemoci ve více než polovině evidovaných případů v rámci infekčních chorob.

Infekční onemocnění, které se vyznačuje silnou bolestí hlavy, schváceností a vyrážkou, je tyfus (označován také jako „hlavnice“ či „hlavnička“). Toto onemocnění způsobilo úmrtí přibližně 5% obyvatel, které jím byli zasaženi. Více jak polovina případů spadá do období šedesátých a sedmdesátých let, a jednotlivá úmrtí jsou zaznamenaná po celých dvacet let.

Dvě procenta úmrtí pak připadají na cholery. Onemocnění se v českých zemích objevilo počátkem 30. let z východní Evropy a po nakažení umíralo 40 – 60 % nemocných.¹⁶² Vyznačovalo se silnými bolestmi břicha, těžkými průjmy, zvracením a dehydratací, která vedla až k šoku.¹⁶³ Problémem byla i samotná léčba, při které se zakazoval přísun tekutin, což u mnohých nemocných průběh nemoci ještě zrychlilo. V českých zemích se epidemie objevila v letech 1832, 1835-37, 1847, 1849-50, 1866. Ludmila Kárníková uvádí, že jen při první vlně cholery zemřelo v Čechách na 50 000 osob. Obrana proti nemoci, která se rychlostí blesku šířila mezi obyvateli, byla vzhledem k špatným hygienickým podmínkám nemožná.¹⁶⁴

Farnost Zdechovice byla však silnější epidemii ušetřena. Za sledované období bylo zaznamenáno pouze 18 případů cholery. Ve 30. letech došlo k nárůstu onemocnění, které se celkově řadí mezi střevní, je tedy možné, že cholera byla příčinou i zde, s jistotou to však říci nelze. V roce 1832 byla cholera evidována u osmi osob, v roce 1850 u čtyř a v roce 1866 u šesti případů úmrtí. V jiných letech se onemocnění ve sledované farnosti nevyskytovalo.

Další kategorií nemocí jsou plicní onemocnění, která jako příčinu smrti uvedl farář ve více než 7 % případů. Jedná se o záduchu, zánět průdušek, záněty a zápaly plic. Nejvyšší počet zemřelých na tuto příčinu byl evidován na konci sledovaného období.

Dalšími nejčastějšími příčinami úmrtí je tuberkulóza a smrt následkem zimnice a horečky, která však není více specifikována a nalezneme ji především u populace 15+. Domnívám se, že takto nedostatečně specifikovanou příčinu úmrtí u dospělých osob uváděl farář podobně, jako tomu bylo v případě psotníku u dětí.

---

¹⁶² STŘÍTESKÝ, Jan. *Zdravotní a populační vývoj československého obyvatelstva*. Praha, 1971. s. 51.

¹⁶³ *Velký lékařský slovník*. 2. vydání. Praha, 2002. ISBN 80-85912-77-5. s. 356.

¹⁶⁴ KÁRNÍKOVÁ, Ludmila. *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754-1914*. Praha, 1965. s. 74.

Přibližně stejný počet osob jako na zimnici nebo horečku podlehl tuberkulóze. Problém evidence tuberkulózy je v jejím pojmovém vymezení. Pro tuberkulózu existuje několik označení jako „souchotiny“, „souchotě“, „tubera“ nebo „úbyť“. Poslední pojem je však velmi problematický, protože dnes se pod úbytmi chápá spíše projev tuberkulózy jako úbytek na váze, slabost, malátnost a horečka. Tyto příznaky může mít mnoho dalších nemocí, proto jsem úbytě z evidence tuberkulózy vyřadila a evidovala zvlášť. K TBC jsem zařadila všechny její uvedené formy – plicní, kostí a skrofulózu, tedy onemocnění krčních uzlin.¹⁶⁵ Vrchol výskytu onemocnění se nacházel ve 40. a 50. letech 19. století, kdy této nemoci podlehl více než 11 % všech zemřelých v daném období.

Tuberkulóza se často uvádí jako čistě sociální nemoc napadající nejnižší vrstvy obyvatel a farnost Zdechovice nebyla v tomto ohledu výjimkou. Vzhledem k tomu, že na toto onemocnění v 90 % případech umírali lidé ve věku 15+, následující tabulka sociálního postavení zemřelého na tuberkulózu brala v potaz pouze osoby starší patnácti let, u kterých bylo zaznamenáno sociální postavení (v případě žen otce nebo manžela).

Tabulka 22 Sociální postavení zemřelých na TBC

Sociální skupina	Počet zemřelých na TBC	Počet zemřelých na TBC v %
Rolník	36	6,7
Chalupník	235	43,8
Řemeslník a živnostník	73	13,6
Podruh	75	14,0
Dělník	23	4,2
Ostatní*	95	17,7
Celkem	537	100,0

* Do kategorie ostatní byli zařazeni výměnkáři, invalidé, žebráci, tovaryši, sluhové apod. Jednalo se tedy taktéž o nižší sociální vrstvy.

Uvedená tabulka poskytuje relativní počty zemřelých v dané skupině, protože neznám přesnou sociální skladbu obyvatel, uvedené hodnoty mají pouze orientační charakter. Více než 40 % zemřelých je možné zařadit mezi chalupníky, domkáře a baráčníky, tedy nižší sociální vrstvu. Druhý nejvyšší podíl zemřelých se nachází ve skupině ostatních, kde jsou však evidovány obtížně zařaditelné osoby, jako např. výměnkáři, nádeníci nebo žebráci. Třetí a čtvrtou skupinou jsou podruzi a řemeslníci se živnostníky, kteří byli zaznamenáni téměř shodně. Mezi nejméně početnou skupinu patří rolníci a překvapivě dělníci, u kterých však tento stav může být způsoben jejich relativně malým počtem, jak bylo zřejmé již při studiu sociálního původu snoubenců.

¹⁶⁵ Znamé také pod pojmem krtice.

Další příčiny onemocnění jsou již v řádech několika málo procent, jedná se například o úbytě, o kterých jsem se zmiňovala již dříve, dále pak slabost, za kterou se mohlo skrývat také několik příčin onemocnění, a která byla evidována ve všech věkových kategoriích. Další uváděné příčiny úmrtí byly mozkové (u kterých je viditelné zlepšení v evidenci v průběhu sledovaného období), špatně definovatelná vodnatelnost (Wassersucht), která pravděpodobně měla spojitost s nějakým předchozím onemocněním, nebo s kardiovaskulárním problémem.

Novou nemocí, která byla poprvé evidována na konci 50. let 19. století byla rakovina. Celkem byla zaznamenána ve 40 případech, v 22 u žen a v 18 u mužů. Nejčastěji se objevovala rakovina žaludku, zaznamenána byla také rakovina jater, konečnicku, kostí, prsu či rakovina v obličeji.

Zcela záměrně jsem doposud vynechala kategorii nemocí, které jsou označovány jako blíže neurčené, ačkoliv se jedná o více než 8 % úmrtí. Do této skupiny byly nejčastěji zařazeny příčiny onemocnění jako píchání, otok, boule, bolení, krvetok či také alkoholismus. Jde většinou o těžko identifikovatelné diagnózy, které díky zdokonalení lékařské vědy a celkové zdravotnické osvětě, postupně mizí.

Poslední a v průběhu období rostoucí skupinou byla kategorii nehod a sebevražd. Ve více jak osmdesáti procentech jsou v této kategorii zaznamenány nehody. Mezi nejčastější úmrtí patřilo utopení, ať již v Labi nebo v některém rybníku, který se nacházel na území farnosti. Četné byly také různé pády a střety s vozem. V několika případech se jednalo také o uhoření. Tragedii jedné rodiny, která při požáru obydlí přišla o pět členů, zaznamenal farář v únoru roku 1861 přímo do matriky:

„Všech těch pět, matka, tři dcery a vnučka udusily a uhořely ve sklepě při požáru, který založen nešlechtnou rukou na popeleční středu 5 životů, 7 čísel stavení při větru zničil“¹⁶⁶

Zbylé případy tvoří sebevraždy. K předčasnému ukončení života se rozhodlo 17 mužů a 4 ženy. Zajímavý je detailnější pohled na osoby, které sebevraždu spáchaly. Jak již bylo řečeno, jednalo se o 21 případů, z čehož 15 případů se týkal katolíků (11 mužů a 4 ženy). V případě mužů bylo nejčastější příčinou oběšení, ve dvou případech

---

¹⁶⁶ SOA Zámorsk, Fond Sběrka matrik východočeského kraje – FÚ Trnávka, inv. č. 10938, sig. L 6-1, fol. 106. Matrika narozených a zemřelých 1801-1864.

(jeden konkrétní uveden níže) spáchal dotyčný sebevraždu v podnapilém stavu. Pouze v jednom případě byl život ukončen otravou. Ženy rovněž volily nejčastěji oběšení, avšak farář bohužel v těchto případech nezaznamenal konkrétnější informace. Výjimečným případem byla smrt následkem podřezání.

Zbýlých šest případů sebevražd tedy spáchaly osoby nekatolického vyznání a jednalo se pouze o muže. Nenalezla jsem jediný případ sebevraždy ženy. Opět bylo nejčastějším způsobem ukončení života oběšení, pouze jednou šlo o otravu.

První záznam o sebevraždě pochází ze září roku 1797, kdy se tři a padesátiletý muž rozhodl ukončit život oběšením. V první polovině 19. století farář evidoval pouze jeden případ, jednalo se o mladíka ve věku sedmnácti let, který se oběsil. Výrazný nárůst v počtu sebevražd byl v sedmdesátých letech, kdy život ukončilo osm osob. Dochované zápisy však nevypovídají o důvodech, kvůli kterým se nešťastník rozhodl ukončit život, ani nepodávají bližší informace o pohledu na tento rozšiřující se jev.

Nejmladším sebevrahem byl teprve šestnáctiletý mladík, který se roku 1864 oběsil ve stodole z neznámé příčiny. Svou roli při bilancování se životem hrál v některých případech i alkohol. Zdechovický farář zaznamenal v roce 1877 případ jednapadesátiletého výměnkáře Josefa Danihelky, jehož skončení se životem popsal následovně:

*"K večeru se napil kořalky a že mu žena nechtěla desetník na kořalku dát, vzal doma 2 otypky slámy a prodával ji, nemohl prodati, ženu popral a pak večer na hambalku půdy se oběsil."*¹⁶⁷

Sebevražda se stala „fenomémem“ 19. století a uvědomovali si to sami současníci. Masovým rozšířením nejen v českých zemích, ale na celém světě se zabýval i Tomáš Garrigue Masaryk, který tento společenský problém zpracovával v rámci své habilitační práce, která byla dokončena roku 1881¹⁶⁸, a reflektuje tedy mnou sledované období.

První případy ukončení života, které podle Masaryka souvisí se vzděláním, jsou známy z antického Řecka a Říma. Vymizení tohoto jevu nastalo v období středověku, známé jsou pouze ojedinělé případy a u žen sebevražda prakticky vymizela. To vše samozřejmě úzce souviselo s náboženským pohledem na svět. Návrat tohoto jevu

---

¹⁶⁷ SOA Zámorsk, Fond Sběrka matrik východočeského kraje – FÚ Zdechovice, inv.č. 10453, sig. 6557, fol. 13. Matrika zemřelých 1871-1911.

¹⁶⁸ MASARYK, Thomas Garrigue. *Der Selbstmord als sociale Massenerscheinung der modernen Civilisation*. Wien, 1881.

zaznamenala ve větší míře renesance a období 18. století se vyznačuje počátkem chorobné sebevraždy, která se v průběhu 19. století stala poměrně běžnou záležitostí a masovým jevem.¹⁶⁹

Autor se snažil sebevraždu vysvětlit jako společenský problém ve dvou rovinách. V širším slova smyslu jako nepřirozený způsob smrti, který si člověk může způsobit sám svým „špatným“ životem. Tento stav by se dal označit za „sebezabití“. V užším slova smyslu se jedná o stav, kdy člověk ukončí svůj život, ať již pomalým a zdlouhavým způsobem (např. otrava), nebo velmi rychle (oběšení). Vždy však nešťastník koná tento čin s plným vědomím následků.¹⁷⁰ Masaryk se detailně zabýval příčinami sebevraždy a rozdělil je na dvě části. První z nich je spojena s působením přírody, tedy s podnebím či s vlivem kosmických těles na člověka (fáze Měsíce). Jako jeden případ za všechny bych zde uvedla pohled na sebevraždu dělníků s ohledem na den v týdnu, se kterým se Masaryk sice plně neztotožňoval, ale připouštěl, že v některých případech je to možné.

„...totiž v sobotu vyskytuje nejméně sebevražd, poněvadž dělníci mají tento den výplatu; v pondělí a v úterý páše se jich mnoho pro zlé následky prohýřeného nedělního dne; ve čtvrtek dostupuje bída vrcholu, pátek přináší novou naději na příští den výplaty...“¹⁷¹

Druhá příčina sebevraždy je spojena s fyzickým a duševním stavem jedince. Autor uvádí, že sebevraždu neprovede normální a zdravý člověk, mnohem náchylnější k tomuto činu jsou pak muži a to celkově třikrát více nežli ženy. Tento stav je spojován s větším vlivem špatných životních a hospodářských podmínek na muže než na ženu, která naopak mnohem více podléhá duševnímu onemocnění. Představa o myšlení žen v případě rozhodnutí k tomuto činu byla na konci 19. století následující:

„Ženy prý volí poměrně často neděli a to z náboženských důvodů; sobota, jakožto den úklidu, nenechává jim volného času k nespokojenosti se životem...“¹⁷²

---

¹⁶⁹ V tomto případě použito druhé české vydání: MASARYK, Tomáš Garrigue. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. 2. české vydání. Praha, 1926. s. 137-156. Zde také přehled vzrůstu počtu sebevražd.

¹⁷⁰ Tamtéž. s. 1-4.

¹⁷¹ Tamtéž. s. 13.

¹⁷² Tamtéž. s. 13-23.

Velmi zajímavý je také pohled na míru sebevraždnosti u nemanželsky narozených dětí. Lidé se totiž v této době domnívali, že děti narozené mimo svazek manželský jsou ve všech směrech zanedbanější, a tedy jim chybí nejen rozumové, ale také morální výchování a jsou tudíž náchylnější nejen k všeobecné zločinnosti, ale také k hazardu se svým životem.¹⁷³

Jako vzrůstající způsob sebevraždy bylo v průběhu 19. století evidováno oběšení, které bylo mnohdy spojeno se zklamáním, opilstvím a omrzelostí. Možným vysvětlením byla jednak dostupnost potřebných prostředků, jednoduchost a také zajisté obecná povědomost o způsobu smrti pomocí provazu (vzhledem k užívání trestu smrti oběšením).¹⁷⁴ Vyšší počet případů oběšení však může být způsoben také jasným určením způsobu smrti, u otravy totiž často nelze určit, zda se jednalo o nehodu či nikoliv.

Podstatný vliv na vzrůst počtu sebevražd v průběhu dvou staletí viděl Masaryk v „bezbožné“ době, která nechávala člověka na pochybách o vlastní existenci. Důležitým aspektem byla také „polovičaté“ vzdělání, které postrádalo morální zásady.

Samozřejmě možných příčin (i s ohledem na jednotlivé evropské země) by se našlo mnoho, není to však záměrem této části práce. Pokusila jsem se pouze nastínit pohled na problém sebevražd očima současníka.

---

¹⁷³ Tamtéž. s. 33-37.

¹⁷⁴ Tamtéž. s. 154-155.

6. Migrace

Matriční zápisy neposkytují pouze základní data o uzavření sňatku, narození dítěte nebo smrti člověka, ale také informace o místě přebývání v době vstupu do manželství, narození a smrti. Díky tomu je možné studovat migraci obyvatel vybrané lokality, tedy do jaké míry bylo pro sledovanou farnost aktuální vystěhovalectví, kolik osob naopak přicházelo do těchto míst, a s tím samozřejmě spojenou atraktivitu zdejších obcí.

Obecně se uvádí, že do poloviny 19. století byla migrace v souvislosti s patrimoniální správou mnohem nižší než v druhé polovině století. Pro venkovské obyvatelstvo je možné určit čtyři druhy migrací. První z nich byla změna místa pobytu, která souvisela s výkonem povolání. Jednalo se o krátkodobý pobyt mimo obec a často byl tento druh přesunu obyvatel charakteristický pro formany, řezníky, obchodníky, ale i rolníky a řemeslníky, kteří putovali na vzdálenější trhy. Dalším typem migrace se stala cesta za sezónními polními pracemi, jako byly žně nebo pomoc na vinicích. Třetím typem mobility obyvatel byl dlouhodobý pobyt mimo obec, často i mimo panství, který souvisel s přípravou na budoucí povolání (čelední služba, vandr tovaryšů). Posledním druhem přesunu obyvatel se stal trvalý odchod z panství.¹⁷⁵

K „trvalé“ změně bydliště tedy nejčastěji docházelo po uzavření sňatku, kdy alespoň jeden ze snoubenců musel opustit svůj dosavadní domov. Mohlo se jednat pouze o přesun v rámci jedné obce, ale také zcela mimo farnost či panství. Vzhledem k vysoké úmrtnosti a možnosti uzavření nového sňatku přeživšího partnera je zřejmé, že člověk se kvůli manželství mohl stěhovat hned několikrát.

Zaměřila jsem se nejen na studium mobility obyvatel na základě matrik oddaných, které může být zkresleno hned několika faktory, ale také na migraci na základě matrik zemřelých, které by měly poskytnout přesnější údaje a tím nastínit detailnější obraz migrace obyvatel sledované farnosti Zdechovice. Nevýhodou tohoto typu studia je však časově omezená evidence.

---

¹⁷⁵ MAUR, Eduard. Problémy migrací v českých zemích v raném novověku. In *Historická demografie* 30, 2006, s. 7-18. ISBN 80-7330-088-5. ISSN 0323-0937.

6.1. Migrace na základě matrik oddaných

Studium geografické mobility obyvatel na základě matrik oddaných je spojeno s několika omezeními. Nejdůležitějším z nich je pravidlo, podle kterého se svatba konala v místě bydliště nevěsty, z čehož tedy vyplývá, že zápis v matrice ještě nemusel znamenat usazení manželského páru v dané lokalitě. Není možné odhadnout, do jaké míry byl tento zvyk dodržován, a jestli v průběhu sledovaného období docházelo k nějakým výrazným změnám.

Dalším úskalím je situace, kdy si snoubenci vybrali pro svůj svatební obřad jiný kostel, a tedy nebyli farářem zaznamenáni do studovaných matrik.¹⁷⁶ Třetím problémem je určení lokalit, ze kterých snoubenci pocházeli.¹⁷⁷ V některých případech, kdy název lokality odpovídá více obcím a farář nezaznamenal vyšší správní celek, nelze s jistotou určit vzdálenost od farnosti. Obdobně je tomu v situaci, kdy farář jméno zkomolil nebo zapsal pouze částečně.

Sledované období, vzhledem k předpokladu, že migrace obyvatel byla do poloviny 19. století omezena, jsem rozdělila na dvě části – 1790-1849 a 1850-1899. Pro druhou polovinu 19. století bylo navíc možné porovnat migraci obyvatel na základě studia katolických a dvou nekatolických matrik oddaných.

V letech 1790-1849 bylo ve farnosti Zdechovice uzavřeno 1697 sňatků, u kterých bylo u obou snoubenců uvedeno místo bydliště. Ve více než osmdesáti procentech případů (1392 sňatků) snoubenci pocházeli z území farnosti, z čehož skoro polovina budoucích manželů bydlela ve stejné obci. Výše zmíněnými případy, kdy migrace probíhala v rámci území sledované farnosti, se nebudu dále zabývat.

Pro studium geografické mobility obyvatel v letech 1790-1849 na základě matrik oddaných byl tedy zvolen vzorek zaznamenaných manželství, kdy jeden ze snoubenců byl „cizí“, těchto případů bylo 301¹⁷⁸ (81% muži, 19 % ženy).

Následující tabulka zobrazuje vzdálenosti, ze kterých přicházeli potenciální ženiši či nevěsty. Manželství lidé nejčastěji uzavírali v okruhu do devíti kilometrů, tedy velmi

---

¹⁷⁶ Situace mohla být samozřejmě i opačná, v případě farnosti Zdechovice se jednalo o osm párů, které nepocházely z území farnosti, ale uzavřely sňatek ve zdejší katolickém kostele. Tyto případy byly vyřazeny.

¹⁷⁷ Lokality, které mají dnes jiný název nebo jsou součástí jiné obce, byly určeny na základě: PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny*. Díl I-IV. Praha 1949-1957., SEDLÁČEK, August. *Úplný místopisný slovník Království českého*. Díl I-II. Praha 1895. Vzdálenost lokalit byla určena na základě:

Mapy.cz[online].[cit.15.1.2010].URL:<http://www.mapy.cz/#mm=TP@x=130252800@y=135135232@z=5>.

Vzdálenost mezi lokalitami vybrána jako nejkratší cesta, pro přiřazení k vyšším celkům byly použity dříve platné okresy.

¹⁷⁸ V dalších čtyřech případech se nepodařilo určit obec, proto byly ze vzorku vyřazeny.

krátkou vzdálenost od hranic farnosti. Překonatelnou vzdáleností byla pro snoubence i cesta do dvaceti kilometrů. Uzavření sňatku na vzdálenost větší třiceti kilometrů bylo záležitostí ojedinělou. K podobným závěrům dospěla při studiu migrace na základě matrik oddaných i Věra Kalousková pro Lochenice¹⁷⁹, obyvatelé této farnosti uzavírali sňatek v okruhu do devíti kilometrů od místa bydliště ještě častěji, než je charakteristické pro farnost Zdechovice. Zřetelný rozdíl mezi pohlavími je dán již výše zmíněným zvykem, který celkový pohled na stěhování osob v dané době bohužel zkresluje.

Tabulka 23 Migrace obyvatel v letech 1790-1849 na základě matrik oddaných¹⁸⁰

Vzdálenost	Počet obcí	Katolíci		Nekatolíci		Celkem
		Muži	Ženy	Muži	Ženy	
0-9	17	68	9	50	22	149
10-19	37	66	11	32	10	119
20-29	9	13	5	7	-	25
30-39	2	1	-	1	-	2
40-49	2	2	-	-	-	2
50-59	-	-	-	-	-	-
60-69	1	-	-	1	-	1
70-79	2	1	-	1	-	2
80-89	-	-	-	-	-	-
90-99	-	-	-	-	-	-
100+	1	1	-	-	-	1
Celkem	71	152	25	92	32	301

Tabulka 24 Původ „cizích“ snoubenců a snoubenek v letech 1790-1849 dle okresů¹⁸¹

Okres	Počet obcí	Katolíci		Nekatolíci		Celkem
		Muži	Ženy	Muži	Ženy	
Chrudim	6	3	-	5	-	8
Kolín	6	8	5	4	-	17
Kutná Hora	20	49	11	34	16	110
Pardubice	31	83	8	47	16	154

Snoubenci a snoubenky nejčastěji pocházeli z okresu Pardubice, což je vzhledem k poloze farnosti Zdechovice pochopitelné, druhým nejčastějším okresem pak byla Kutná Hora, vzdálenost obou bydlišť snoubenců však nepřesahovala dvacet kilometrů a dodnes se jedná o drobné vsi, které se nacházejí na úpatí Železných hor.

¹⁷⁹ KALOUSKOVÁ, Věra. *Demografický vývoj farnosti Lochenice v letech 1784-1900*. Diplomová práce. (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2006. s. 104.

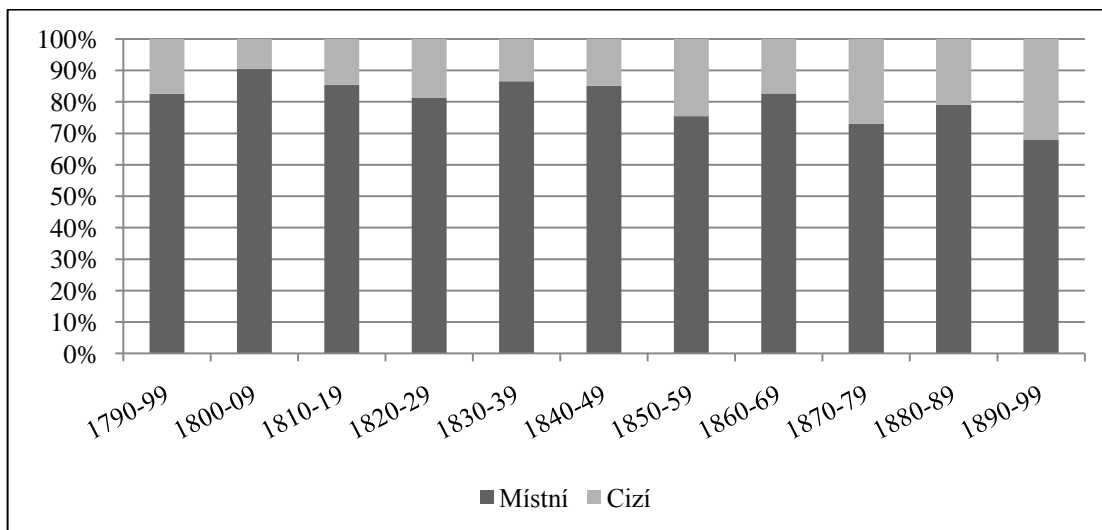
¹⁸⁰ Vzdálenost počítána od centra farnosti, tedy obce Zdechovice.

¹⁸¹ V potaz brány pouze okresy s více než pěti případy.

V letech 1850-1899 bylo ve farnosti Zdechovice uzavřeno 1494 sňatků¹⁸², z čehož více než 60 % snoubenců pocházelo z území farnosti (přibližně 38 % těchto případů uzavřelo sňatek s osobou pocházející ze stejné vesnice). Od roku 1850 je možné plně rozlišit vyznání jednotlivých osob, díky čemuž je možné zaměřit se na migraci obyvatel na základě víry.¹⁸³ Ve sledovaném období bylo v katolických matrikách zaznamenáno 791 sňatků (39 % sňatků bylo uzavřeno s „cizím“ snoubencem/snoubenkou), v matrikách oddaných augsburského vyznání bylo evidováno 332 případů (ve více než 26 % se jednalo o sňatek se snoubencem/snoubenkou, který nepocházel z území farnosti Zdechovice), v matrikách oddaných helvetského vyznání bylo zapsáno 371 sňatků (více než 37 % snoubenců/snoubenek bylo cizích).

I když druhá polovina 19. století se vyznačuje uvolněním poměrů, větší svobodou při volbě partnera i bydliště a také vzrůstající migrací za povoláním, farnost Zdechovice tento stav splňuje pouze částečně. Třetinu „cizích“ osob tvořily ženy, což může být částečně způsobeno změnou v postoji k místu uzavírání sňatku, s jistotou to však říci nelze. Proto pokud se budu dál držet předpokladu, že sňatek byl uzavírán v domě nevěsty a po sledované období se tento trend neměnil, lze změny v migraci ukázat na poměru místních a cizích ženichů.

Graf 12 Vývoj poměru místních a cizích ženichů v letech 1790-1899

Vzhledem k uvedenému zvyku má tento graf však pouze orientační charakter. Nejméně „cizích“ ženichů přišlo do zdejší farnosti na počátku 19. století, kdy tito muži

¹⁸² Osmnáct sňatků muselo být vyřazeno, protože nebylo možné určit místo bydliště snoubence/snoubenky (12 obcí zaznamenaných v katolických matrikách, po dvou obcích v nekatolických matrikách).

¹⁸³ Pokud se jednalo o smíšený sňatek, byl započítán k vyznání, pro které byla matrika oddaných vedena.

tvorili pouze 9 % všech snoubenců. Naopak konec sledovaného období je charakteristický zvýšením počtu „cizích“ ženichů, kteří tvořili třetinu manželství chtivých mužů.

Vzhledem ke konfesijně rozdělenému území, které se nacházelo v hranicích farnosti Zdechovice, jsem při studiu vzdálenosti jednotlivých lokalit použila jako výchozí body pro migraci katolického obyvatelstva obec Zdechovice, pro osoby augsburského vyznání obec Trnávku a obec Chvaletice pro osoby řadící se k helvetské konfesi.¹⁸⁴

Tabulka 25 Migrace obyvatel v letech 1850-1899 na základě katolických matrik oddaných

Vzdálenost	Počet obcí	Katolíci		Celkem
		Muži	Ženy	
0-9	16	63	22	85
10-19	61	104	52	156
20-29	13	17	2	19
30-39	5	3	2	5
40-49	6	3	3	6
50-59	6	4	2	6
60-69	1	-	1	1
70-79	3	1	2	3
80-89	1	2	-	2
90-99	2	-	2	2
100+	11	7	5	12
Celkem	125	204	95	297

Tabulka 26 Migrace obyvatel v letech 1850-1899 na základě nekatolických matrik

Vzdálenost	Augsburské vyznání				Helvétské vyznání			
	Počet obcí	Muži	Ženy	Celkem	Počet obcí	Muži	Ženy	Celkem
0-9	8	12	7	19	14	35	25	60
10-19	25	36	17	53	27	38	17	55
20-29	6	4	2	6	10	9	3	12
30-39	1	-	1	1	5	5	-	5
40-49	3	-	3	3	2	1	1	2
50-59	2	1	1	2	-	-	-	-
60-69	1	2	-	2	-	-	-	-
70-79	1	1	-	1	3	4	-	4
80-89	-	-	-	-	-	-	-	-
90-99	1	-	1	1	-	-	-	-
100+	-	-	-	-	-	-	-	-
Celkem	48	56	32	88	61	92	46	138

¹⁸⁴ Jednotlivé lokality a vzdálenosti jsou součástí přílohy č. 4-10.

Lidé žijící ve druhé polovině 19. století byli ochotni uzavírat sňatek na mnohem větší vzdálenosti, než tomu bylo dříve. Ojedinělým případem není manželství, kdy snoubenec nebo snoubenka pocházeli z lokality, která byla vzdálena více než 100 km; jednalo se převážně o obce ve Středočeském a Jihočeském kraji.

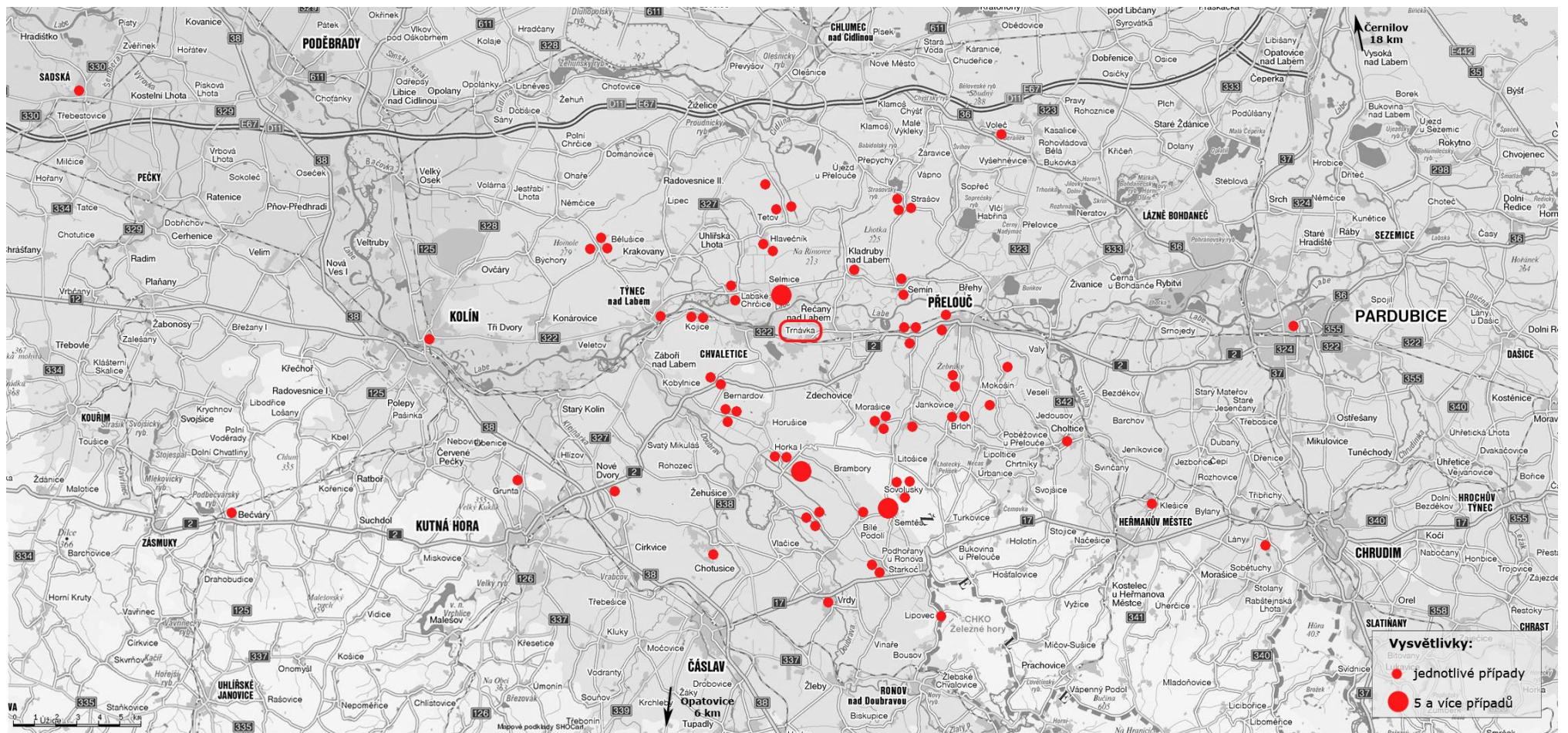
Ačkoliv farní obvody augsburského a helvetského vyznání zahrnovaly desítky obcí a dalo by se tedy předpokládat, že geografická mobilita obyvatel bude mnohem výraznější, není tomu tak. Z uvedených tabulek vyplývá, že při migraci obyvatel, která byla spojená se vstupem do manželství, ve větší míře nezáleželo na vyznání osob a lidé opět nejčastěji uzavírali sňatek přibližně do dvacetikilometrové vzdálenosti.

Zajímavý je příklad farního obvodu v Trnávce. Vzhledem k tomu, že v okruhu více než padesáti kilometrů od tohoto centra se nacházely pouze dva augsburské sbory¹⁸⁵, a to v Opatovicích (dnes část obce Zbýšov, 33 km jižním směrem) a Černilově (51 km severovýchodním směrem), dalo by se předpokládat, že kostel v Trnávce bude vyhledávaným místem k uzavření sňatku. Na základě studia oddaných, kteří patřili k farnosti Zdechovice, se však tento trend neprokázal. Pro přijatelné závěry by však bylo nutné studovat migraci na základě všech uzavřených sňatků, které byly uvedeny v matrice oddaných augsburského vyznání, a tím postihnout všechny osoby, které migrovaly z důvodu vstupu do manželství, což není v možnostech této práce. Na základě zpracování vzorku sňatků, kdy alespoň jeden snoubenec pocházel z území farnosti Zdechovice, nelze prokázat rozsáhlejší vazby se vzdálenějšími lokalitami (viz obrázek 4).

---

¹⁸⁵ Pro srovnání viz mapa sborů v práci: JUST, Jiří – NEŠPOR, Zdeněk R. – MATĚJKA, Ondřej. Luteráni v českých zemích v proměnách staletí. Praha, 2009. s. 214. ISBN 978-80-903632-8-1.

Obrázek 4 Migrace oddaných v letech 1850-1899 na základě matrik oddaných augsburského vyznání¹⁸⁶

¹⁸⁶ Mapový podklad použit z: www.mapy.cz [cit. 15. 1. 2010], turistická mapa.

6.2. Migrace na základě matrik zemřelých

Přesnější obraz migrace obyvatel by mělo poskytnout studium matrik zemřelých. Problémem je však nesvědomitost farářů, ačkoliv první záznamy o místě narození pocházejí již ze začátku 19. století, souvislá registrace začíná až v polovině století. I tak je zcela oprávněné uvažovat o podregistraci těchto případů, protože farář nezaznamenával místo úmrtí u velké části zemřelých a spokojit se pouze s vysvětlením, že nebožtík pravděpodobně pocházel z vesnice, ve které zemřel, by nebylo správné.

Úskalím studia geografické mobility obyvatel na základě matrik zemřelých je fakt, že nelze postihnout, kolikrát za život se člověk stěhoval, která lokalita byla nejdéle jeho domovem a zda se na sklonku života nepřestěhoval ke svým dětem či příbuzným. Není také možné určit počet případů, kdy se lidé sice ve farnosti Zdechovice narodili, ale odstěhovali se. Výzkum emigrace by znamenal náročné zpracování matrik zemřelých okolních farností, přičemž by samozřejmě pozornosti unikly případy osob, které se stěhovaly na větší vzdálenost.

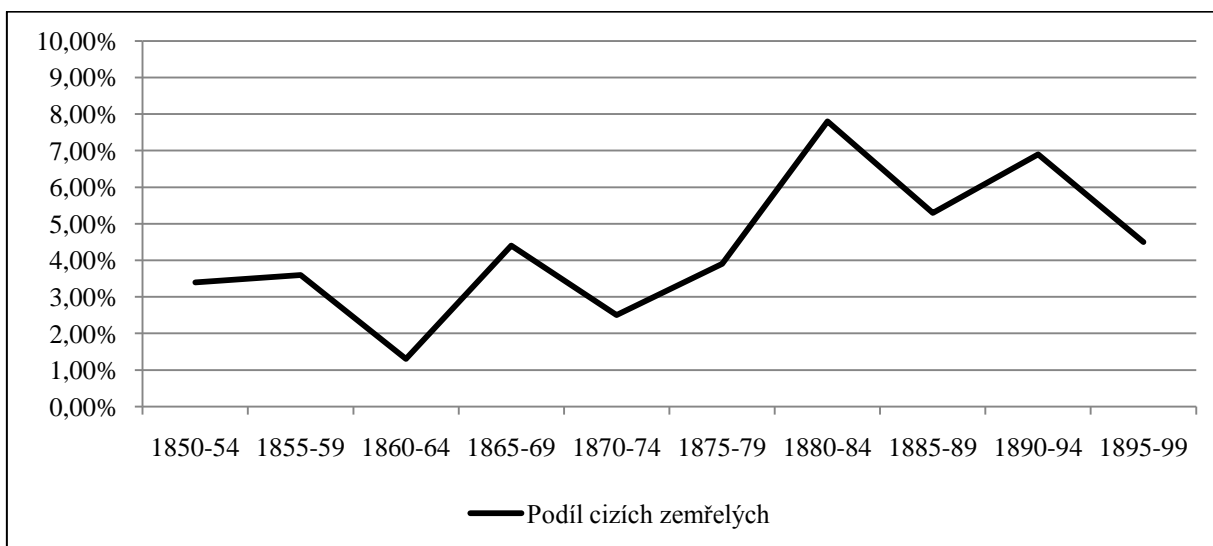
Vzhledem k dochovaným materiálům jsem migraci na základě matrik zemřelých mohla detailněji studovat pouze v letech 1850-1899, kdy zemřelo celkem 4251 osob. Místo narození evidoval farář u 398 osob, z čehož více než polovina zemřelých pocházela z území farnosti. Pro studium geografické mobility tedy zůstal vzorek 182 osob.¹⁸⁷

Podíl cizích a místních zemřelých by mohl naznačit migraci obyvatel a oblíbenost lokality. Nejnižšího počtu „mimofarních“ zemřelých dosahovala první polovina let šedesátých, naopak nejvyšších hodnot (7,9 %) bylo dosaženo o dvacet let později.

---

¹⁸⁷ V potaz brány osoby starší patnácti let. V devíti případech nebylo možné určit obec, ze které zemřelý pocházel.

Graf 13 Vývoj počtu „cizích“ zemřelých v letech 1850-1899

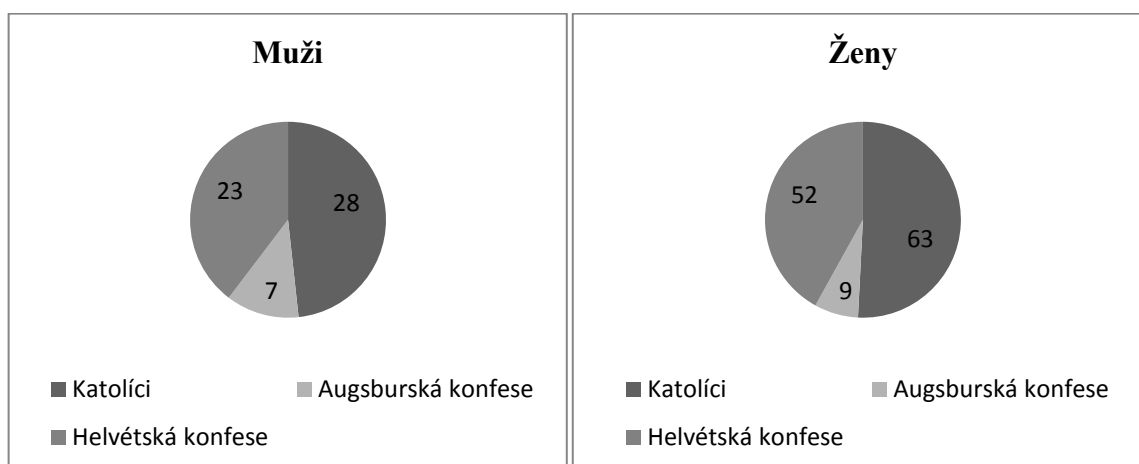

Růst počtu „cizích“ zemřelých od 70. let 19. století zaznamenala ve své práci o farnosti Lochenice i Věra Kalousková¹⁸⁸, míra migrace na konci století však zde byla mnohonásobně vyšší, což mohlo být způsobeno polohou lokality, která se nacházela v blízkosti Hradce Králové, a byla tedy na rozdíl od čistě zemědělské oblasti Zdechovic poměrně atraktivní.

Dvě třetiny osob, které na území farnosti Zdechovice sice zemřely, ale jejich rodná obec se zde nenacházela, byly ženy. Tento fakt opět poukazuje na problém zvyku uzavírat sňatek v místě bydliště nevěsty. Matriky zemřelých vedl nejen farář ve Zdechovicích, ale také sbory v Trnávce a Chvaleticích, je tedy možné podívat se na zemřelé s ohledem na uvedenou víru. Přesně polovinu zaznamenaných tvořili katolíci, 41 % osoby vyznávající helvetskou konfesi a pouhých 9 % zemřelých bylo evidováno v matrice zemřelých augsburského vyznání. Tento fakt může být spojen s již výše zmíněným problémem poměrně omezené migrace těchto obyvatel a také s možností přestupu k jinému vyznání.

¹⁸⁸ KALOUSKOVÁ, Věra. *Demografický vývoj farnosti Lochenice v letech 1784-1900*. Diplomová práce. (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2006. s. 105-107.

Graf 14 Zemřelí muži a zemřelé ženy s ohledem na uvedenou víru

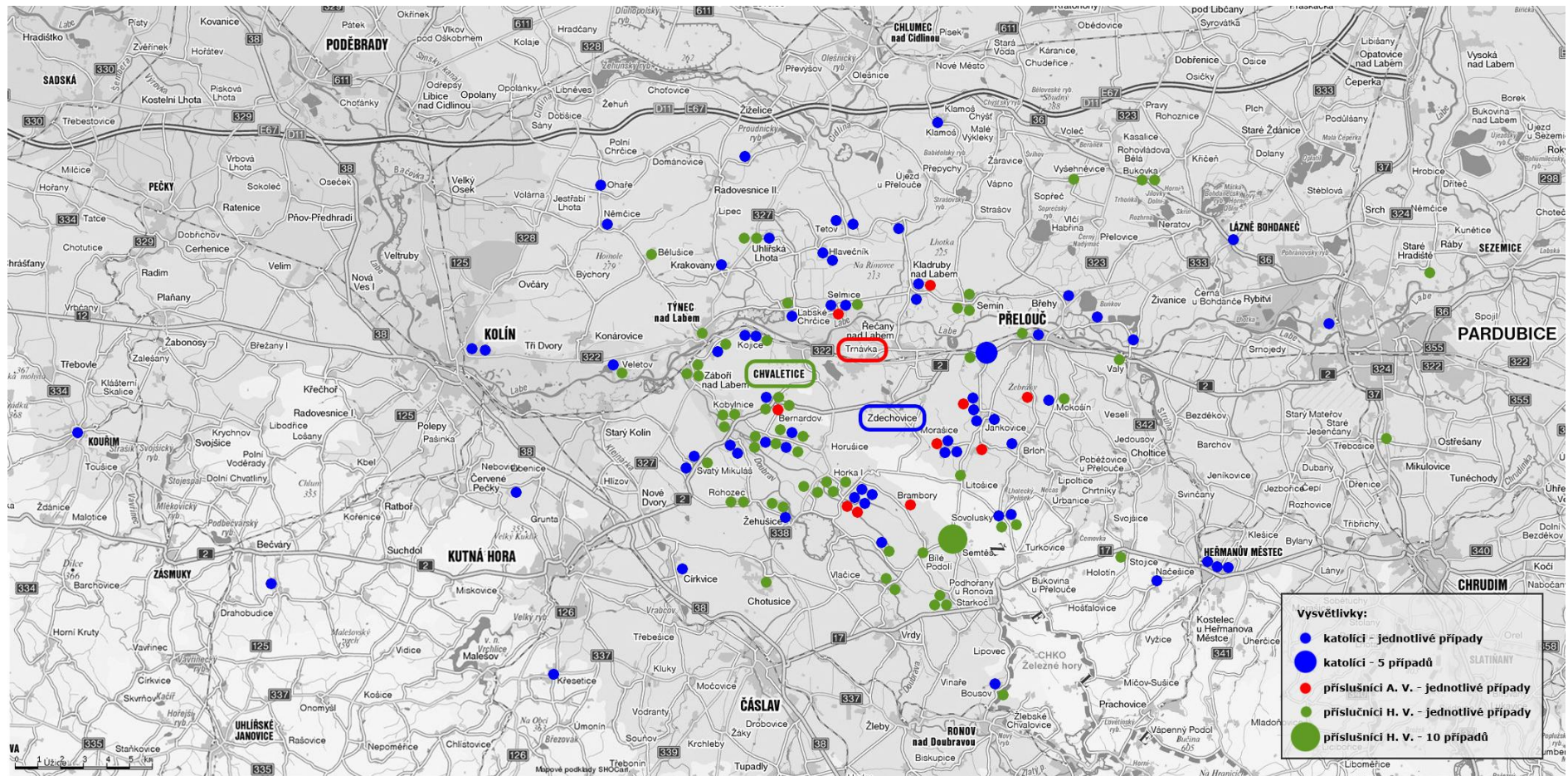
Většina osob přicházela do farnosti z okruhu do dvaceti kilometrů, což je shodné se vzdáleností, na kterou byli lidé ochotni uzavírat sňatek. Geografickou mobilitu obyvatel farnosti Zdechovice na základě matrik zemřelých nejlépe nastíní následující mapa, ve které jsou vidět nejen vzdálenosti, mezi kterými se lidé stěhovali, ale hlavně směry migrace.

Prameny, ze kterých je možné studovat geografickou mobilitu obyvatel, zachycují pouze jeden typ pohybu obyvatel, a to imigraci. Z dochovaných materiálů není možné určit, do jaké míry docházelo k trvalému odchodu poddaných, přesunu obyvatel do méně vzdálených lokalit či za hranice státu. Obecně se v 19. století předpokládá silné vylidňování venkova, lidé se stěhovali za „životními“ příležitostmi do měst a průmyslových oblastí (např. Ostravsko).

Pro 19. století je navíc typický zvýšený pohyb obyvatelstva mezi Evropou a Amerikou (především USA), což bylo způsobeno migrací za pracovními příležitostmi a vidinou lepších životních podmínek. Vystěhovalectví z českých zemí bylo aktuální po událostech roku 1848, kdy lidé začali odcházet za vidinou lepšího hospodářského a politického prostředí; podnikali nejen dlouho cestu přes Atlantský oceán, ale stěhovali se také do Uher, Haliče či Srbska. Nejvýraznější vystěhovalecké vlny byly z východních a jihozápadních Čech.¹⁸⁹ Tento typ geografické mobility však není možné na základě zkoumaných materiálů postihnout a zasloužil by si podrobnější studium.

¹⁸⁹ EFMERTOŮVÁ, Marcela C. České země v letech 1848-1918. Praha, 1998. s. 245-250. ISBN 80-85983-47-8.

Obrázek 5 Migrace obyvatel v letech 1850-1899 na základě matrik zemřelých¹⁹⁰

¹⁹⁰ Mapový podklad použit z: www.mapy.cz [cit. 15. 1. 2010], turistická mapa.

7. Sezónnost a přirozený přírůstek

Vývoj sňatečnosti, porodnosti a úmrtnosti se řídil pravidelným cyklem, který byl ovlivněn několika faktory. Za prvé to byla církevní nařízení, která stanovovala dobu veselí a klidu z důvodu náboženských tradic, což se nejvíce odrazilo ve vývoji sňatečnosti. Za druhé sezónní polní práce, které nejvíce ovlivňovaly život na vesnici. Svou váhu měly zajisté také morální normy a zvyklosti obyvatel ve sledované farnosti. Ustálený trend však mohl být poznamenán válečnými konflikty, epidemiemi či „hladovými léty“.

Sezónní pohyb v měsíčních počtech oddaných, narozených a zemřelých lze sledovat pouze v dostatečně velkém vzorku případů. Proto jsem sezónní rozložení počtu narozených a zemřelých mohl rozdělit do šesti období, v případě sňatečnosti jsem se zaměřila na celé sledované období let 1790-1899.

Převážná část demografických studií se zaměřovala na vývoj do konce 18. století, popř. do poloviny 19. století. Devatenáctému století se detailněji věnovala ve své práci např. Blanka Šterbová pro Novosedly na Nežárkou, v celozemském měřítku pak Ludmila Fialová.¹⁹¹

7.1. Sezónní rozložení počtu sňatků

Vstup do manželství byl ovlivněn církevními nařízeními, která souvisela s křesťanskými svátky, během kterých se nemohlo konat veselí. Důležitým faktorem při rozhodování o době uzavření sňatku byly také polní práce, lidé často čekali na vhodnější a „klidnější“ dobu.

Mezi období „bez veselí“ patřily Velikonoce. Tento pohyblivý svátek a půst, který jim předchází, začíná Popeleční středou, která se pohybuje v rozmezí od 5. února do 10. března. Samotné Velikonoce pak připadají na období mezi 22. březnem a 25. dubnem. Vzhledem k tomuto omezení se staly měsíce březen a duben obdobím, kdy se uzavíralo velmi málo sňatků.

Dalším obdobím je Advent, který je téměř celý prosinec, a lidé vstupovali do manželství opravdu velmi málo. Za celých 110 let bylo v prosinci uzavřeno pouze

---

¹⁹¹ ŠTĚRBOVÁ, Blanka. Vývoj sňatečnosti v lokalitě Novosedly na Nežárkou v letech 1686-1910. In *Historická demografie* 11. 1987, s. 97-139.

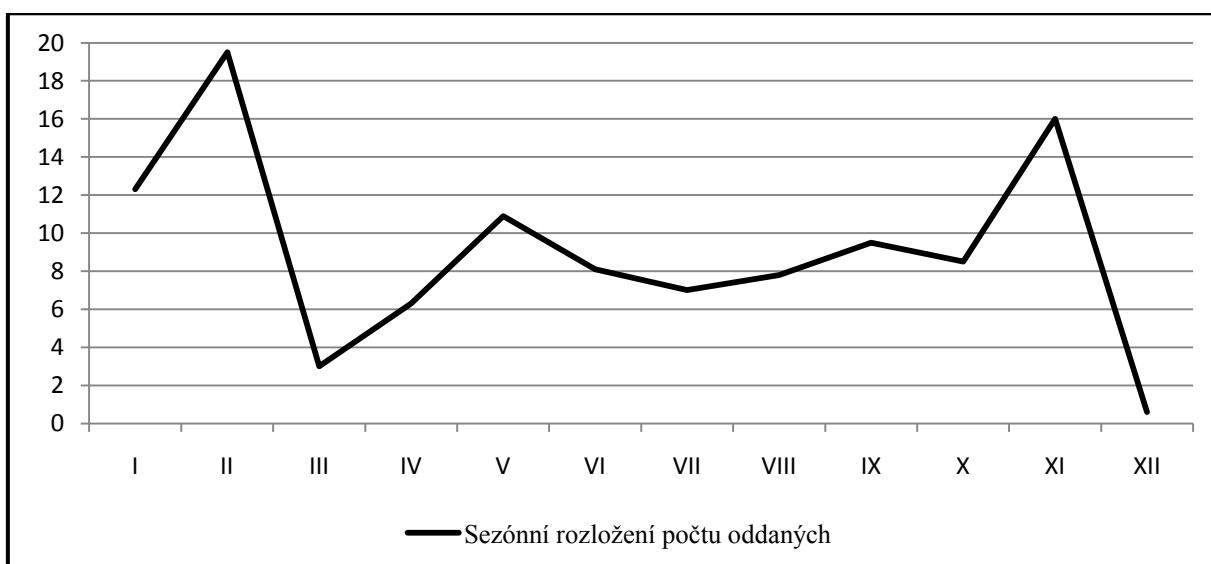
FIALOVÁ, Ludmila. Sezónnost demografických událostí v Českých zemích v 17. až 20. století. In *Demografie* 37, 1995, s. 9-21. ISSN 0011-8265.

20 sňatků. Zřetelná změna v dodržování tohoto zvyku nastala hlavně v 2. polovině 19. století.

Studium sezónního rozložení počtů sňatků ve farnosti Zdechovice ukázalo dodržování církevních nařízení ohledně uzavírání sňatku. Jak ale bude zřejmé dále, v případě koncepcí obyvatelé farnosti takto striktní nebyli. Minimum sňatků bylo uzavřeno v měsíci prosinci, a dále pak v březnu, tento stav je samozřejmě ovlivněn Velikonocemi a Adventem. Vzhledem k variabilitě Velikonoc, byl duben třetím měsícem s nejnižším počtem oddaných snoubenců. Maxima dosahoval měsíc březen, dále pak listopad, což zcela koresponduje s celozemským trendem.

Graf 15 Sezónní rozložení počtu oddaných v letech 1790-1899

(dle počtu sňatků na den)

Tabulka 27 Počet sňatků na den podle měsíců v letech 1790-1899

Měsíc	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Počet	380	552	93	188	337	242	216	241	286	264	480	20
Průměr na den	12,3	19,5	3,0	6,3	10,9	8,1	7,0	7,8	9,5	8,5	16,0	0,6

Volba vhodné doby pro uzavření manželství byla samozřejmě ovlivněna i polními pracemi, které vzhledem k zemědělskému charakteru farnosti, nebyly zanedbatelné. Brzy na jaře bylo nutné pole zorat a osít, v průběhu května a června došlo k zvolnění prací, což se mohl být důvod zvýšeného počtu oddaných snoubenců. Letní měsíce a začátek podzimu byl pak poznamenán žněmi a dožínky. Oficiální konec zemědělské

práce byl na svatého Martina, tedy 11. listopadu. Po Martinovi se slavilo posvícení a pak již následoval adventní půst.

Zatímco pro léta 1790-1829 byl nejoblíbenějším měsícem pro uzavření sňatku listopad, od třicátých let si snoubenci nejčastěji vybírali únor. Výjimkou, avšak nejen v případě sezónnosti sňatků, bylo poslední desetiletí, kdy maximálních hodnot dosáhl měsíc leden.¹⁹²

7.2. Sezónní rozložení porodů a koncepcí

V případě studia sezónního rozložení počtu narozených by vzhledem k velikosti zkoumaného vzorku nemělo docházet k náhodnému zkreslení jevu, jako je tomu u sňatečnosti. Sledované období jsem rozdělila na pět částí a zaměřila se na měsíční indexy.¹⁹³ Ačkoliv se počty narozených zdají být poměrně vyrovnané, při rozdělení vzorku na jednotlivá období, jsou zřetelné jednotlivé výkyvy.

Tabulka 28 Počet narozených na den podle měsíců v letech 1790-1899

Měsíc narození	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Měsíc koncepce	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	I	II	III
Počet	1367	1195	1249	1195	973	1019	1033	1105	1092	1063	1029	1097
Počet na den	44,1	42,3	40,3	39,8	31,4	34,0	33,3	35,6	36,4	34,3	34,3	35,4
Měsíční index	120	115	110	109	85	92	91	97	99	93	93	96

Nejvíce dětí se rodilo v prvních měsících roku, v případě farnosti Zdechovice se jednalo měsíc leden, následoval únor, březen a duben. Tento stav po odečtení devíti měsíců odpovídá koncepcím od dubna do července, což v celku koresponduje s celozemským zkoumáním, kdy koncepce nejčastěji připadala na duben a květen. K poněkud jiným závěrům dospěla Věra Kalousková pro farnost Lochenice, nejvíce dětí bylo počato v letních měsících. Jako vysvětlení autorka uvádí způsob života obyvatel

¹⁹² Viz příloha č. 12.

¹⁹³ Sezónní pohyb v měsíčních počtech oddaných, narozených a zemřelých lze sledovat pouze v dostatečně velkém vzorku případů. Eduard Maur uvádí, že populaci do 500 osob lze studovat za období minimálně 100 let, populaci od 500 do 1500 za období padesáti let, větší vzorek populace v období dvaceti let. MAUR, Eduard. *Základy historické demografie*. 2. vydání. Praha, 1983.

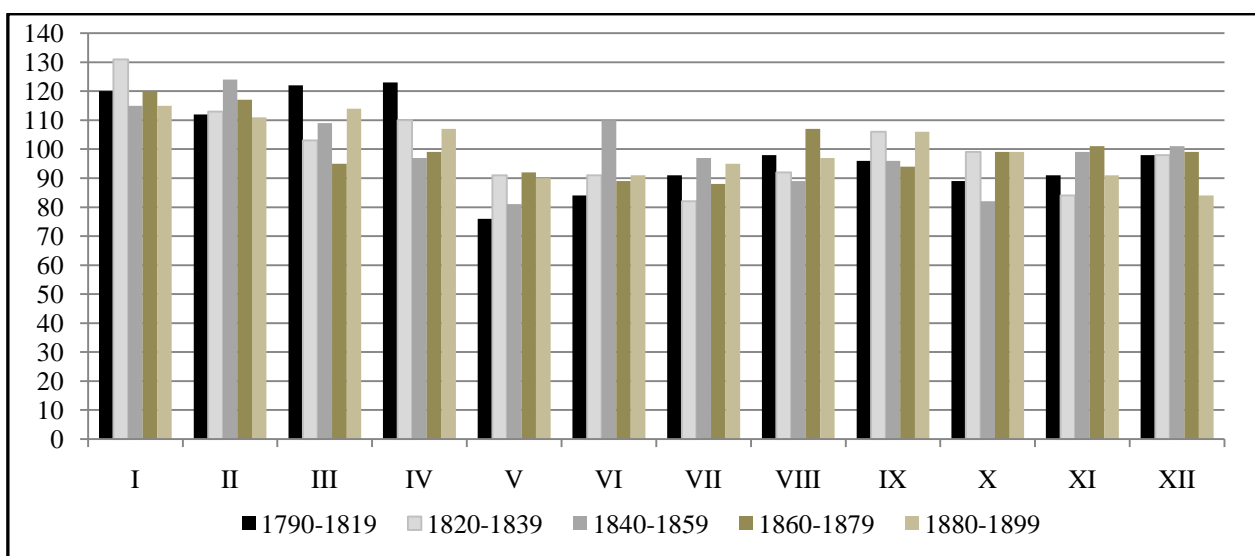
a bytové podmínky, kdy pohromadě žilo i několik generací, a letní měsíce tedy byly k početí mnohem příhodnější.¹⁹⁴

Období koncepce může poukázat na dodržování nařízení, tradic a na sexuální zdrženlivost obyvatel. Ačkoliv by vzhledem k půstu a Adventu měly být měsíce březen a prosinec obdobími s nejnižším počtem početí, není tomu tak. V průběhu 19. století je tak patrné nedůsledné dodržování církevních předpisů, kdy faktory hospodářské získávaly mnohem větší význam než faktory liturgické.

Někteří autoři demografických studií se přiklánějí k tezi, že lidé vědomě plánovali narození dětí na zimní měsíce, aby matka nebyla pro rodinu přítěží v letních měsících, kdy naopak bylo potřeba ženy jako pracovní síly.¹⁹⁵ V případě farnosti Zdechovice, kdy nejvyšší počet narozených připadal na první čtvrtinu roku, by ještě vzhledem k šestinedělí, připadal vstup ženy do běžného života na duben až červen. Zda návrat matky do „běžného života“ měl výrazný vliv na ovlivňování doby početí je však zatím pouze předmětem teorií.

Při rozdělení období na pět částí, jsou zřetelné výkyvy v počtu zemřelých, jak u maxim, která nejčastěji připadala na leden, tak u minimálních hodnot, které byly zaznamenány v měsících květnu a červenci. Poslední dvacetiletí se svým minimem v prosinci vymyká předchozímu trendu, uspokojivé vysvětlení tohoto stavu jsem však nenalezla.

Graf 16 Sezónní průběh počtu narozených (měsíční index)

¹⁹⁴ FIALOVÁ, Ludmila. Sezónnost demografických událostí v Českých zemích v 17. až 20. století. In *Demografie* 37, 1995, s. 9-21. ISSN 0011-8265. Zde s. 12.

KALOUSKOVÁ, Věra. *Demografický vývoj farnosti Ločenice v letech 1784-1900*. Diplomová práce. (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2006. s. s. 93-94.

¹⁹⁵ Například již často zmiňovaná Věra Kalousková.

Tabulka 29 Sezónní rozložení počtu narozených – počet, denní průměr a měsíční index

(zvýrazněny nejvyšší hodnoty měsíčního indexu)

	1790-1819			1820-1839			1840-1859			1860-1879			1880-1899		
	P	DP	MI	P	DP	MI	P	DP	MI	P	DP	MI	P	DP	MI
I	355	11,5	120	249	8,0	131	243	7,8	115	284	9,2	120	236	7,6	115
II	301	10,7	112	196	7,0	113	238	8,4	124	252	8,9	117	208	7,4	111
III	362	11,7	122	197	6,4	103	230	7,4	109	226	7,3	95	234	7,5	114
IV	353	11,8	123	203	6,8	110	199	6,4	97	228	7,6	99	212	7,1	107
V	225	7,3	76	174	5,6	91	170	5,5	81	219	7,1	92	185	6,0	90
VI	241	8,0	84	167	5,6	91	225	7,5	110	204	6,8	89	182	6,1	91
VII	268	8,6	91	157	5,1	82	204	6,6	97	208	6,7	88	196	6,3	95
VIII	289	9,3	98	176	5,7	92	187	6,0	89	254	8,2	107	199	6,4	97
IX	275	9,2	96	195	6,5	106	197	6,6	96	215	7,2	94	210	7,0	106
X	262	8,5	89	189	6,1	99	173	5,6	82	235	7,6	99	204	6,6	99
XI	259	8,6	91	154	5,1	84	203	6,8	99	231	7,7	101	182	6,1	91
XII	290	9,4	98	186	6,0	98	214	6,9	101	235	7,6	99	172	5,5	84
Celkem	3480	-	1200	2243	-	1200	2483	-	1200	2791	-	1200	2420	-	1200

7.3. Sezónní rozložení počtu úmrtí

Sezónní cyklus se samozřejmě projevoval i v úmrtnosti. Obecně lze říci, že nejvíce lidé umírali v období zimy, kdy člověk byl ovlivněn nejen nepříznivým klimatem, ale také skladbou jídelníčku a následně celkovým oslabením organismu. Letní měsíce klidných let bez epidemií se vyznačovaly nižší úmrtností díky lepším klimatickým podmínkám, jako byla délka slunečního svitu, teplo a lepší vyživovací možnosti obyvatel.

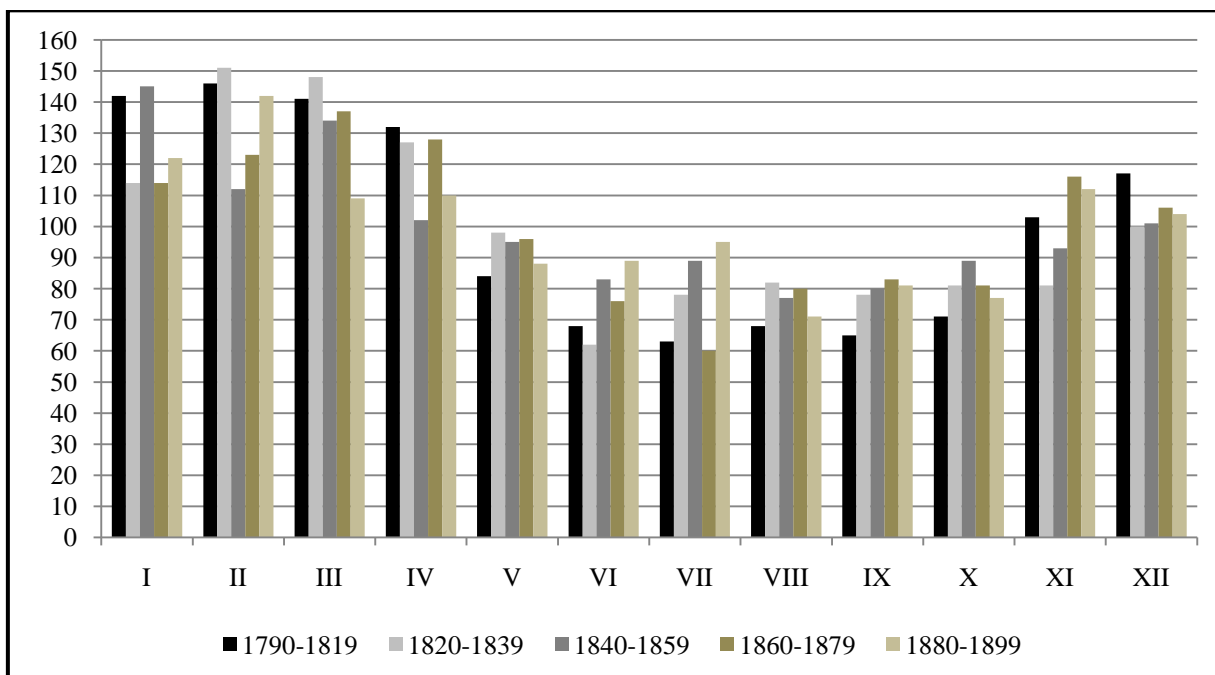
Úmrtnostní poměry v letech 1790-1899 byly však ovlivněny hned několika faktory. Do začátku sledovaného období spadají nejen napoleonské války, ale také epidemie neštovic. Hladová čtyřicátá léta, výskyt cholery a tuberkulózy, opakované epidemie dětských infekčních chorob, to vše mělo vliv na výkyvy v sezónním rozložení počtu úmrtí.

Tabulka 30 Počet zemřelých na den podle měsíců v letech 1790-1899

Měsíc	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
Počet	1090	1043	1141	991	773	607	637	634	622	669	821	899
Průměr na den	35,2	37,0	37,0	33,0	24,9	20,2	20,5	20,4	20,7	21,6	27,4	29,0
Měsíční index	129	136	135	121	92	74	76	75	76	79	101	106

Farnost Zdechovice se v případě sezónního rozložení počtu úmrtí nevymykala obecnému trendu. Od listopadu je zřetelný nárůst v počtu zemřelých s vrcholem v únoru a březnu. Naopak úmrtnostního minima dosahovaly letní měsíce. Drobné výkyvy v počtu zemřelých jsou viditelné na následujícím grafu a tabulce, přesto se však dá říci, že po celé sledované období zůstal trend v počtu zemřelých stejný.

Graf 17 Sezónní průběh počtu zemřelých (měsíční index)

Tabulka 31 Sezónní rozložení počtu zemřelých – počet, denní průměr a měsíční index

	1790-1819			1820-1839			1840-1859			1860-1879			1880-1899		
	P	DP	MI	P	DP	MI	P	DP	MI	P	DP	MI	P	DP	MI
I	337	10,9	142	183	5,9	114	235	7,6	145	172	5,5	114	163	5,3	122
II	316	11,2	146	220	7,8	151	165	5,8	112	169	6,0	123	173	6,1	142
III	333	10,7	141	237	7,6	148	218	7,0	134	207	6,7	137	146	4,7	109
IV	303	10,1	132	198	6,6	127	161	5,2	102	187	6,2	128	142	4,7	110
V	199	6,4	84	157	5,1	98	154	5,0	95	146	4,7	96	117	3,8	88
VI	155	5,2	68	96	3,2	62	130	4,3	83	112	3,7	76	114	3,8	89
VII	149	4,8	63	126	4,1	78	145	4,7	89	90	2,9	60	127	4,1	95
VIII	161	5,2	68	132	4,3	82	125	4,0	77	121	3,9	80	95	3,1	71
IX	149	5,0	65	122	4,1	78	125	4,2	80	121	4,0	83	105	3,5	81
X	168	5,4	71	130	4,2	81	145	4,7	89	123	4,0	81	103	3,3	77
XI	236	7,9	103	126	4,2	81	146	4,9	93	169	5,6	116	144	4,8	112
XII	277	8,9	117	160	5,2	100	164	5,3	101	160	5,2	106	138	4,5	104
Celkem	2783	-	1200	1887	-	1200	1913	-	1200	1777	-	1200	1567	-	1200

7.4. Přirozený přírůstek

Přirozený přírůstek, tedy rozdíl mezi počtem živě narozených a zemřelých v dané lokalitě, poskytuje celkový pohled na vývoj sledované farnosti Zdechovice v letech 1790-1899. V případě že počet živě narozených je nižší než počet zemřelých, jde o přirozený úbytek.

Ačkoliv celkový přirozený přírůstek byl 3490 osob, ve sledovaném období se vyskytovalo 10 let, ve kterých počet úmrtí převýšil počet narozených.¹⁹⁶ Nejvyšší přirozený úbytek nastal v roce 1806, kdy zemřelo o 76 osob více, než se narodilo.¹⁹⁷ Podružným maximem pak byl rok 1828, kdy rozdíl činil rovných 60 osob. Obě dvě uvedená léta byla v desetiletí (1800-1810 a 1820-1829) rokem s nejnižším počtem narozených. Jak již bylo řečeno, první desetiletí 19. století bylo ovlivněno nejen napoleonskými válkami, ale také opakujícími se epidemiemi neštovic. Pro rok 1828 jsem však uspokojivé vysvětlení nenalezla, ve sledované lokalitě neprobíhal válečný konflikt a ani matriky nenaznačují zvýšený počet úmrtí způsobená infekčními onemocněními.

Tabulka 32 Přehled počtu demografických událostí a přirozeného přírůstku

Období	Počet narozených	Počet oddaných	Počet zemřelých	Přirozený přírůstek
1790-1799	1073	221	778	295
1800-1809	1141	288	900	241
1810-1819	1266	303	1105	161
1820-1829	1072	266	934	138
1830-1839	1171	385	953	218
1840-1849	1239	326	1006	233
1850-1859	1244	318	907	337
1860-1869	1381	319	879	502
1870-1879	1410	314	898	512
1880-1889	1264	252	824	440
1890-1899	1156	307	743	413
Celkem	13417	3299	9927	3490

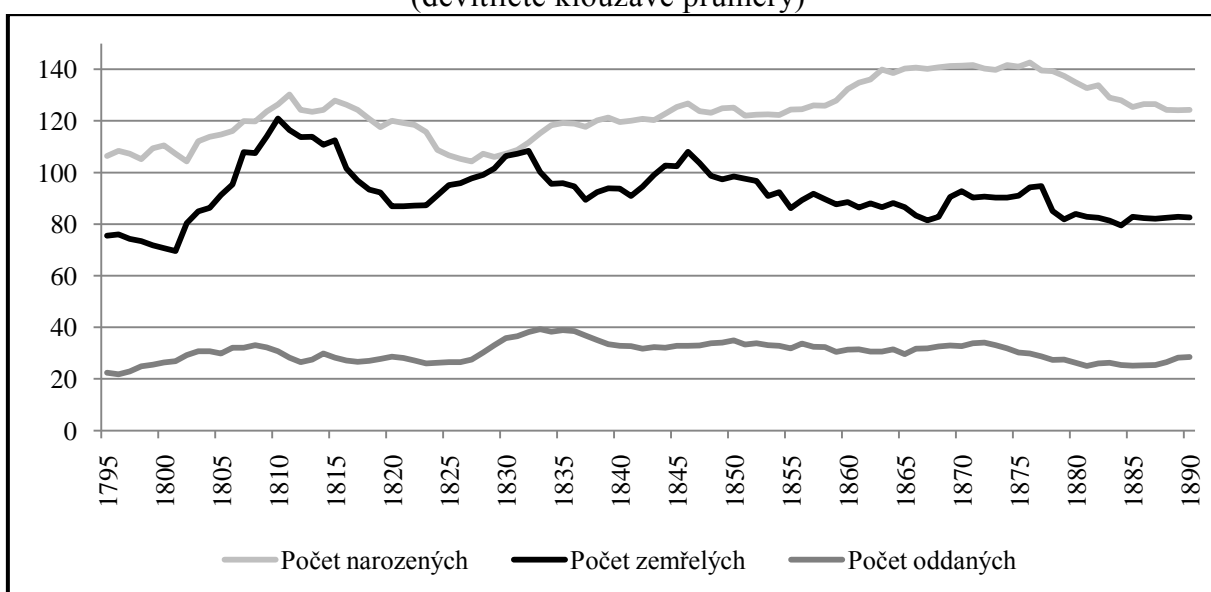
¹⁹⁶ Viz příloha č. 1.

¹⁹⁷ Ke stejnému závěru dospěla ve své práci i Alexandra Šikulová, která tento stav taktéž přiřkla zvýšenému počtu úmrtí následkem infekčních chorob. ŠIKULOVÁ, Alexandra. *Demografický vývoj farnosti Libčany v „dlouhém“ 19. století (1785-1914)*. Diplomová práce (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2009. s. 159-160.

Ačkoliv v druhé polovině 19. století počet narozených stoupal (s výjimkou posledního desetiletí, které je však ovlivněno zakončením studia matrik sboru v Trnávce rokem 1895), počet zemřelých klesal. Vývoj přirozeného přírůstku tedy poukazuje na stav, kdy se sice ve farnosti rodilo stále více dětí, ale lidé zde netrávili celý život a farnost opouštěli. Navíc uvedená lokalita, jak již bylo řešeno při studiu migrací, nepatřila mezi atraktivní oblasti a eventuelním přistěhovalců, snad s výjimkou dobré dopravní obslužnosti, nemohla téměř nic nabídnout.

Graf 18 Vývoj počtu narozených, zemřelých a počtů svateb v letech 1795-1890

(devítileté klouzavé průměry)

8. Závěr

Na předchozích stránkách jsem se pokusila o analýzu matričních údajů farnosti Zdechovice v letech 1790-1899. Období bylo vybráno s ohledem na dochované materiály a v návaznosti na bakalářskou práci, která reflektovala léta 1700-1799.¹⁹⁸ Sledované obce patřily k zemědělsky orientovaným lokalitám, na jejichž výraznější rozvoj neměla ve větší míře vliv ani železnice.

Zvláštností sledovaného území však byla náboženská skladba obyvatel. Ve třech sousedních vesnicích se nacházely farní kostely tří různých konfesí – kostel katolické církve ve Zdechovicích, modlitebna augsburské církve v Trnávce a modlitebna helvetské církve ve Chvaleticích. Vzhledem k této ojedinělosti bylo možné některé aspekty studovat s ohledem na uvedenou víru. Navíc počátky evangelických sborů po vydání Tolerančního patentu jsou velmi zajímavé, obzvláště pokud vedle sebe ve stejném čase vznikaly dva nekatolické sbory. Díky stručným dějinám evangelické církve v Trnávce od Ferdinanda Hrejsy bylo možné nahlédnout do počátků fungování augsburského sboru.¹⁹⁹

Studiem matrik jsem postihla nejen základní demografické jevy, ale zaměřila jsem se také na sezónní rozložení událostí a geografickou mobilitu obyvatel, kterou bylo možné určit na základě matrik oddaných a zemřelých.

Matriky oddaných poskytly informace o průměrném věku snoubenců, četnosti druhých a dalších sňatků a samozřejmě počtu uzavřených manželství s ohledem na uvedenou víru. Zajímavým problémem byla otázka smíšených sňatků, která dosud není dostatečně zpracována. Proto jsem se hned v úvodu této kapitoly pokusila o nástin vývoje manželského práva, které ve sledovaném období prošlo mnohými změnami. Neopomněla jsem ani otázku definitivního celibátu.

V letech 1790-1899 jsem excerpcí matrik oddaných dospěla k počtu 3299 sňatků. Až do 80. let 19. století byla hrubá míra sňatečnosti farnosti Zdechovice nad celozemským průměrem, poté však následoval propad, u kterého nelze s jistotou určit příčinu, počet obyvatel totiž navzdory nižšímu počtu uzavíraných sňatků stoupal. Sňatkový věk snoubenců byl ovlivněn nařízením, podle kterého mohli snoubenci svobodně vstupovat

---

¹⁹⁸ JIRÁSKOVÁ, Šárka. *Demografický vývoj farnosti Zdechovice v 18. století*. Bakalářská práce (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2008.

¹⁹⁹ HREJSA, Ferdinand. *Evanj. církve v Trnávce*. Chotěboř, 1900.

do svazku manželského až ve věku 24 let, u mladších snoubenců byl nutný souhlas rodičů. Posun sňatkového věku (a tedy odložení svateb) se samozřejmě projevil i ve sledované farnosti, průměrný věk snoubenců byl však i přesto pod celozemským průměrem. U svobodných snoubenců byl nejčtenější věkový rozdíl 1-4 roky a 5-9 let, přičemž více jak tři čtvrtiny tvořily sňatky, ve kterých byl ženich starší než nevěsta. V případě, že se lidé rozhodli uzavřít další sňatek, ve více než 70 % se oženil vdovec se svobodnou dívkou (nejčastěji věkový rozdíl 10-14 let), ve více než 20 % vdovec s vdovou (nejčastěji rozdíl 1-4 roky) a pouze v necelých deseti procentech uzavřela sňatek vdova se svobodným mládcem (nejčastěji věkový rozdíl 5-9 let).

Zaměřila jsem se také na sociální původ snoubenců, který jsem sledovala ve dvou obdobích, a to v letech 1790-1809 a 1880-1899. Zvolená dvacetiletí byla vybrána s úmyslem poukázat na rozdíly v sociálním původu snoubenců na začátku a na konci sledovaného období. Zatímco na konci 18. století se více než 60 % obyvatel živilo zemědělstvím, na konci století devatenáctého to byla pouze polovina. Sociální stratifikace snoubenců se výrazně nelišila od poměrů v jiných farnostech východních Čech.²⁰⁰

Výzkum porodnosti farnosti Zdechovice ukázal nejen vývoj počtu narozených a zastoupení narozených podle pohlaví, ale také průměrný počet dětí v rodině. Excerpcí matrik křtěných jsem dospěla ke vzorku 13417 dětí, které se v průběhu sledovaného období narodily ve farnosti Zdechovice. Vývoj počtu narozených se nevymykal celozemskému měřítku, zajímavý byl však počet narozených s ohledem na uvedenou víru, kdy od 70. let 19. století došlo k postupnému snižování počtu dětí, které byly evidovány jako nekatolické. Do jaké míry byl tento stav ovlivněn záměrným omezováním plodnosti nebo odchodem příslušníků nekatolického vyznání ze zdejší farnosti však bez hlubšího studia není možné určit. Celkově lze říci, že hrubá míra porodnosti farnosti Zdechovice dosahovala vždy nižších hodnot, než bylo typické pro české země v dané době.

Rozdělení dětí dle víry rodičů bylo velice zajímavé při studiu nemanželských porodů, kde je možné pozorovat značné rozdíly. Mnohem více dětí se mimo manželství narodilo katolíkům, kdy se podíl u obou skupin (katolík-nekatolík) lišil až o 10 %.

---

²⁰⁰ KALOUSKOVÁ, Věra. *Demografický vývoj farnosti Lochenice v letech 1784-1900*. Diplomová práce. (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2006.

ŠIKULOVÁ, Alexandra. *Demografický vývoj farnosti Libčany v „dlouhém“ 19. století (1785-1914)*. Diplomová práce (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2009.

Na základě mého studia však nelze určit, zda se jednalo o přísnější postoj k nemanželské plodnosti u nekatolíků, tato otázka by si rozhodně zasloužila rozsáhlejší studium.

V kapitole úmrtnost jsem se zaměřila na průměrný věk zemřelých, kojeneckou úmrtnost a především příčiny úmrtí v dané době. V letech 1790-1899 zemřelo ve farnosti Zdechovice 9927 osob. Lokalita byla velmi často ušetřena od velkých epidemiologických vln, které ve větší míře zasáhly české země. Oblast byla zasažena několika vlnami epidemie neštovic, avšak nejsilnější z nich v letech 1799-1800 se zde neprojevila. Pravděpodobně se zde podstatněji nešířila ani cholera, v roce 1832 sice byl zaznamenán vyšší počet zemřelých na střevní potíže, cholera a úplavici, avšak není možné určit, jaký podíl na úmrtí skutečně cholera měla. Faráři byli v zápisech často nejednotní. Obyvatelé byli ušetřeni i epidemie tyfu, která se přehnala přes Čechy v roce 1847.

Průměrný věk zemřelých byl samozřejmě ovlivněn vysokou kojeneckou úmrtností. Ve sledovaném období byl však zřetelný pokles počtu zemřelých kojenců, resp. dětí a zemřelých v produktivním věku, naopak se zvýšil počet zemřelých ve vyšším věku, což zcela odpovídá představě o prodlužování lidského života. Ačkoliv kojenecká úmrtnost byla vyšší než ve století osmnáctém (kojenecká úmrtnost v 18. století činila 200‰, v 19. století 206,5 ‰), zdaleka nedosahovala celorakouského průměru (247‰) či kojenecké úmrtnosti v českých zemích (260‰).

Největší pozornost jsem věnovala příčinám úmrtí, které jsme sledovala po celé zkoumané období. Ačkoliv tato evidence byla především na konci 18. století velmi strohá, může poskytnout alespoň základní informace o chorobách obyvatel a zároveň o představách farářů, kteří často určovali příčinu úmrtí pouze podle popisu blízkých zemřelého. V druhé polovině 19. století byl již značný posun ve znalostech obyvatel o běžných nemocech, ale také o infekčních chorobách a ochraně proti nim. Zaměřila jsem se především na infekční onemocnění, která se pravidelně vracela ve vlnách. Nejčastěji se vyskytovaly neštovice, které po „útlumu“ ve čtyřicátých a padesátých letech (pravděpodobně způsoben „promořením“ obyvatel a částečnou vakcinací) dokázaly v druhé polovině století opět řádit v několika vlnách.

Zaujala mě také změna postavení k životu, tento problém byl po celé 19. století velmi aktuální. Případů sebevražd bylo ve sledovaných matrikách zemřelých uvedeno málo, přesto je to jev, který nelze přehlédnout. Farář bohužel pouze v několika případech uvedl bližší informace o nebožtíkovi a o příčinách jeho volby. Na základě práce Tomáše G. Masaryka jsme se pokusila o náhled na sebevraždu očima současníka.

Matriky oddaných a zemřelých poskytly informace o geografické mobilitě obyvatel farnosti Zdechovice. Migrace oddaných, kterou jsem studovala po celé sledované období, byla z velké části ovlivněna zvykem, kdy se svatební obřad konal v místě bydliště nevěsty. Přijatelná vzdálenost pro snoubence byla do dvaceti kilometrů. Také jsme se zaměřila na migraci snoubenců augsburského vyznání, výstupem je rekonstrukční mapa.

Geografická mobilita obyvatel na základě matrik zemřelých mohla být sledována pouze pro druhou polovinu 19. století a úskalím tohoto studia byl fakt, že nelze určit, kolikrát za život se člověk stěhoval, zda se pouze na stáří uchýlil ke svým dětem apod. Migraci zemřelých jsem sledovala s ohledem na uvedenou víru, výstupem je také rekonstrukční mapa, ve které jsou zřetelné nejen směry migrace, ale také vzdálenost, do jaké byli lidé ochotni se stěhovat. Ta se ukázala shodná s výsledky studia migrace na základě matrik oddaných.

Demografický vývoj farnosti Zdechovice v letech 1790-1899 by mohl být rozšířen o mnohé další aspekty, již toto zpracování přineslo mnoho dalších otázek a podnětů k dalšímu studiu.

V případě sňatečnosti je to otázka smíšených sňatků, která by byla velmi zajímavá zvláště s ohledem na typ lokality. Možnosti studia, které poskytují matriky oddaných farního úřadu ve Zdechovicích, augsburského sboru v Trnávce a helvetského sboru ve Chvaleticích, jsou velmi rozsáhlé. Velmi zajímavé by bylo zpracování této problematiky s využitím přestupních lístků.

Podrobnější studium porodnosti by mohlo osvětlit otázku záměrného omezování plodnosti, a také problém nemanželsky narozených dětí a jejich zastoupení dle uvedené víry rodičů.

Zcela vyčerpaným tématem rozhodně nejsou ani migrace. Studium geografické mobility obyvatel by bylo zajímavé na základě zpracování nejen matrik, ale také poddanských seznamů.

Výše zmíněné otázky je však možné zkoumat na základě rekonstrukce rodin, která je velmi časově náročná a vyžaduje menší časový úsek a oblast. Přesto se domnívám, že by vhodnou volbou pramenů bylo možné dojít k velmi zajímavým výsledkům, obzvláště v případě smíšených sňatku a záměrného omezování plodnosti.

9. Použitá literatura, prameny a internetové zdroje

9.1. Literatura

- BEDNÁŘ, František. *Památník Českobratrské církve evangelické. Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a prahu přítomnosti*. Praha, 1924.
- BENEŠ, František. *Berní rula. Sv. 10. Kraj Čáslavský*. 1. díl. Praha, 1953.
- CATALANO, Alessandro. *Zápas o svědomí. Kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598–1667) a protireformace v Čechách*. Praha, 2008. ISBN 978-80-7106-942-3.
- ČÁŇOVÁ, Eliška. Vývoj úmrtnosti od poloviny 17. do poloviny 19. století. In *Archivní časopis* 27, 1977, s. 222-225.
- Dějiny obyvatelstva českých zemí*. 2. vydání. Praha, 1998. ISBN 80-204-0720-0.
- DOKOUPIL, Lumír. *Obyvatelstvo ostravské průmyslové oblasti do sčítání 1869*. Praha, 1986.
- DUŠKOVÁ, Sabina. Demografický vývoj Ústí nad Labem v 19. století. In *Historická demografie* 24, 2000, s. 109-162. ISBN 80-85950-87-1. ISSN 0323-0937.
- EFMERTOVÁ, Marcela C. *České země v letech 1848-1918*. Praha, 1998. ISBN 80-85983-47-8.
- FIALOVÁ, Ludmila. Poznámky k možnostem studia úmrtnosti obyvatelstva českých zemí v 18. století. In *Historická demografie* 24, 2000, s. 163-188. ISBN 80-85950-87-1. ISSN 0323-0937.
- FIALOVÁ, Ludmila. Sezónnost demografických událostí v Českých zemích v 17. až 20. století. In *Demografie* 37, 1995, s. 9-21. ISSN 0011-8265.
- FIALOVÁ, Ludmila. Vývoj sňatečnosti a plodnosti obyvatelstva českých zemí v 19. století. In *Historická demografie* 12, 1986, s. 207-224. ISSN 0323-0937.
- FIALOVÁ, Ludmila. Změny ve vývoji plodnosti v českých zemích za demografické revoluce. In *Historická demografie* 15, 1991, s. 143-189. ISBN 80-85950-96-0. ISSN 0323-0937.
- FRIEDRICH, Gustav. *Rukověť křesťanské chronologie*. 2. vydání. Praha, 1997. ISBN 80-7185-118-3.
- GRULICH, Josef. Slavnostní okamžiky. Svatební a křestní obřad v období raného novověku. In *Historická demografie* 24, 2000, s. 49-82. ISBN 80-85950-87-1. ISSN 0323-0937.
- HOFMAN, Václav. Sezónní průběh sňatečnosti v Čechách během 17. a 18. století. In *Historická demografie* 26, 2002, s. 81-100. ISBN 80-7330-019-2. ISSN 0323-0937.
- HREJSA, Ferdinand. *Evanj. církev v Trnávce*. Chotěboř, 1900.

- JANČÁREK, Petr. Sňatky v Zubrnících v 19. století. Zpráva o archivním průzkumu. In *Historická demografie* 18, 1994, s. 167-178. ISSN 0323-0937.
- JIRÁSKOVÁ, Šárka. *Demografický vývoj farnosti Zdechovice v 18. století*. Bakalářská práce (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2008.
- JUST, Jiří – NEŠPOR, Zdeněk R. – MATĚJKA, Ondřej. *Luteráni v českých zemích v proměnách staletí*. Praha, 2009. ISBN 978-80-903632-8-1.
- KALOUSKOVÁ, Věra. *Demografický vývoj farnosti Lochenice v letech 1784-1900*. Diplomová práce. (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2006.
- KÁRNÍKOVÁ, Ludmila. *Vývoj obyvatelstva v českých zemích 1754-1914*. Praha, 1965.
- KLABOUC, Jiří. *Manželství a rodina v minulosti*. Praha, 1962.
- KLABOUC, Jiří. *Politický konsens v manželství*. Praha, 1960.
- LEDR, Josef. *Dějiny města Přelouče nad Labem*. Přelouč, 1926.
- LENDEROVÁ, Milena – RÝDL, Karel. *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*. Praha, 2006. ISBN 80-7185-647-9.
- Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. Věcná část A-N*. Praha, 2007. ISBN 978-80-204-1712-1.
- LNĚNIČKOVÁ, Jitka. *České země v době předbřeznové: 1792-1848*. Praha, 1999. ISBN 80-85983-27-3.
- MACKOVÁ, Marie. Sňatek ve světle rakouského Všeobecného občanského zákoníku. In „*Oznamuje se láskám našim...“ aneb svatby a svatební zvyky v českých zemích v průběhu staletí. Sborník z konference konané 13. - 14. září 2007 ve Východočeském muzeu v Pardubicích*. Pardubice, 2007. s. 67-73. ISBN 978-80-86046-97-6.
- MASARYK, Tomáš Garrigue. *Sebevražda hromadným jevem společenským moderní osvěty*. 2. české vydání. Praha, 1926.
- MAUR, Eduard. Církevní matriky jako historický pramen (se zvláštním zřetelem k historické demografii). In *Sborník archivních prací* 20, 1970, č. 2, s. 425-457.
- MAUR, Eduard. Problémy migrací v českých zemích v raném novověku. In *Historická demografie* 30, 2006, s. 7-18. ISBN 80-7330-088-5. ISSN 0323-0937.
- MAUR, Eduard. Smrt ve světle demografické statistiky. In LORENZOVÁ, Helena (ed.) – PETRASOVÁ, Taťána (ed.), *Fenomén smrti v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 20. ročníku symposia k problematice 19. století, Plzeň 9. -11. března 2000*. Praha, 2001, s. 245-254. ISBN 80-85917-79-3.
- MAUR, Eduard. Vývoj matričního zápisu v Čechách. In *Historická demografie* 6, 1972. s. 40-55.

- MAUR, Eduard. *Základy historické demografie*. 2. vydání. Praha 1983
- MELKESOVÁ, Miroslava. ADHIBERI SOLENT, QUI COMPATRES VOCANTUR. Kmotrovství ve venkovském prostředí raného novověku na základě výzkumu chýnovské farnosti. In *Historická demografie* 27, 2003, s 63-122. ISBN 80-7330-037-0 . ISSN 0323-0937.
- MOLNÁR, Gustav Adolf. *Stručné dějiny Českobratrského evang. sboru v Trnávce*. Valašské Meziříčí, 1924.
- NAVRÁTILOVÁ, Alexandra. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Praha, 2004. ISBN 80-7021-397-3.
- NESLÁDKOVÁ, Ludmila. *Reprodukce kulturně odlišných skupin obyvatelstva jižní Moravy v novověku na příkladu křesťanů a židů*. Praha, 2003. ISBN 80-901674-7-0.
- NEŠPOR, Zdeněk R. *Encyklopedie moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy s českého Slezska*. Praha, 2009. ISBN 978-80-7017-129-5.
- Ottův slovník naučný*. 19. díl. Praha, 1902.
- POULOVÁ, Marika. Plodnost vdaných žen ve farnosti Rožmberk nad Vltavou v 19. století. In *Historická demografie* 31, 2007, s. 49-90. ISBN 80-85950-96-0. ISSN 0323-0937.
- PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách: jejich vznik, původní význam a změny*. Díl I-IV. Praha 1949-1957.
- Retrospektivní lexikon obcí Československé socialistické republiky 1850-1970*. Díl 1. Sv. 1. Praha, 1978.
- ROSŮLEK, František Karel. *Pardubicko, Holicko, Přeloučsko*. 3. díl. Pardubice, 1907.
- ROUBÍČEK, Vladimír. *Úvod do demografie*. Praha, 1997. ISBN 80-85963-43-4.
- SEDLÁČEK, August. *Místopisný atlas království českého*. Praha, 1998. ISBN 80-7203-099-X.
- SEDLÁČEK, August. *Úplný místopisný slovník Království českého*. Díl I-II. Praha 1895.
- SKOKAN, Jaroslav. *Historie polabských vesnic Trnávky, Řečan n. L., Labětína*. Řečany n. L., 1965.
- SKOKAN, Jaroslav. *Kronika vesnic Zdechovicka*. Trnávka, 1963.
- SOMMER, Johann Gottfried. *Das Königreich Böhmen: statistisch-topographisch dargestellt*. Fünfter Band, Časlauer Kreis. Prag, 1943.
- SOMMER, Johann Gottfried. *Das Königreich Böhmen: statistisch-topographisch dargestellt*. Fünfter Band., Chrudimer Kreis. Prag, 1837.
- SINKULOVÁ, Ludmila. *Dějiny československého lékařství od roku 1740-18484. Díl II*. Praha, 1965.

- SRB, Vladimír. *1000 let obyvatelstva českých zemí*. Praha, 2004. ISBN 80-246-0712-3.
- STRŽÍTESKÝ, Jan. *Zdravotní a populační vývoj československého obyvatelstva*. Praha, 1971.
- ŠIKULOVÁ, Alexandra. *Demografický vývoj farnosti Libčany v „dlouhém“ 19. století (1785-1914)*. Diplomová práce (ved. prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.). Univerzita Pardubice, 2009.
- ŠTĚRBOVÁ, Blanka. Vývoj sňatečnosti v lokalitě Novosedly na Nežárkou v letech 1686-1910. In *Historická demografie* 11, 1987, s. 97-139. ISSN 0323-0937.
- ŠUBRTOVÁ, Alena. *Dějiny populačního myšlení a populačních teorií*. Praha, 1989.
- VELKOVÁ, Alice. Nemanželské děti ve venkovské společnosti na přelomu 18. a 19. století. In JIRÁNEK, Tomáš (ed.) - KUBEŠ, Jiří (ed.), *Sborník vědeckých prací Univerzity Pardubice. Dítě a dětství napříč staletími: 2. Pardubické bienále. 4.-5. dubna 2002*. Pardubice, 2002. s. 205-227. ISBN 80-7194-515-3.
- VELKOVÁ, Alice. Výzkum sociální mobility na příkladu osob narozených v letech 1791-1800 na panství Štáhlavy. In *Historická demografie* 27, 2003, s. 173-224. ISBN 80-7330-037-0. ISSN 0323-0937.
- Velký lékařský slovník*. 2. vydání. Praha, 2002. ISBN 80-85912-77-5.
- VOREL, Petr. *Dějiny města Přelouče 1618-1848*. 2. díl. Přelouč, 2002. ISBN 80-238-8800-5.

9.2. Prameny a edice

Státní oblastní archiv Zámorsk, Fond Sbírká matrik východočeského kraje – FÚ Zdechovice

- Matrika narozených, oddaných a zemřelých Zdechovice 1784-1790, inv. č. 10426, sign. 1902.
- Matrika narozených, oddaných a zemřelých Chvaletice 1784-1790, inv. č. 10427, sign. 1903.
- Matrika narozených, oddaných a zemřelých Telčice 1784-1790, inv. č. 10428, sign. 1904.
- Matrika narozených, oddaných a zemřelých Trnávka 1784-1790, inv. č. 10429, sign. 1905.
- Matrika narozených, oddaných a zemřelých Řečany 1784-1790, inv. č. 10430, sign. 1906.
- Matrika narozených, oddaných a zemřelých Labětín 1784-1790, inv. č. 10431, sign. 1907.
- Matrika narozených, oddaných a zemřelých Spytovice 1784-1790, inv. č. 10432, sign. 1908.
- Matrika narozených, oddaných a zemřelých Morašice 1784-1790, inv. č. 10433, sign. 1909.
- Matrika narozených, oddaných a zemřelých Horušice 1784-1790, inv. č. 10434, sign. 1910.
- Matrika narozených 1791-1803, inv. č. 10435, sign. 1912.
- Matrika narozených 1804-1819, inv. č. 10436, sign. 1913.
- Matrika narozených 1819-1832, inv. č. 10437, sign. 1914.
- Matrika narozených 1832-1844, inv. č. 10438, sign. 1915.

Matrika narozených 1844-1864, inv. č. 10439, sign. 1916.
Matrika narozených 1865-1876, inv. č. 10440, sign. 4512.
Matrika narozených 1877-1889, inv. č. 10441, sign. 4513.
Matrika narozených 1890-1901, inv. č. 10442, sign. 6554.
Matrika oddaných 1791-1803, inv. č. 10445, sign. 1918.
Matrika oddaných 1804-1831, inv. č. 10446, sign. 1919.
Matrika oddaných 1832-1856, inv. č. 10447, sign. 1920.
Matrika oddaných 1856-1911, inv. č. 10448, sign. 6556.
Matrika zemřelých 1791-1804, inv. č. 10450, sign. 1922.
Matrika zemřelých 1804-1827, inv. č. 10451, sign. 1923.
Matrika zemřelých 1828-1870, inv. č. 10452, sign. 1924.
Matrika zemřelých 1871-1911, inv. č. 10453, sign. 6557.

Státní oblastní archiv Zámorsk, Fond Sbirka matrik východočeského kraje – FÚ Chvaletice

Matrika narozených 1791-1815, inv. č. 10764, sign. R 11-1.
Matrika narozených 1816-1843, inv. č. 10765, sign. R 11-2.
Matrika narozených 1843-1863, inv. č. 10766, sign. R 11-3.
Matrika narozených 1864-1872, inv. č. 10767, sign. R 11-4.
Matrika narozených 1872-1883, inv. č. 10768, sign. R 11-5.
Matrika narozených 1883-1893, inv. č. 10769, sign. R 11-6.
Matrika narozených 1893-1900, inv. č. 10770, sign. R 11-7.
Matrika oddaných 1791-1849, inv. č. 10772, sign. R 11-8.
Matrika oddaných 1849-1880, inv. č. 10773, sign. R 11-9.
Matrika oddaných 1880-1897, inv. č. 10774, sign. R 11-10.
Matrika oddaných 1898-1912, inv. č. 10775, sign. R 11-13.
Matrika zemřelých 1791-1846, inv. č. 10776, sign. R 11-11.
Matrika zemřelých 1846-1873, inv. č. 10777, sign. R 11-12.
Matrika zemřelých 1874-1910, inv. č. 10778, sign. R 11-14.

Státní oblastní archiv Zámorsk, Fond Sbirka matrik východočeského kraje – FÚ Trnávka

Matrika narozených a zemřelých 1801-1861 (N 1801-1847, Z 1811-1864), inv. č. 10938, sign.
L 6-1.
Matrika narozených a zemřelých 1847-1906 (N 1847-1895, Z 1865-1906), inv. č. 10939, sign.
L 6-2.

Matrika oddaných 1832-1909, inv. č. 10941, sign. L 6-4.

CHALUPA, Aleš a kol. (edd.). *Tereziánský katastr český*. Sv.1, rustikál (kraje A-CH). Praha, 1964.

MATUŠÍKOVÁ, Lenka (ed.) – PAZDEROVÁ, Alena (ed.). *Soupis poddaných podle víry z roku 1651. Chrudimsko 1 – 3*. Praha, 2001. ISBN 80-85475-74-X.

9. 3. Internetové zdroje

Císařský patent ze dne 8. dubna 1861, č. 41 ř. z. [online]. [cit. 15. 11. 2009]. URL:
<<http://spcp.prf.cuni.cz/lex/41-1861.htm>>.

Jižní průčelí [online]. [cit. 20. 1. 2010]. URL:
<<http://www.zdechovice.cz/cs/vsichni/fotogalerie/detail-jizni-prucei/>>.

Kaiserliches Patent vom 8. April 1861 [online]. [cit. 15. 11. 2009]. URL:
<<http://alex.onb.ac.at/cgi-content/anno-plus?apm=0&aid=rgb&datum=18610004&seite=00000337&zoom=2>>.

Mapy.cz [online]. [cit. 15. 1. 2010]. URL:
<<http://www.mapy.cz/#mm=TP@x=130252800@y=135135232@z=5>>.

Zdechovice-zámek [online]. [cit. 20. 1. 2010]. URL:
<<http://www.zdechovice.cz/cs/vsichni/fotogalerie/detail-zdechovice-zamek/>>.

10. Seznam tabulek, grafů a obrázků

10.1. Tabulky

Číslo	Název	Strana
1	Hrubá míra sňatečnosti farnosti Zdechovice	29
2	Počet sňatků s ohledem na vyznání snoubenců	30
3	Průměrný sňatkový věk v letech 1790-1899 (přičteno 0,5)	34
4	Věk při prvním sňatku podle věkových skupin	35
5	Věkové rozdíly při sňatku obou svobodných snoubenců	37
6	Věkový rozdíl při druhém a dalším sňatku v letech 1790-1899	37
7	Snoubenci podle rodinného stavu	39
8	Sociální původ snoubenců v letech 1790-1809	41
9	Sociální původ snoubenců v letech 1880-1899	42
10	Definitivní celibát v letech 1854-1899	44
11	Zastoupení narozených podle pohlaví	51
12	Hrubá míra porodnosti farnosti Zdechovice	55
13	Počet nelegitimních dětí v letech 1790-1899 s ohledem na uvedenou víru	57
14	Podíl mrtvorozených mezi celkovým počtem narozených	59
15	Hrubá míra úmrtnosti farnosti Zdechovie	64
16	Průměrný věk zemřelých (přičteno 0,5)	66
17	Skladba zemřelých podle pohlaví a věkových skupin	68
18	Jednotlivé věkové kategorie v rámci dětské úmrtnosti	68
19	Kojenecká úmrtnost	69
20	Kojenecká úmrtnost dle věku zemřelého v letech 1790-1899	69
21	Příčiny úmrtí	73
22	Sociální postavení zemřelých na TBC	77
23	Migrace obyvatel v letech 1790-1849 na základě matrik oddaných	84
24	Původ „cizích“ snoubenců a snoubenek v letech 1790-1849 dle okresů	84
25	Migrace obyvatel v letech 1850-1899 na základě katolických matrik oddaných	86
26	Migrace obyvatel v letech 1850-1899 na základě nekatolických matrik oddaných	86
27	Počet sňatků na den podle měsíců 1790-1899	94
28	Počet narozených na den podle měsíců v letech 1790-1899	95
29	Sezónní rozložení počtu narozených	97

30	Počet zemřelých na den podle měsíců v letech 1790-1899	97
31	Sezónní rozložení počtu zemřelých	98
32	Přehled počtu demografických událostí a přirozeného přírůstku	99

10.2. Grafy

Číslo	Název	Strana
1	Vývoj počtu uzavřených sňatků ve farnosti Zdechovice letech 1795-1895	28
2	Vývoj počtu sňatků s ohledem na vyznání snoubenců	31
3	Věková pyramida snoubenců v letech 1790-1899 (14-60 let)	33
4	Vývoj počtu narozených ve farnosti Zdechovice v letech 1795-1890	52
5	Počet narozených a devítiletý klouzavý průměr (katolíci)	53
6	Počet narozených a devítiletý klouzavý průměr (nekatolíci)	53
7	Vývoj počtu zemřelých ve farnosti Zdechovice v letech 1795-1895	62
8	Věková pyramida úmrtí podle věku a pohlaví v letech 1790-1899 (15-115 let)	65
9	Vývoj skladby zemřelých ve věkových skupinách	67
10	Kojenecká úmrtnost v letech 1700-1899	70
11	Rozložení infekčních onemocnění	74
12	Vývoj poměru místních a „cizích“ ženichů v letech 1790-1899	85
13	Vývoj počtu „cizích“ zemřelých v letech 1850-1899	90
14	Zemřelí muži a zemřelé ženy s ohledem na uvedenou víru	91
15	Sezónní rozložení počtu oddaných v letech 1790-1899	94
16	Sezónní průběh počtu narozených (měsíční index)	96
17	Sezónní průběh počtu zemřelých (měsíční index)	98
18	Vývoj počtu narozených, zemřelých a počtů svateb v letech 1795-1890	100

10.3. Obrázky

Číslo	Název	Strana
1	Hranice farnosti a panství Zdechovice v roce 1722	13
2	Evangelické augsburské sbory v letech 1781-1861	20
3	Evangelický kostel ve Chvaleticích	22
4	Migrace oddaných v letech 1850-1899 na základě matrik oddaných augsburského vyznání	88
5	Migrace obyvatel v letech 1850-1899 na základě matrik zemřelých	92

11. Seznam příloh

Číslo	Název	Strana
1	Přehled počtu narozených, oddaných a zemřelých a přirozené měny	114
2	Počet narozených a pětiletý klouzavý průměr v letech 1852-1892 u příslušníků nekatolického vyznání	117
3	Příčiny úmrtí podle desetiletí s ohledem na uvedené pohlaví	118
4	Migrace obyvatelstva v letech 1790-1849 na základě matrik oddaných	119
5	Migrace katolického obyvatelstva v letech 1850-1899 na základě matrik oddaných	121
6	Migrace nekatolického obyvatelstva augsburského vyznání v letech 1850-1899 na základě matrik oddaných	124
7	Migrace nekatolického obyvatelstva helvetského vyznání v letech 1850-1899 na základě matrik oddaných	126
8	Migrace obyvatel katolického vyznání v letech 1850-1899 na základě matrik zemřelých	128
9	Migrace obyvatel augsburského vyznání v letech 1850-1899 na základě matrik zemřelých	130
10	Migrace obyvatel helvetského vyznání v letech 1850-1899 na základě matrik zemřelých	131
11	Počet narozených v desetiletích podle měsíců	133
12	Počet uzavřených sňatků v desetiletích podle měsíců	134
13	Počet zemřelých v desetiletích podle měsíců	135
14	Vývoj počtu narozených, zemřelých a počtu svateb v letech 1705-1890	136
15	Kostel a fara ve Zdechovicích	137
16	Kostel ve Chvaleticích	138
17	Kostel a fara v Trnávce	139
18	Kostel v Řečanech nad Labem	140
19	Zámek ve Zdechovicích	141

Příloha č. 1

Přehled počtu narozených, oddaných, zemřelých a přirozené měny

Rok	Počet narozených	Počet oddaných	Počet zemřelých	Přirozený přírůstek
1790	115	19	98	17
1791	91	25	75	16
1792	110	19	71	39
1793	115	24	71	44
1794	91	19	143	-52
1795	107	23	63	44
1796	131	24	73	58
1797	102	20	55	47
1798	99	24	55	44
1799	112	24	74	38
1800	109	19	79	30
1801	99	29	56	43
1802	96	38	63	33
1803	129	29	128	1
1804	117	30	53	64
1805	102	29	63	39
1806	76	41	152	-76
1807	169	37	97	72
1808	128	24	86	42
1809	116	12	123	-7
1810	112	49	93	19
1811	130	38	176	-46
1812	128	38	125	3
1813	152	22	111	41
1814	127	16	125	2
1815	110	17	112	-2
1816	116	22	72	44
1817	121	33	88	33
1818	122	34	95	27
1819	145	34	108	37
1820	115	28	78	37
1821	110	34	83	27
1822	121	25	79	42
1823	98	23	115	-17
1824	132	24	64	68
1825	109	18	72	37
1826	114	24	91	23
1827	98	24	96	2
1828	82	36	142	-60
1829	96	30	114	-18

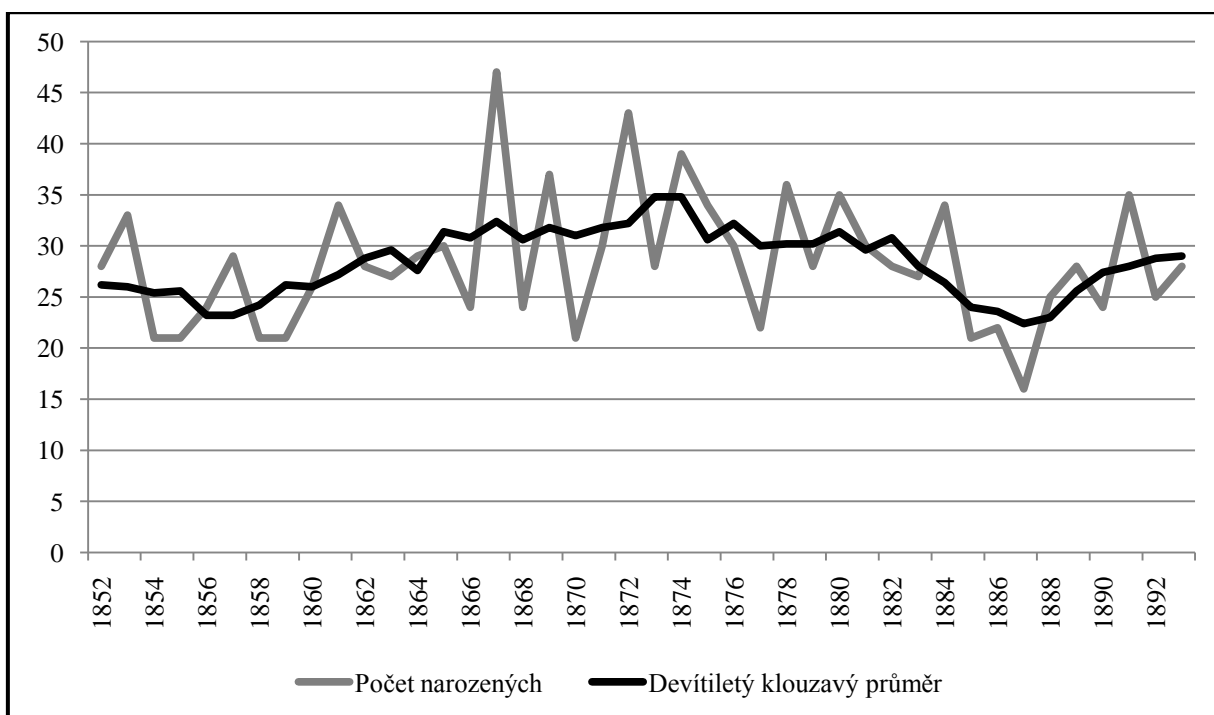
1830	98	35	90	8
1831	112	34	95	17
1832	124	47	128	-4
1833	121	50	86	35
1834	121	42	116	5
1835	127	31	99	28
1836	124	39	105	19
1837	114	45	69	45
1838	124	22	73	51
1839	106	40	92	14
1840	110	31	84	26
1841	112	31	81	31
1842	144	35	112	32
1843	131	27	130	1
1844	111	25	98	13
1845	129	38	79	50
1846	120	37	101	19
1847	120	27	115	5
1848	128	38	124	4
1849	134	37	82	52
1850	124	31	131	-7
1851	117	37	73	44
1852	125	34	85	40
1853	127	28	86	41
1854	131	45	89	42
1855	92	23	93	-1
1856	124	31	107	17
1857	129	32	72	57
1858	132	34	96	36
1859	143	23	75	68
1860	118	53	100	18
1861	138	23	108	30
1862	126	27	67	59
1863	149	28	71	78
1864	132	31	101	31
1865	146	32	84	62
1866	141	24	90	51
1867	166	34	83	83
1868	131	31	90	41
1869	134	36	85	49
1870	141	42	79	62
1871	121	29	50	71
1872	155	34	83	72
1873	137	35	171	-34
1874	147	29	104	43
1875	143	35	67	76

1876	153	36	87	66
1877	127	22	86	41
1878	151	25	85	66
1879	135	27	86	49
1880	136	26	79	57
1881	127	24	88	39
1882	135	22	84	51
1883	130	30	74	56
1884	121	24	87	34
1885	132	25	77	55
1886	138	31	82	56
1887	107	27	75	32
1888	126	20	69	57
1889	112	23	109	3
1890	138	25	84	54
1891	135	26	82	53
1892	110	37	77	33
1893	119	40	90	29
1894	134	27	75	59
1895	127	35	104	23
1896	106	29	64	42
1897	98	25	51	47
1898	86	27	54	32
1899	103	36	62	41
Celkem	13417	3299	9927	3490

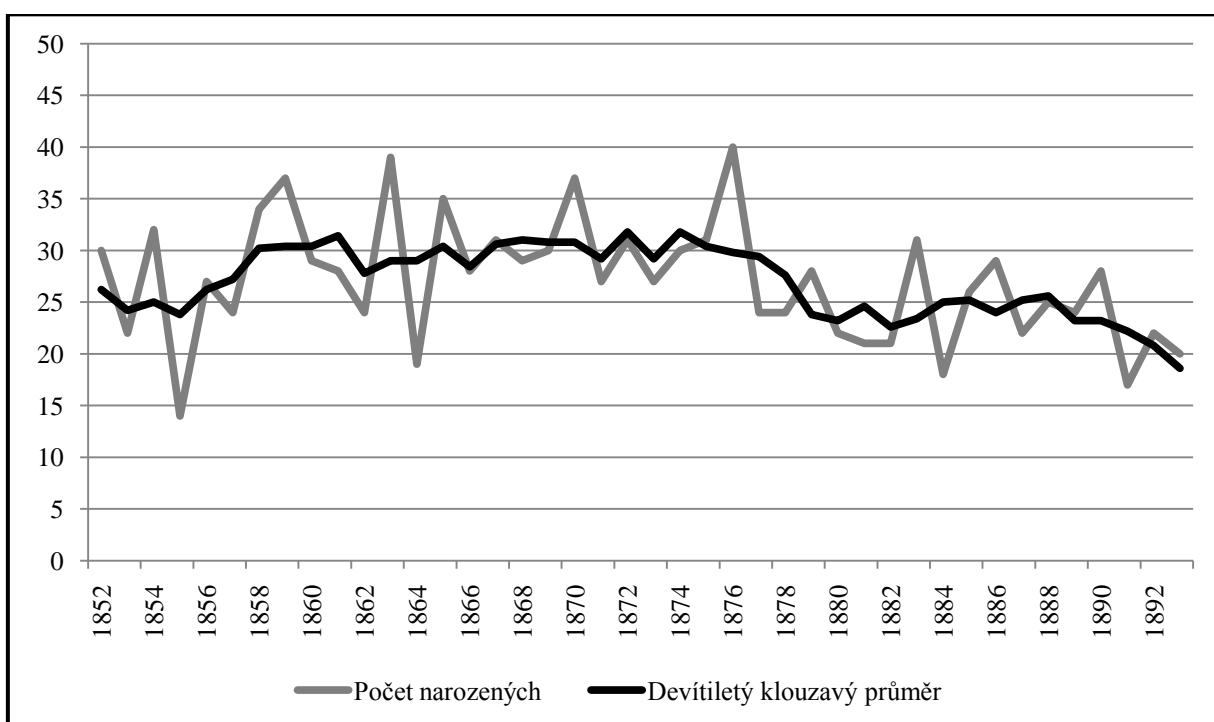
Příloha č. 2

Počet narozených a pětiletý klouzavý průměr v letech 1852-1892 u příslušníků nekatolického vyznání

Helvetská konfese

Augsburská konfese

Příloha č. 3

Příčiny úmrtí podle desetiletí s ohledem na uvedené pohlaví

Období Skupina	1790-1799		1800-1819		1820-1839		1840-1859		1860-1879		1880-1899		1790-1899		Celkem
	Muži	Ženy	Muži	Ženy	Muži	Ženy	Muži	Ženy	Muži	Ženy	Muži	Ženy	Muži	Ženy	
Infekční	70	53	111	128	20	21	52	32	127	110	81	91	461	435	896
TBC	6	5	11	10	47	53	110	104	93	69	83	79	350	320	670
Plicní	29	31	60	60	58	55	47	58	61	68	100	104	355	376	731
Střevní	1	-	1	2	6	17	5	6	5	5	18	14	36	44	80
Mozkové	-	1	4	2	9	9	7	15	16	12	34	22	70	61	131
Křečové stavy	176	138	435	347	474	388	429	359	300	261	203	163	2017	1656	3673
Gynekologické	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	-	2	2
Srdeční	-	-	2	-	1	-	-	-	1	5	6	8	10	13	23
Ostatní:															
Vodnatelnost	3	3	1	5	12	11	25	21	17	13	-	2	58	55	113
Sešlost věkem	20	27	101	119	81	107	85	128	153	165	135	182	575	728	1303
Úbytě	2	6	-	3	34	27	31	39	18	14	3	3	88	92	180
Předčasné narození a porod	-	2	5	19	-	4	2	17	-	8	3	5	10	55	65
Zimnice/horečka	21	32	123	149	95	101	81	96	13	17	3	3	336	398	734
Rakovina	-	-	-	-	-	-	-	2	3	3	15	17	18	22	40
Kožní	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	2	2
Ledviny a močové cesty	-	-	-	-	-	-	-	-	1	2	12	13	13	15	28
Jiné břišní	3	3	3	3	3	6	9	4	6	12	18	26	42	54	96
Krční	1	-	2	1	2	-	1	1	3	1	3	7	12	10	22
Zubní	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1
Kostí	-	-	-	-	-	-	-	-	2	4	8	12	10	16	26
Kámen	2	5	3	1	2	2	-	3	1	1	1	1	9	13	22
Slabost	-	-	-	3	8	12	19	8	33	44	17	10	77	77	154
Bližze neurčené	61	70	133	144	102	106	37	55	42	28	16	10	391	413	804
Nehody a sebevraždy	3	2	6	2	10	2	16	5	23	16	23	11	81	38	119
Celkem	399	378	1001	999	964	921	956	953	918	859	782	785	5020	4895	9915

Příloha č. 4

Migrace obyvatelstva v letech 1790-1849 na základě matrik oddaných (započítány i smíšené sňatky uvedené v katolické matrice)

Obec	Okres	Vzdálenost	Muži	Ženy	Celkem
Bernardov	Kutná Hora	5,5	7	3	10
Bílé Vchynice (Kladruby nad Labem)	Pardubice	15	2	0	2
Brambory	Kutná Hora	8	2	2	4
Brloh	Pardubice	12	3	0	3
Břehy	Pardubice	10	1	0	1
Bylany	Chrudim	25	1	0	1
Čáslav	Kutná Hora	17	1	1	2
Dolany	Pardubice	24	1	0	1
Dolní/Horní Raškovice (Svinčany)	Pardubice	20	1	0	1
Franzdorf (Borek, Horka)	Kutná Hora	6,5	4	0	4
Hlavečnick	Pardubice	15	1	2	3
Holotín	Pardubice	15	1	0	1
Horka I	Kutná Hora	6	13	1	14
Chlumeck nad Cidlinou	Hradec Králové	20	4	1	5
Choltice	Pardubice	16	13	0	13
Chotusice	Kutná Hora	11	7	1	8
Jakub (Církvice)	Kutná Hora	15,5	2	1	3
Jankovice	Pardubice	10	8	2	10
Josefsdorf (Svobodná Ves, Horka I)	Kutná Hora	7	13	3	16
Kladruby nad Labem	Pardubice	7	3	0	3
Kobylnice	Kutná Hora	7	2	2	4
Kočí	Chrudim	35,5	1	0	1
Kojice	Pardubice	8	20	7	27
Kolín	Kolín	24	3	4	7
Kozašice (Jankovice)	Pardubice	11	3	0	3
Krakovany	Kolín	14	2	1	3
Krasnice (Litošice)	Pardubice	8	4	1	5
Kutná Hora	Kutná Hora	18,5	3	0	3
Labská Chrčice	Pardubice	12	5	2	7
Lhota pod Přeloučí	Pardubice	5	13	2	15
Lipoltice	Pardubice	13	4	0	4
Lišice (Svatý Mikuláš)	Kutná Hora	7,5	1	1	2
Litomyšl	Svitavy	74	1	0	1
Litošice	Pardubice	7	4	1	5
Lochenice	Hradec Králové	44	1	0	1
Modletín (Rušinov)	Havlíčkův Brod	42,5	1	0	1
Nové Dvory	Kutná Hora	14	1	0	1
Opava	Opava	217	1	0	1
Opočno	Rychnov nad Kněžnou	64	1	0	1

Pardubice	Pardubice	25,5	6	0	6
Pelechov (Lipoltice)	Pardubice	12	0	1	1
Poběžovice u Přelouče	Pardubice	14	1	0	1
Podhořany u Ronova	Chrudim	13	2	0	2
Prachovice	Chrudim	22	1	0	1
Přelouč	Pardubice	8	9	3	12
Pustá Rybná	Polička	79	1	0	1
Rasochy (Uhlířské Janovice)	Kolín	17	1	0	1
Rohovládova Bělá	Pardubice	18	1	0	1
Rohozec	Kutná Hora	11	1	0	1
Selmice	Pardubice	10	5	1	6
Semín	Pardubice	10	5	0	5
Seník (Jankovice)	Pardubice	10	5	1	6
Sopřeč	Pardubice	16	1	0	1
Sovolusky	Pardubice	9	3	0	3
Starkoč	Kutná Hora	12	1	0	1
Starý Kolín	Kolín	15,5	3	0	3
Stolany	Chrudim	28	1	0	1
Strašov	Pardubice	13,5	1	0	1
Sulovice (Svatý Mikuláš)	Kutná Hora	6	13	4	17
Svatá Kateřina (Svatý Mikuláš)	Kutná Hora	12	2	0	2
Svatý Mikuláš	Kutná Hora	10	4	1	5
Škudly (Přelouč)	Pardubice	5	4	1	5
Štěpánov (Přelouč)	Pardubice	12	1	0	1
Těchlovice	Hradec Králové	33	1	0	1
Týnec nad Labem	Kolín	11	1	0	1
Vápenný Podol	Chrudim	28	2	0	2
Vinařice (Týnec nad Labem)	Kolín	10	2	0	2
Záboří nad Labem	Kutná Hora	10	3	6	9
Žehušice	Kutná Hora	9	3	0	3
Živanice	Pardubice	16	1	0	1
Žleby	Kutná Hora	19	0	1	1
Celkem*	-	-	244	57	301

* Ve čtyřech případech nebylo možné lokalitu určit, případy byly tedy vyškrtuty.

Příloha č. 5

Migrace katolického obyvatelstva v letech 1850-1899 na základě matrik oddaných (započítány i smíšené sňatky uvedené v katolické matrice)

Obec	Okres	Vzdálenost	Muži	Ženy	Celkem
Bartoušov	Havlíčkův Brod	60	0	1	1
Bechyně	Tábor	131	1	0	1
Bělušice	Kolín	15	3	1	4
Benešovice (Brloh)	Pardubice	10	2	0	2
Bernardov	Kutná Hora	5	8	1	9
Bílé Podolí	Kutná Hora	11	1	0	1
Božec (Krakovany)	Kolín	15	0	2	2
Brloh	Pardubice	12	4	4	8
Brozany (Staré Hradiště)	Pardubice	28	1	0	1
Břevnice	Havlíčkův Brod	57	1	0	1
Církvice	Kutná Hora	16	2	0	2
Čáslavky (Dolany)	Náchod	59	1	0	1
Černočice	Praha-západ	96	0	1	1
Červená Hora	Náchod	74,5	1	0	1
Doksy	Česká Lípa	101	0	1	1
Dolní Krupá	Havlíčkův Brod	51	1	0	1
Dolní/Horní Bučice (Vrdy)	Kutná Hora	14,5	0	1	1
Doubrava (Chrástřany)	České Budějovice	144	1	0	1
Dražice	Tábor	111	0	1	1
Franzdorf (Borek, Horka)	Kutná Hora	6,5	1	1	2
Habrkovice (Záboří nad Labem)	Kutná Hora	8	1	0	1
Heřmanův Městec	Chrudim	21	1	0	1
Hlavečnick	Pardubice	15	3	2	5
Hlízov	Kutná Hora	17	1	0	1
Hněvkovice	Havlíčkův Brod	53	0	1	1
Horka I	Kutná Hora	6	3	1	4
Hradec Králové	Hradec Králové	40	0	1	1
Hrádek (u Nechanic)	Hradec Králové	34,5	0	1	1
Chlumec nad Cidlinou	Hradec Králové	20	3	0	3
Chotusice	Kutná Hora	11	4	1	5
Chuchel (Jerišno)	Havlíčkův Brod	32	0	1	1
Jakub (Církvice)	Kutná Hora	15,5	2	0	2
Jankovice	Pardubice	10	2	5	7
Jeníkovice	Pardubice	19	1	0	1
Jeřice	Jičín	50,5	0	1	1
Josefsdorf (Svobodná Ves, Horka I)	Kutná Hora	7	6	4	10
Kardašova Řečice	Jindřichův Hradec	128	2	0	2
Kasalice	Pardubice	19	1	0	1
Kladruby nad Labem	Pardubice	7	9	1	10

Kobylnice	Kutná Hora	7	3	0	3
Kočí	Chrudim	35,5	1	0	1
Kojice	Pardubice	8	5	2	7
Kolesa (Kladruby nad Labem)	Pardubice	10	1	0	1
Kolín	Kolín	24	2	0	2
Komárov (Kladruby nad Labem)	Pardubice	11	3	0	3
Konárovice	Kolín	18	3	1	4
Končice (Žiželice)	Kolín	22	1	0	1
Kounov	Rakovník	143	1	0	1
Kozašice (Jankovice)	Pardubice	11	3	4	7
Krakovany	Kolín	14	1	0	1
Kralupy nad Vltavou	Mělník	99,5	0	1	1
Krasnice (Litošice)	Pardubice	8	2	2	4
Kutná Hora	Kutná Hora	18,5	2	0	2
Labská Chrčice	Pardubice	12	3	1	4
Lány (Červené Janovice)	Kutná Hora	28	1	0	1
Lázně Bohdaneč	Pardubice	18,5	2	1	3
Levín (Olešnice)	Hradec Králové	20	0	1	1
Lhota pod Přeloučí	Pardubice	5	2	3	5
Libice nad Doubravou	Havlíčkův Brod	43	1	0	1
Licomělice (Načešice)	Chrudim	17	1	0	1
Lipoltice	Pardubice	13	2	1	3
Lišice (Svatý Mikuláš)	Kutná Hora	8	2	0	2
Litošice	Pardubice	7	2	0	2
Lochenice	Hradec Králové	44	1	0	1
Lovčice (Bílé Podolí)	Kutná Hora	14	0	1	1
Lžovice (Týnec nad Labem)	Kolín	12	1	0	1
Malín (Kutná Hora)	Kutná Hora	15	1	1	2
Mokošín	Pardubice	11	3	2	5
Načeradec	Benešov	73	0	1	1
Načešice	Chrudim	19,5	1	0	1
Nasavrky	Chrudim	41	0	1	1
Nebovidy	Kolín	24	1	0	1
Němčice	Kolín	18	2	0	2
Nerad (Živanice)	Pardubice	15	2	0	2
Nové Dvory	Kutná Hora	14	1	0	1
Opočnice	Nymburk	31	1	0	1
Ovčáry	Kolín	23	1	0	1
Pardubice	Pardubice	26	3	1	4
Pelechov (Lipoltice)	Pardubice	12	4	2	6
Plzeň	Plzeň	171	1	0	1
Poběžovice u Přelouče	Pardubice	14	1	0	1
Přelouč	Pardubice	8	9	3	12
Přepychy	Pardubice	15,5	2	0	2
Radovesnice II	Kolín	19	2	1	3

Rohovládova Bělá	Pardubice	18	3	0	3
Rohozec	Kutná Hora	11	2	0	2
Rosice (Pardubice)	Pardubice	23,5	1	0	1
Selmice	Pardubice	10	5	1	6
Semín	Pardubice	10	6	1	7
Semtěš	Kutná Hora	10	1	0	1
Seník (Jankovice)	Pardubice	10	0	3	3
Sopřeč	Pardubice	16	0	1	1
Stojice	Pardubice	17	1	0	1
Strašov	Pardubice	13,5	1	1	2
Sudoměřice u Bechyně	Tábor	126	0	1	1
Sulovice (Svatý Mikuláš)	Kutná Hora	6	4	2	6
Svatá Kateřina (Svatý Mikuláš)	Kutná Hora	12	1	1	2
Svatý Mikuláš	Kutná Hora	10	2	1	3
Svinčany	Pardubice	18,5	0	1	1
Škudly (Přelouč)	Pardubice	5	3	1	4
Štětí	Roudnice nad Labem	107	1	0	1
Trnová (Pardubice)	Pardubice	25	1	0	1
Třebechovice pod Orebem	Hradec Králové	51,5	1	0	1
Tři Dvory	Kolín	18	1	0	1
Turkovice	Pardubice	11	0	2	2
Týnec nad Labem	Kolín	11	7	0	7
Újezdec (Petrovice I)	Kutná Hora	30	1	0	1
Ústí nad Orlicí	Ústí nad Orlicí	78	0	1	1
Vápno	Pardubice	16	1	1	2
Veletov	Kolín	15	0	2	2
Veliny	Pardubice	48	0	1	1
Veselí	Pardubice	14	0	2	2
Vinařice (Týnec nad Labem)	Kolín	10	0	3	3
Vinohrady (Praha)	Hlavní město Praha	80	2	0	2
Vlčí Habřina	Pardubice	15,5	1	0	1
Výčapy (Vlačice)	Kutná Hora	13	0	1	1
Vysoké Veselí	Jičín	44	1	0	1
Vyšehněvice	Pardubice	18,5	1	0	1
Záboří nad Labem	Kutná Hora	10	2	0	2
Zahrádka (Mirkovice)	České Budějovice	191	0	1	1
Zařičany (Bílé Podolí)	Kutná Hora	11	1	0	1
Žatec	Louny	160	0	1	1
Žehušice	Kutná Hora	9	3	1	4
Živanice	Pardubice	16	1	0	1
Žíželice	Kolín	21	1	0	1
Celkem*	-	-	204	93	297

* Ve dvanácti případech nebylo možné lokalitu určit, případy byly tedy vyškrtnuty.

Příloha č. 6

Migrace nekatolického obyvatelstva augsburského vyznání v letech 1850-1899 na základě matrik oddaných (započítány smíšené sňatky zaznamenané v matrice oddaných úřadu Trnávka)

Obec	Okres	Vzdálenost	Muži	Ženy	Celkem
Bečváry	Kolín	33,5	0	1	1
Bělušice	Kolín	13	3	0	3
Benešovice (Brloh)	Pardubice	10	0	2	2
Bernardov	Kutná Hora	7	1	1	2
Bílé Podolí	Kutná Hora	15	1	0	1
Bílé Vchynice (Kladruby)	Pardubice	14	1	0	1
Brloh	Pardubice	11	2	0	2
Hlavečnick	Pardubice	14	1	1	2
Horka I	Kutná Hora	10	2	0	2
Humpolec	Pelhřimov	68	2	0	2
Choltice	Pardubice	16	1	0	1
Chotusice	Kutná Hora	15	0	1	1
Josefsdorf (Svobodná Ves, Horka I)	Kutná Hora	11	3	2	5
Kaňk (Kutná Hora)	Kutná Hora	20	1	0	1
Kladruby nad Labem	Pardubice	6	1	0	1
Klešice	Chrudim	22	1	0	1
Kojice	Pardubice	6	1	1	2
Kolín	Kolín	22	1	0	1
Kozojedy (Lány)	Chrudim	28	0	1	1
Kralupy nad Vltavou	Mělník	97	0	1	1
Krasnice (Litošice)	Pardubice	13	1	2	3
Labská Chrčice	Pardubice	11	0	2	2
Ledeč nad Sázavou	Havlíčkův Brod	49,5	0	1	1
Lhota pod Přeloučí	Pardubice	5	2	1	3
Lipovec	Chrudim	20	0	1	1
Loděnice (Jedousov)	Pardubice	12	1	0	1
Nové Dvory	Kutná Hora	16	1	0	1
Pardubice	Pardubice	25	1	0	1
Přelouč	Pardubice	7	2	0	2
Sadská	Poděbrady	42	0	1	1
Selmice	Pardubice	9	2	4	6
Semín	Pardubice	9	2	0	2
Semtěš	Kutná Hora	14	4	2	6
Seník (Jankovice)	Pardubice	12	1	0	1
Skutíčko (Skuteč)	Chrudim	51	0	1	1
Slepotice	Pardubice	51,5	1	0	1
Sovolusky	Pardubice	14	3	0	3
Starkoč	Kutná Hora	17	2	0	2
Strašov	Pardubice	13	0	3	3

Sulovice (Svatý Mikuláš)	Kutná Hora	10	2	1	3
Štěpánov (Přelouč)	Pardubice	11	0	1	1
Tetov	Pardubice	12	2	0	2
Týnec nad Labem	Kolín	9	1	0	1
Voleč	Pardubice	19	1	0	1
Vysoké Veselí	Jičín	43	0	1	1
Zaříčany (Bílé Podolí)	Kutná Hora	15	3	0	3
Zbyslav (Vrdy)	Kutná Hora	17	1	0	1
Žižkov (Praha)	Hlavní město Praha	75	1	0	1
Celkem*	-	-	56	32	88

* Ve dvou případech nebylo možné lokalitu určit, případy byly tedy vyškrtnuty.

Příloha č. 7

Migrace nekatolického obyvatelstva helvétského vyznání v letech 1850-1899 na základě matrik oddaných

(započítány i smíšené sňatky zaznamenané v matrice úřadu Chvaletice)

Obec	Okres	Vzdálenost	Muži	Ženy	Celkem
Bernardov	Kutná Hora	4	5	2	7
Bílé Vchynice	Pardubice	16	1	0	1
Brloh	Pardubice	15	1	0	1
Břežany I	Kolín	28	0	1	1
Bukovina u Přelouče	Pardubice	19	1	0	1
Čáslav	Kutná Hora	18	2	1	3
Franzsdorf (Borek, Horka I)	Kutná Hora	7	0	1	1
Hlavečnick	Pardubice	13	1	0	1
Horka I	Kutná Hora	7	0	1	1
Hostivař	Praha	70	1	0	1
Chotěboř	Havlíčkův Brod	49	1	0	1
Jestřábí Lhota	Kolín	15	1	0	1
Josefsdorf (Svobodná ves, Horka I)	Kutná Hora	8,5	2	1	3
Kobylnice	Kutná Hora	6	5	4	9
Kojice	Pardubice	3	8	6	14
Kolín	Kolín	19	0	1	1
Konárovice	Kolín	12	2	1	3
Kouty	Nymburk	34	1	0	1
Kozašice (Jankovice)	Pardubice	14	0	2	2
Krakovany	Kolín	9	5	1	6
Krasnice (Litošice)	Pardubice	13	2	2	4
Kundratice (Žiželice)	Kolín	15	1	0	1
Kutná Hora	Kutná Hora	17	2	0	2
Labská Chrčice	Pardubice	10	3	2	5
Lhota pod Přeloučí	Pardubice	8	4	1	5
Lišice	Hradec Králové	26	1	0	1
Městec Králové	Nymburk	30	1	0	1
Nová Ves	Kolín	23	2	0	2
Nový Bydžov	Hradec Králové	32	1	0	1
Pardubice	Pardubice	28,5	1	0	1
Poděbrady	Nymburk	31	1	0	1
Podhořany u Ronova	Chrudim	18	1	0	1
Praha	Hlavní město Praha	76	2	0	2
Přelouč	Pardubice	11	6	2	8
Rohozec	Kutná Hora	10	0	2	2
Ronov	Pardubice	24	1	0	1
Rosice (Pardubice)	Pardubice	26	1	0	1
Selmice	Pardubice	12	4	1	5

Semín	Pardubice	12	0	1	1
Semtěš	Kutná Hora	15	2	0	2
Seník (Jankovice)	Pardubice	15	1	0	1
Sovolusky	Pardubice	15	1	0	1
Stojice	Pardubice	23	0	1	1
Sulovice (Svatý Mikuláš)	Kutná Hora	7	3	2	5
Svatá Kateřina (Svatý Mikuláš)	Kutná Hora	10	1	1	2
Svatý Mikuláš	Kutná Hora	9	1	1	2
Svojšice	Pardubice	21	1	0	1
Štolmíř	Český Brod	46	0	1	1
Tetov	Pardubice	15	1	0	1
Tupadly	Kutná Hora	22	1	0	1
Týnec nad Labem	Kolín	6	1	0	1
Uhlířská Lhota	Kolín	11	1	0	1
Valy	Pardubice	15	0	1	1
Vápenný Podol	Chrudim	33,5	1	0	1
Vinařice (Týnec nad Labem)	Kolín	5	1	3	4
Voleč	Pardubice	22,5	1	1	2
Výčapy (Vlačice)	Kutná Hora	13	2	0	2
Záboří nad Labem	Kutná Hora	7	0	1	1
Zaříčany (Bílé Podolí)	Kutná Hora	11	1	0	1
Žehušice	Kutná Hora	9,5	0	1	1
Žižkov (Praha)	Hlavní město Praha	72	1	0	1
Celkem*	-	-	92	46	138

* Ve třech případech nebylo možné lokalitu určit, případy byly tedy vyškrtuty.

Příloha č. 8

Migrace obyvatel katolického vyznání v letech 1850-1899 na základě matrik zemřelých

Obec	Okres	Vzdálenost	Muži	Ženy	Celkem
Bernardov	Kutná Hora	5	0	1	1
Bousov	Chrudim	17	0	1	1
Horní Bradlo	Chrudim	40	0	1	1
Břehy	Pardubice	10	0	1	1
Církvice	Kutná Hora	16	1	0	1
Čertovka (Červené Pečky)	Kolín	21	1	0	1
Červený Hrádek (Bečváry)	Kolín	32	0	1	1
Habrkovice (Záboří nad Labem)	Kutná Hora	8	1	1	2
Heřmanův Městec	Chrudim	21	0	3	3
Hlavečnick	Pardubice	15	0	2	2
Chotěboř	Havlíčkův Brod	43	1	0	1
Jankovice	Pardubice	10	0	2	2
Josefsdorf (Svobodná Ves, Horka)	Kutná Hora	7	3	1	4
Kardašova Řečice	Jindřichův Hradec	128	0	1	1
Kladruby nad Labem	Pardubice	7	2	0	2
Klamoš	Hradec Králové	18,5	0	1	1
Klomín (Chlumín)	Mělník	92	0	1	1
Kněžice	Chrudim	22	1	0	1
Kojice	Pardubice	8	0	2	2
Kolesa (Kladruby nad Labem)	Pardubice	10	0	1	1
Kolín	Kolín	24	1	1	2
Kouřim	Kolín	43	1	0	1
Kozašice (Jankovice)	Pardubice	11	0	2	2
Krakovany	Kolín	14	0	1	1
Krasnice (Litošice)	Pardubice	8	1	2	3
Křesetice	Kutná Hora	24	0	1	1
Kukleny (Hradec Králové)	Hradec Králové	36	0	1	1
Labská Chrčice	Pardubice	12	0	1	1
Lázně Bohdaneč	Pardubice	18,5	0	1	1
Lhota pod Přeloučí	Pardubice	5	2	3	5
Lišice (Svatý Mikuláš)	Kutná Hora	7	0	1	1
Lohenice (Přelouč)	Pardubice	11	0	1	1
Mladá Boleslav	Mladá Boleslav	75,2	1	0	1
Mokošín	Pardubice	11	0	1	1
Mšeno	Mělník	91	0	1	1
Načešice	Chrudim	19,5	0	1	1
Mělčice (Přelouč)	Pardubice	13	0	1	1
Němčice	Kolín	18	0	1	1
Ohare	Kolín	20	1	0	1

Pelechov (Lipoltice)	Pardubice	12	1	0	1
Pelhřimov	Pelhřimov	82	0	1	1
Praha	Hlavní město Praha	82	0	1	1
Přelouč	Pardubice	8	0	1	1
Rataje	Bechyně	129	1	0	1
Rosice (Pardubice)	Pardubice	23,5	0	1	1
Rozehnalý (Radovesnice II)	Kolín	21	0	1	1
Selmice	Pardubice	10	0	2	2
Semily	Semily	85,5	1	0	1
Skuteč	Chrudim	51	0	1	1
Sluhov (Kolinec)	Klatovy	90	1	0	1
Sovolusky	Pardubice	9	1	1	2
Sulovice (Svatý Mikuláš)	Kutná Hora	6	2	0	2
Svatý Mikuláš	Kutná Hora	10	1	1	2
Tetov	Pardubice	13	1	1	2
Uhlířská Lhota	Kolín	16	0	1	1
Veletov	Kolín	15	0	1	1
Vinařice (Týnec nad Labem)	Kolín	10	0	1	1
Opařany	Tábor	120	0	1	1
Zaříčany (Bílé Podolí)	Kutná Hora	11	0	1	1
Žehušice	Kutná Hora	9	0	1	1
Celkem*	-	-	26	57	83

* V pěti případech nebylo možné lokalitu určit, případy byly tedy vyškrtnuty.

Příloha č. 9

Migrace obyvatel augsburského vyznání v letech 1850-1899 na základě matrik zemřelých

Obec	Okres	Vzdálenost	Muži	Ženy	Celkem
Benešovice (Brloh)	Pardubice	10	0	1	1
Bernardov	Kutná Hora	5	1	0	1
Bozkov	Semily	93	0	1	1
Brambory	Kutná Hora	8	0	1	1
Horšovský Týn	Domažlice	314	0	1	1
Humpolec	Pelhřimov	64	0	1	1
Jilemnice	Semily	82	1	0	1
Josefsdorf (Svobodná Ves, Horka I)	Kutná Hora	7	1	1	2
Kladruby nad Labem	Pardubice	7	1	0	1
Kozašice (Jankovice)	Pardubice	11	1	0	1
Krasnice (Litošice)	Pardubice	8	0	1	1
Selmice	Pardubice	10	0	1	1
Seník (Jankovice)	Pardubice	10	0	1	1
Celkem*	-	-	5	9	14

* Ve dvou případech nebylo možné lokalitu určit, případy byly tedy vyškrtnuty.

Příloha č. 10

Migrace obyvatel helvetského vyznání v letech 1850-1899 na základě matrik zemřelých

Obec	Okres	Vzdálenost	Muži	Ženy	Celkem
Bělušice	Kolín	15	0	1	1
Bernardov	Kutná Hora	5	1	2	3
Bílé Podolí	Kutná Hora	11	1	0	1
Bousov	Chrudim	17	1	0	1
Brozany (Staré Hradiště)	Pardubice	29	0	1	1
Bukovka	Pardubice	19	0	2	2
Dražkovice (Pardubice)	Pardubice	26	0	1	1
Franzdorf (Borek, Horka)	Kutná Hora	6,5	2	0	2
Horka I	Kutná Hora	6	0	3	3
Chotusice	Kutná Hora	11	0	1	1
Vilémov	Havlíčkův Brod	30	0	1	1
Kobylnice	Kutná Hora	7	1	2	3
Kojice	Pardubice	8	1	0	1
Labská Chrčice	Pardubice	12	0	1	1
Lhota pod Přeloučí	Pardubice	5	0	1	1
Lišice (Svatý Mikuláš)	Kutná Hora	7	0	2	2
Litošice	Pardubice	7	0	1	1
Mokošín	Pardubice	11	0	1	1
Mošovice (Zbonín, Varvažov)	Písek	146	0	1	1
Přelouč	Pardubice	8	1	0	1
Rohozec	Kutná Hora	11	1	1	2
Selmice	Pardubice	10	0	1	1
Semín	Pardubice	10	1	2	3
Semtěš	Kutná Hora	10	5	5	10
Sovolusky	Pardubice	9	1	1	2
Starkoč	Kutná Hora	12	0	3	3
Stojice	Pardubice	17	1	0	1
Strašnice (Praha)	Hlavní město Praha	77	0	1	1
Sulovice (Svatý Mikuláš)	Kutná Hora	6	1	3	4
Svatý Mikuláš	Kutná Hora	10	1	0	1
Týnec nad Labem	Kolín	11	1	0	1
Uhlířská Lhota	Kolín	16	0	2	2
Valy	Pardubice	12	0	1	1
Veletov	Kolín	15	0	1	1
Vinařice (Týnec nad Labem)	Kolín	10	0	1	1
Vyšehněvice	Pardubice	18	0	1	1
Volary	Prachatice	204	0	1	1
Záboří nad Labem	Kutná Hora	10	0	3	3
Zařičany (Bílé Podolí)	Kutná Hora	11	0	1	1
Zbyslav (Vrdy)	Kutná Hora	13	2	0	2

Žehušice	Kutná Hora	9	0	2	2
Celkem*	-	-	22	51	73

* Ve dvou případech nebylo možné lokalitu určit, případy byly tedy vyškrtnuty.

Příloha č. 11

Počet narozených v desetiletích podle měsíců

Období	Měsíc												Celkem
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	
	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	I	II	III	
1790-99	104	91	101	112	65	78	79	91	98	85	74	95	1073
1800-09	125	92	130	124	77	72	77	93	87	96	80	88	1141
1810-19	126	118	131	117	83	91	112	105	90	81	105	107	1266
1820-29	107	93	95	103	88	81	79	88	92	74	78	94	1072
1830-39	142	103	102	100	86	86	78	88	103	115	76	92	1171
1840-49	126	116	120	90	84	115	98	82	99	92	112	105	1239
1850-59	117	122	110	109	86	110	106	105	98	81	91	109	1244
1860-69	136	131	124	110	125	110	104	106	91	107	125	112	1381
1870-79	148	121	102	118	94	94	104	148	124	128	106	123	1410
1880-89	127	98	126	114	104	92	107	104	100	99	87	106	1264
1890-99	109	110	108	98	81	90	89	95	110	105	95	66	1156
Celkem	1367	1195	1249	1195	973	1019	1033	1105	1092	1063	1029	1097	13417

Příloha č. 12**Počet uzavřených sňatků v desetiletích podle měsíců**

Období	Měsíc												Celkem
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	
1790-99	28	20	6	12	17	13	14	17	17	26	49	2	221
1800-09	29	40	18	23	30	28	21	7	26	25	41	-	288
1810-19	35	47	19	22	22	15	17	24	28	23	51	-	303
1820-29	20	43	7	16	31	12	19	20	29	20	49	-	266
1830-39	39	79	6	21	39	41	25	30	22	26	57	-	385
1840-49	38	70	8	10	30	18	26	26	25	23	49	3	326
1850-59	39	65	11	19	32	22	18	18	26	20	48	-	318
1860-69	40	55	4	18	44	24	14	18	30	27	42	3	319
1870-79	47	53	4	12	23	25	30	26	30	25	38	1	314
1880-89	25	47	5	12	29	13	17	29	20	23	26	6	252
1890-99	40	33	5	23	40	31	15	26	33	26	30	5	307
Celkem	380	552	93	188	337	242	216	241	286	264	480	20	3299

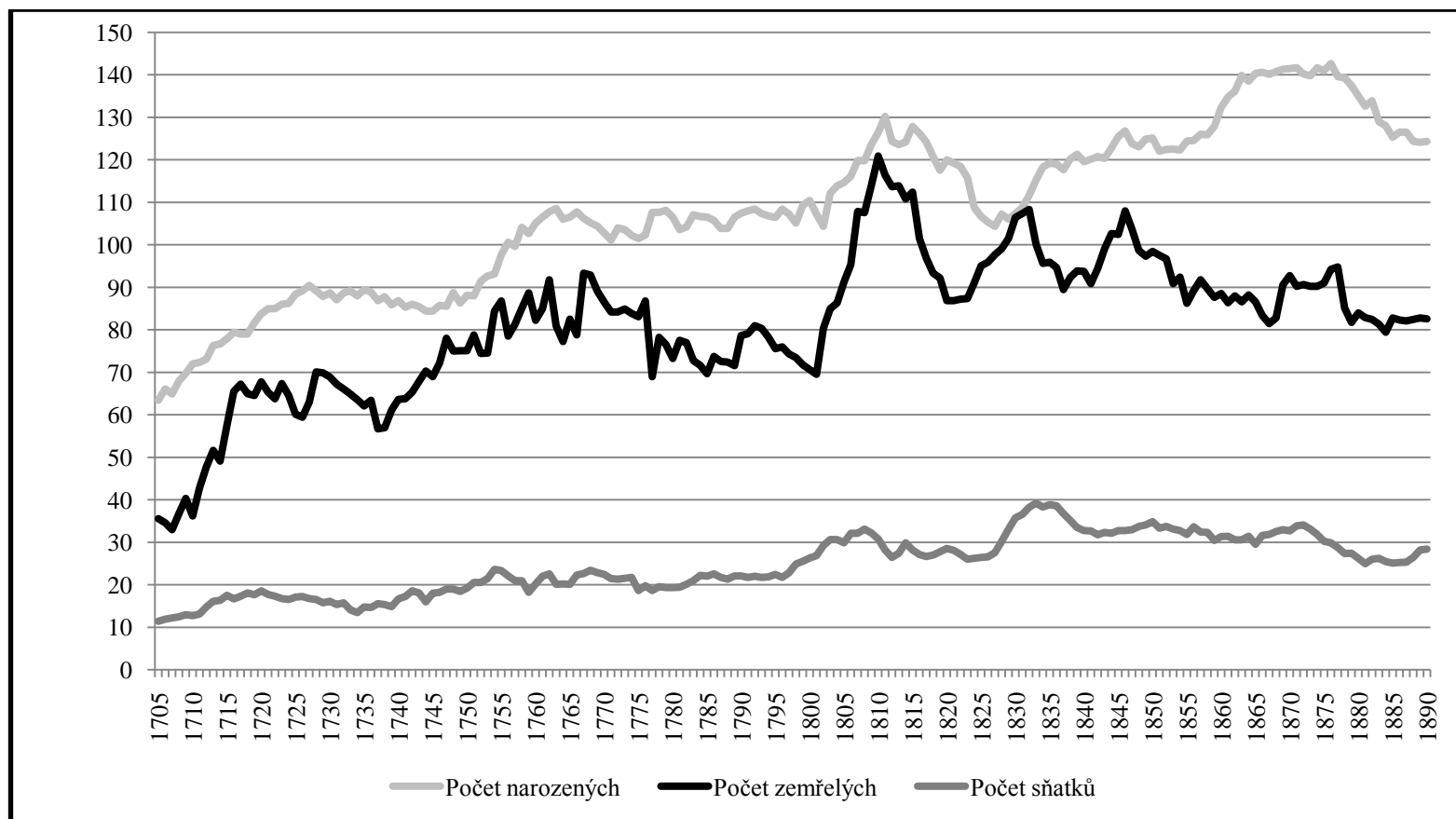
Příloha č. 13**Počet zemřelých v desetiletích podle měsíců**

Období	Měsíc												Celkem
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	
1790-99	86	75	78	60	49	42	52	49	49	44	93	101	778
1800-09	118	100	96	133	84	58	45	48	46	47	50	75	900
1810-19	133	141	159	110	66	55	52	64	54	77	93	101	1105
1820-29	102	110	116	105	70	52	74	61	57	62	51	74	934
1830-39	81	110	121	93	87	44	52	71	65	68	75	86	953
1840-49	134	95	110	78	82	65	71	49	69	69	94	90	1006
1850-59	101	70	108	83	72	65	74	76	56	76	52	74	907
1860-69	89	79	110	99	72	52	43	64	55	62	79	75	879
1870-79	83	90	97	88	74	60	47	57	66	61	90	85	898
1880-89	79	86	84	89	63	69	70	60	53	48	54	69	824
1890-99	84	87	62	53	54	45	57	35	52	55	90	69	743
Celkem	1090	1043	1141	991	773	607	637	634	622	669	821	899	9927

Příloha č. 14

Vývoj počtu narozených, zemřelých a počtu svateb v letech 1705-1890

(devítileté klouzavé průměry)

Příloha č. 15

Kostel a fara ve Zdechovicích

(foto archiv autorky, stav v roce 2010)

Příloha č. 16

Kostel ve Chvaleticích

(foto archiv autorky, stav v roce 2009)

Příloha č. 17

Kostel a fara v Trnávce

(foto archiv autorky, stav v roce 2010)

Příloha č. 18

Kostel v Řečanech nad Labem

(foto archiv autorky, stav v roce 2009)

Příloha č. 19

Zámek ve Zdechovicích

(Zdechovice-zámek [online]. [cit. 20. 1. 2010]. URL:

<<http://www.zdechovice.cz/cs/vsichni/fotogalerie/detail-zdechovice-zamek/>>.)

(Jižní průčelí [online]. [cit. 20. 1. 2010]. URL:

<<http://www.zdechovice.cz/cs/vsichni/fotogalerie/detail-jizni-pruceeli/>>.)

Resumé

My diploma thesis is concerned to demographic development of the Zdechovice parish in years 1790-1899 which was made up by 9 villages and 1 settlement. The places didn't belong among the very important ones and up today most of them are still less visited localities. Zdechovice itself can only make the exception, because of the fortress and later on the castle it was the centre of manor houses.

The speciality of the monitored locality was the religious ambivalence of the population. In that locality there was situated most only the church in Zdechovice but also noncatholic prayers in Chvaletice and Trnávka. Thanks to this extraordinarity I was able to study some aspects in respect of the faith.

In the material I had, taken from registry office, there were the enough number of deliveries, marriages and death. And thanks to them there could be prepared demographic analysis. The work is the result of the investigation from 42 registry offices, which were prepared by the method of anonymous excerption of datas.

After the brief summary of literature and short history of the lokality there are chapters concerned on marriages, natality and mortality. And I supplemented this research with the chapter describing seasoning of these phenomena.

The study of marriages is concentrated on age of fiancés, frequency of second and other marriages and marital status, social origin of fiancé and final celibacy.

The part of deliveries is interested in development of the number of childbirth according to sex, average number of children in family and fequency of twins. I also concentraded on nonmarried born children. There in my thesis is completed one short chapter about the death in childbirth.

The study of death gave us the information about number of dead people, average age, the age of the dead people and mortality of infants. I concentrated on the causes of death, then defailly to infectious diseases and tuberculosis which was the symbol of 19th century.

I followed the migration of population of the parish thanks to 2 sources – the registers of the married people which gave me infotmation about the whole needed period and the registers of the dead thanks to them I was able to detailly concentrated on the period of the 2nd half of the 19th century. The output of the study of the geographical mobility of the population based on the register of the death is the reconstruction map.

In the monitored period the natural addition was influenced by many factors, besides the napoleonic wars and the famine, there were new infectious diseases and epidemies of the

children diseases regu regularly repeating. On of the main influence was by the migration which was much higher in the 2nd half of the 19th century than in previous periods.

Despite the previous influences to the development of the number of population, the number was increasing in the Zdechovice parish during the monitored period.